

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРСТВА.....	8
1.1 Сутність інноваційного розвитку суб'єкта господарства.....	8
1.2 Політика інноваційного розвитку суб'єкта господарства.....	15
1.3 Методика оцінювання інноваційного розвитку суб'єкта господарства..	23
Висновки до 1 розділу.....	36
РОЗДІЛ 2. ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРСТВА ТОВ «ЛІДЕР».....	38
2.1 Організаційна економічна характеристика підприємства ТОВ «Лідер».	38
2.2 Аналіз інноваційної діяльності підприємства ТОВ «Лідер».....	47
2.3 Аналіз управління інноваційним розвитком підприємства та оцінка інноваційних можливостей ТОВ «Лідер».....	62
Висновки до 2 розділу.....	69
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА ТОВ «ЛІДЕР».....	71
3.1. Державна підтримка інноваційного розвитку підприємства ТОВ «Лідер».....	71
3.2. Формування системи ризик-менеджменту інноваційного розвитку підприємства ТОВ «Лідер».....	79
3.3 Створення і реалізація інноваційних фондів та екологоорієнтованих проектів інвестиційного розвитку ТОВ «Лідер».....	88
Висновки до 3 розділу	96
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	99
4.1 Аналіз потенційних небезпек в офісі.....	99
4.2 Заходи по забезпечення техніки безпеки	100

4.3 Заходи з виробничої санітарії та гігієни праці.....	103
4.4 Заходи з пожежної безпеки.....	106
4.5 Заходи з цивільного захисту	108
Висновки до 4 розділу	112
ВИСНОВКИ.....	115
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	118

ВСТУП

Актуальність теми. Впровадження нових ідей на підприємстві має бути обов'язковою умовою їх господарської діяльності. Для підвищення інноваційної активності повинна бути відповідна фінансова складова. Інноваційний розвиток аграрних підприємств, важко уявити без дієвого механізму, правил та джерел інвестування, формування системи ризику та створення інноваційних фондів для зменшення фінансово-кредитних зобов'язань. Проблемами інноваційно розвитку підприємств присвячена значна кількість наукових праць. Наприклад, Й. Шумпетера, П. Друкера, Б. Санто, Б. Твісса тощо. Автори С. Ілляшенко і Ю. Шипуліна, Б. Мільнер, В. Гриньова і В. Власенко, І. Федулова, І. Левицька у своїх працях висвітлювали результати досліджень інноваційної діяльності підприємств, а також питання, що стосуються проблематики управління їх інноваційним розвитком. Наявні питання інноваційно розвитку аграрних підприємств, потребують детального вивчення. Зокрема, як формування інноваційно привабливості підприємств, обґрунтування державної підтримки та ризик-менеджменту.

Мета і завдання дослідження. Метою є розвиток теоретико-методичних засад та обґрунтування напрямків і практичних рекомендацій щодо формування інноваційно розвитку підприємства ТОВ «Лідер». Для реалізації поставленої мети необхідно вирішення таких задач:

- узагальнити сутність інноваційного розвитку суб'єкта господарювання;
- вивчити інноваційну політику суб'єкта господарювання та розглянути методику оцінювання підприємства;
- проаналізувати організаційну характеристику ТОВ «Лідер»;
- проаналізувати діяльність та управління інноваційним розвитком підприємства;
- оцінити інноваційні можливості підприємства

- ідентифікувати фактори для підприємства, що перешкоджають інвестиційному забезпеченню інноваційного розвитку та врахувати їх в державній політиці підтримки через бізнес-інкубатори, інноваційні фонди;
- обґрунтувати систему ризик-менеджменту інноваційно-інвестиційного розвитку та зниження загроз пов'язаних з реалізацією науково-технічних розробок в сільськогосподарських підприємствах;
- обґрунтувати створення інноваційних фондів та ефективності екологоорієнтованих проєктів для сільськогосподарських підприємств.

Об'єктом дослідження є процес формування інноваційного розвитку суб'єкта господарювання «Лідер».

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів щодо формування інноваційно розвитку суб'єкта господарювання «Лідер».

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, системний підхід до вивчення економічних явищ. Поставлені завдання вирішувалися за допомогою таких методів: абстрактно-логічний (при теоретичному узагальненні сутності і змісту формування інноваційного розвитку суб'єкта господарювання «Лідер».); економічного аналізу та порівняння (при оцінці стану інноваційного розвитку суб'єкта господарювання «Лідер».); табличного і графічного методів (для відображення інформації щодо стану інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку суб'єкта господарювання «Лідер»).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРСТВА

1.1 Сутність інноваційного розвитку суб'єкта господарства

Інноваційна діяльність часто зрівнюється з науковою або науково-дослідною діяльністю. Це визначає важливість чіткого формулювання поняття «інноваційна діяльність». Й. Шумпетер є засновником терміну «інновація» (нім. innovation). Науковець висвітлює визначення інновації як «будь-якої можливої зміни, що відбувається внаслідок використання нових або вдосконалених рішень технічного, технологічного, організаційного характеру в процесах виробництва, постачання, збуту продукції, після продажного обслуговування» [1, с. 71]. На сьогоднішній день, вже досить багато присвячено наукових праць аспектам інноваційного розвитку, у яких досліджено стратегії та методи забезпечення інноваційного розвитку. Значний внесок з точки зору обґрунтування загальнотеоретичних положень інноваційного менеджменту й змісту та ролі інновацій в економіці підприємств мали праці Й. Шумпетера, П. Друкера [2], Б. Санто [3], Б. Твісса [4] тощо. Автори С. Ілляшенко і Ю. Шипуліна [5; 6], Б. Мільнер [7], В. Гриньова і В. Власенко [8], І. Федулова [9], І. Левицька [10] у своїх працях висвітлювали результати досліджень інноваційної діяльності підприємств, а також питання, що стосуються проблематики управління їх інноваційним розвитком. Але незважаючи на таку кількість вище названих досліджень, на даний момент ще не сформувалося єдиного чіткого визначення «інноваційний розвиток підприємства». При цьому, як зауважив Ю. Погорелов, інноваційний розвиток підприємства достатньо часто ототожнюють із поняттям його розвитку в цілому, що не можна вважати коректним [11].

Для уточнення сутності даного поняття необхідно розглянути та проаналізувати наявні його визначення. Вивчивши та переглянувши наукові

джерела, дозволили встановити, що на сучасний стан є два основних підходи до розуміння цього терміна:

1) предметно-технологічний – інноваційний розвиток розглядає як кінцевий результат наукової чи науково-технічної діяльності. Частіше згадується у працях Й. Шумпетера, П. Завліна [12], І. Балабанова [13] та ін.;

2) функціональний - інноваційний розвиток пов'язує із функціями створення, впровадження, поширення нововведень, реалізації інноваційних проектів тощо. Зустрічається у працях Б. Санто, Б. Твісса та ін.

Під інноваційним типом розвитку, як правило, розуміють «спосіб економічного зростання, заснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення всіх аспектів діяльності господарської системи, на періодичному перегрупованні сил, обумовленому логікою НТП, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних факторів у створенні інноваційних товарів і формуванні конкурентних переваг» [14, с. 58-59], а «інноваційною вважають таку модель розвитку, яка безпосередньо ґрунтується на отриманні нових наукових результатів та їх технологічному впровадженні у виробництво, забезпечуючи приріст ВВП головним чином за рахунок виробництва і реалізації наукоємної продукції та послуг» [15, с. 31].

У наукових працях вчених із країн СНД, вказаних в таблиці 1.1, визначення поняття «інноваційний розвиток підприємства» достатньо відрізняються.

Даний аналіз у табл. 1.1 показав, що позиція науковця О. Мороза, який вказує, що інноваційний розвиток підприємства веде до якісних змін [16]. Т. Пілявоз застосувала поняття «збалансований інноваційний стан». Але введення терміну, без попередніх пояснень, вважається не розумним, та якщо вони до сьогодні ще не були використані у теорії інноваційного розвитку та інноваційному менеджменті підприємств [17]. О. Адаменко прирівнює поняття розвиток та діяльність. Та хоч, інноваційна діяльність підприємства впливає на його інноваційний розвиток – це не рідні поняття [18].

Таблиця 1.1 - Порівняння визначень терміну «інноваційний розвиток підприємства»

Автори	Визначення	Відмітні характеристики
О. Мороз	Процес пошуку та створення нової продукції та процесів на основі використання сукупності всіх наявних засобів та можливостей підприємства, що веде до якісних змін (підвищення конкурентоспроможності, збільшення стійкості в мінливих зовнішніх умовах, формування нових ринків збуту тощо)	Пошук та створення нової продукції і процесів; якісні зміни
Т. Пілявоз	Процес цілеспрямованого, послідовного руху підприємства до збалансованого інноваційного стану під впливом синергетичної дії зовнішніх та внутрішніх факторів, що визначають стійкість організаційно-функціональної системи підприємства в умовах ринкової економіки, який характеризується результатом якості, досягнутим залежно від інтенсивності та швидкості інноваційних процесів на підприємстві	Цілеспрямований, послідовний рух до збалансованого інноваційного стану; результат якості, досягнутий від інтенсивності та швидкості інноваційних процесів
О. Адаменко	1) діяльність підприємства, що базується на постійному пошуку нових методів та засобів задоволення споживацьких потреб та підвищення ефективності господарювання; 2) розвиток, що передбачає розширення меж інноваційної діяльності та впровадження інновацій в усі сфери діяльності підприємства	Нові методи і засоби задоволення потреб споживачів, підвищення ефективності; впровадження інновацій у різні сфери діяльності
Н. Заглуміна	Сукупність відносин, що виникають у ході цілеспрямованого підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності організації на основі інновацій	Сукупність відносин; підвищення ефективності та конкурентоспроможності через інновації
І. Борисова	Створення на фондовому ринку привабливості з точки зору дохідності інвестиційного ризику, тобто підвищення вартості бізнесу шляхом управління інноваціями	Дохідність інвестиційного ризику вартість бізнесу
І. Підкамінний, В. Ціпуринда	Шлях, який базується на поглибленні поєднання цілей підприємства, його підсистем, цілей кожної особистості, яка працює в колективі, вдосконаленні її діяльності, вдосконаленні бізнес-процесів для досягнення загальних стратегічних цілей	Поглиблення поєднання цілей підприємства та кожного його працівника; удосконалення діяльності та бізнес-процесів
С. Поляков, І. Степнов [22], І. Федулова [9], Ю. Погорелов [11]	Такий розвиток підприємства, де джерелом розвитку є інновації	Розвиток за рахунок інновацій

Н. Заглуміна стверджує, що основою інноваційного розвитку підприємства є інновації або управління ними, необґрунтовано прирівнюють цей розвиток із сукупністю відносин, що виникають у ході цілеспрямованого підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності [19]. Або такий науковець, як І. Борисова наполягає на тому, що він напрямлений на збільшення вартості бізнесу, інакше кажучи на створення привабливості з точки зору дохідності інвестиційного ризику. Погляд І. Борисова вступає у певну суперечність з тим, що інноваційний розвиток може бути характерний як комерційним, які займаються підприємництвом, так і некомерційним підприємствам, основним призначенням яких є здійснення соціально важливих завдань [20].

Невдалим можна вважати трактування І. Підкамінного та В. Ціпуринди, у якому інноваційний розвиток підприємства визначається як шлях, який базується на поглибленні поєднання цілей підприємства, вдосконаленні бізнес-процесів і т.п. для досягнення загальних стратегічних цілей, оскільки ці науковці нічим не підтверджують той факт, що лише при інноваційному розвитку може бути забезпечене поглиблене поєднання цілей підприємства [21]. Дане визначення більше схоже на рекомендацію щодо збільшення ефективності стратегічного управління підприємством, що може й не залежати від того, чи обере підприємство інноваційний шлях розвитку.

На основі проведеного аналізу наданих визначень поняття «інноваційний розвиток підприємства» різних науковців немає рації підводити до остаточного висновку. Для початку треба мати чітке науково обґрунтоване змістове наповнення та походження слів «інноваційний», «розвиток» та «підприємство».

Напрямок інноваційного розвитку підприємства – це визначений напрямок руху, що базується на використанні і реалізації інновацій, які в свою чергу забезпечують покращення кількісних та якісних характеристик діяльності підприємства, забезпечують укріплення його ринкових позицій.

Для вибору певного напрямку інноваційного розвитку, менеджерам підприємства потрібно оцінити та виявити силу впливу факторів успіху інноваційного розвитку (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 - Основні фактори впливу на інноваційний розвиток підприємства [21]

№	Характеристика факторів
1	узгодження цілей інноваційного розвитку підприємства і цілей розвитку зовнішнього середовища;
2	узгодження ресурсних потреб та інноваційних можливостей підприємства
3	узгодження стратегії і тактики розподілу ресурсів у продовж конкретної фази життєвого циклу підприємства.
4	узгодження всіх видів господарсько-технологічних процесів підприємства в єдиному алгоритмі.
5	узгодження функціональної діяльності усіх підрозділів підприємства.
6	узгодження всіх комунікацій між підрозділами підприємства.
7	узгодження дій оперативного регулювання і координації діяльності підрозділів
8	узгодження кадрової політики підрозділів, системи навчання та перепідготовки персоналу.
9	узгодження цілей і завдань підприємства та інтересів персоналу у системі мотивації.
10	узгодження факторів системи якості підприємства і рівня задоволення потреб споживачів
11	узгодження маркетингової політики підприємства і його аналітико-дослідницького потенціалу.
12	узгодження фінансових перспектив та ресурсних можливостей підприємства.

Спираючись проведеному оцінку факторів впливу підприємство може обрати наступні напрями інноваційного розвитку. Їх можна класифікувати за різними ознаками. Відповідно до стратегічної спрямованості інноваційного розвитку існують напрями:

- збалансованого інноваційного розвитку, який застосовують при умові безперервних і поступових технічних змін;
- наступального інноваційного розвитку, який використовують в умовах швидких технічних змін, коли необхідне вміння подолання технологічних розривів, досягнення випередження або збереження лідерства на ринку через використання нових здобутків НТП;

- захищаючого інноваційного розвитку шляхом використання результатів спостереження за досягненнями підприємств-лідерів на ринку та вийти на ринок слідом за ними;

- абсорбуючого інноваційного розвитку, через номінальні, а не реальні інноваційні перетворення [23, 24].

Підприємство, що стало на інноваційний шлях розвитку, має функціонувати у відповідності з такими принципами:

1. адаптивності – прагнення до підтримки певного балансу зовнішніх і внутрішніх можливостей розвитку (внутрішніх спонукальних мотивів діяльності господарюючого суб'єкта, і зовнішніх, що генеруються ринковим середовищем);

2. динамічності – динамічне приведення у відповідність цілей і спонукальних мотивів діяльності підприємства (включаючи його власників, менеджерів, фахівців, працівників);

3. самоорганізації – самостійне забезпечення підтримки умов функціонування, тобто самопідтримка обміну ресурсами (інформаційними, матеріальними, фінансовими) між елементами виробничо-збутової системи підприємства, а також між підприємством і зовнішнім середовищем;

4. саморегуляції – коректування системи управління виробничо-збутовою діяльністю підприємства відповідно до змін умов функціонування;

5. саморозвитку – самостійне забезпечення умов тривалого виживання і розвитку підприємства (відповідно до його місії і прийнятої мотивації діяльності) [25, с. 44-45].

В функціональній сфері напрями інноваційного розвитку підприємства поділяються на:

- фінансово-економічні;
- виробничі;
- соціальні;
- адміністративні;
- маркетингові [36 с. 13].

Для сільськогосподарських підприємств є властивими інновації:

- організаційно-управлінські та економічні;
- виробничі та техніко-технологічні;
- соціально-екологічні;
- специфічні, тобто селекційно-генетичні

Враховуючи специфіку галузі та особливості виробничих процесів можливо виокремити основні особливості інноваційного процесу в агропромисловому виробництві:

- від природно-кліматичних умов залежить вибір технологій виробництва сільськогосподарської продукції
- сезонність виробництва та тривалий виробничий цикл для деяких видів сільськогосподарської продукції;
- розосередження на великій території сільськогосподарського виробництва [37].

Названі особливості інноваційних процесів зустрічаються з перешкодами, до яких відносяться:

- на внутрішньому ринку наявний низький попит на інноваційні розробки серед виробників;
- не має сформованої державної інноваційної політики;
- держава не підтримує підприємства для здійснення інноваційної діяльності;
- обмежені фінансові можливості аграрних підприємств.

Дивлячись на цю ситуацію, можна зробити висновок, що українські підприємства не поспішають підвищувати свою інноваційну активність, яка знаходиться на не найкращому рівні. Щоб покращити стан функціонування суб'єкта господарювання, потрібним є постійне поновлення продукції, застосування нових методів управління та сучасних технологій, створення повноцінної інфраструктури. Для стабільності та сталого розвитку аграрного сектору економіки є підвищення активної інноваційної діяльності підприємства,

саме це призведе до покращення виробничої діяльності і наповнить її новим значенням.

Інноваційна діяльність суб'єкта господарювання не звільнена від ризиків, які виявляються загальним впливом ряду чинників зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства.

Підприємство повинно обирати розвиваючу ринкову стратегію функціонування, яка стане головним чинником досягнення економічного лідерства, а також вагомим інструментом у конкурентній боротьбі.

1.2 Політика інноваційного розвитку суб'єкта господарства

Найголовнішим суб'єктом інноваційного розвитку національної економіки та суб'єктів її господарювання є держава, яка визначає вибір моделі інноваційного розвитку. Вона створює умови для покращення науково-технологічного потенціалу країни, визначає пріоритети у сфері науково-технологічної діяльності і сприяє їх розвитку тощо. З цим наміром створюється законодавче забезпечення, яке встановлює економічні, правові та організаційні умови інвестиційної та науково-технічної діяльності, визначається умови надання підтримки суб'єктам інноваційної діяльності. Ці заходи здійснюються через державну інноваційну політику [6].

Для визначення напрямків інноваційної діяльності країни в більшості використовують поняття – інноваційна політика. А в межах підприємства використовують – інноваційна стратегія, але даний термін більше виступає як складова інноваційної політики, яка у свою чергу є більш широким поняттям.

Інноваційна політика має визначати зміни підприємства відповідно до вимог зовнішнього середовища, виявити можливі інноваційні рішення та в залежності від обраної стратегії формувати інноваційні завдання [6].

Реалізація інноваційних рішень може проводитися тільки при зваженій інноваційній політиці, яка залучає до інноваційної діяльності функціональних служб підприємства. До складових інноваційної політики входить:

- маркетингова
- структурних змін
- технічна
- інвестиційна

Маркетингова політика займається створюванням тактики і стратегії поведінки підприємства на ринку. Маркетингові дослідження потрібні для вивчення структури товарного ринку, а також допоможе в прийнятті рішень за формою методом розвитку конкурентного середовища на ньому [26, с. 24].

Політика структурних змін займається вивченням внутрішнього середовища й організаційних форм підприємства, формування організаційної структури інноваційним завданням і культури підприємства.

Технічна політика визначає перспективи впровадження новачій. До її завдань входить дослідження можливостей виробництва; розробка напрямів технічного переозброєння основних фондів підприємства; аналіз, а також оцінка ефективності здійснюваної технічної політики [27].

Таким чином, інноваційна політика – це є складова політики діяльності підприємства, цілеспрямована на реалізацію та розробку інновацій, що визначає формування інноваційних цілей та напрямків інноваційного розвитку підприємства. Для забезпечення реалізації інвестиційна політика підприємства містить всі фінансово-економічні аспекти функціонування.

Інноваційна діяльність бореться з технічним відставанням, переорієнтацією виробничого потенціалу на створення конкурентоспроможних виробництв, розвиток яких залежить від рівня схильності підприємств до нововведень.

До основних причин вивчення та введення інновацій на підприємстві, з метою поліпшення результатів його діяльності, можна віднести:

- посилення конкурентоспроможності та збільшення прибутку;

- підвищення попиту споживачів;
- швидке вирішування можливих проблем;
- вивчення наукових новинок, а також їх застосування у виробничому процесі для покращення результатів діяльності суб'єкта.

Інноваційна діяльність повинна бути направлена на краще задоволення потреб споживачів, а також крім цього на покращення стану підприємства з економічної сторони, тобто збільшення прибутку.

На сучасній момент в Україні не кожне підприємство може ефективно розвиватися, можуть вступити ті підприємства, які швидко реагують на умови ринку та гнучко пристосовуються, ефективно управляють своїм персоналом, мають стійке організаційне виробництво конкурентоспроможної продукції та застосовують інновації у свою діяльність.

Витрати на наукові дослідження і розробки (далі НДР) – це загальна сума витрат, виконані власними силами організацій. До витрат включають внутрішні поточні витрати (витрати на оплату праці, матеріальні витрати та інші поточні витрати) та капітальні витрати, пов'язані з виконанням НДР.

До наукових досліджень і розробок (НДР) відносять:

- фундаментальні;
- прикладні наукові дослідження;
- науково-технічні розробки.

Фундаментальні наукові дослідження – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання нових знань про закономірності організації та розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язків. Результатом фундаментальних наукових досліджень є гіпотези, теорії, нові методи пізнання, відкриття законів природи, невідомих раніше явищ і властивостей матерії, виявлення закономірностей розвитку суспільства тощо, які не орієнтовані на безпосереднє практичне використання у сфері економіки.

Прикладні наукові дослідження – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання і використання нових знань для

практичних цілей. Результатом прикладних наукових досліджень є нові знання, призначені для створення нових або вдосконалення існуючих матеріалів, продуктів, пристроїв, методів, систем, технологій, конкретні пропозиції щодо виконання актуальних науково-технічних та суспільних завдань.

Науково-технічні розробки – науково-технічна діяльність, що базується на наукових знаннях, отриманих у результаті наукових досліджень чи практичного досвіду, та провадиться з метою доведення таких знань до стадії практичного використання. Результатом науково-технічних (експериментальних) розробок є нові або істотно вдосконалені матеріали, продукти, процеси, пристрої, технології, системи, об'єкти права інтелектуальної власності, нові або істотно вдосконалені послуги [28, с. 241-242].

У таблиці 1.3 розглянемо витрати на НДР в Україні за джерелами фінансування за 2018-2020 рр. [28, с.72].

Таблиця 1.3 - Витрати на НДР за джерелами фінансування по Україні протягом 2018-2020 рр.

	2018	2019	2020
Усього	16 773 724,5	17 254 629,7	17 022 419,3
кошти бюджету	6 222 735,4	6 724 744,9	7 411 791,4
з них державного бюджету	6 020 886,6	6 603 856,1	7 344 736,8
власні кошти	1 610 011,8	1 725 112	2 105 454,1
кошти організацій державного сектору	1 141 575,7	798 621,8	799 810,6
кошти організацій підприємницького сектору	3 947 379,8	4 035 650,1	2 527 767,2
кошти організацій сектору вищої освіти	6 764,9	3 709,6	15 764,3
кошти приватних некомерційних організацій	21 276,7	14 662,6	10 452,1
кошти іноземних джерел	3642585,7	3856175	4083258,5
кошти інших джерел	181394,5	95953,7	68121,1

Проаналізувавши табл. 1.3 бачимо, що кошти організацій державного сектору з 2018 р. до 2020 р. значно зменшились. Причиною цього може бути політичні умови країни.

Якщо розглядати витрати НДР на рівні регіонів, то Запорізька, Дніпропетровська, Харківська та Київська області мають найбільші витрати на НДР. Наприклад, Запорізької обл. по витратах займає 4 місце. Витрати регіону у 2018 р. складають 1387903,5 тис. грн., а у 2019 р. 1538450,0 тис. грн.

Розвиток сільськогосподарського підприємництва в Україні є першим кроком до розвитку інших сфер економічної діяльності. Вона належить до значущих видів діяльності, та може суттєво збільшити рівень зайнятості. Розглянемо кількість працівників, задіяних у виконанні НДР, в сільському господарстві у табл. 1.4.

Таблиця 1.4 - Кількість працівників, задіяних у виконанні НДР, в сільському господарстві по Україні протягом 2018-2019 рр.

2018-2020 рр. [28, с. 49]

Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	Усього	З них		
		дослідники	техніки	допоміжний персонал
2018	332	156	61	115
2019	106	35	8	63
2020	232	124	43	65

За результатами «Глобального інноваційного індексу – 2017» найбільш інноваційними країнами є: Швейцарія, Швеція, Нідерланди, США, Велика Британія. Під час оцінки інноваційного розвитку, експерти базувалися на двох критеріях: вхідні інноваційні чинники та інноваційні результати. Україна у 2018 році посіла найвищу позицію за останні 8 років – 50 місце, а серед країн із рівнем доходів нижче середнього Україна посіла 2 місце після В'єтнаму, обійшовши Індію, Вірменію, Молдову та Монголію.

Дані про інноваційну активність підприємств наведено у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5 - Інноваційна активність промислових підприємств у Запорізькій області протягом 2018-2020 рр.

	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У т.ч. за напрямками					
			дослідження і розробки	з них		придбання інших зовнішніх знань	придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР			
	%	тис.грн						
2018	20,9	321051,3	123797,2	61744,9	62052,3	359,2	94659,0	102235,9
2019	19,1	1393360,2	252003,3	138579,4	113423,9	531,4	915464,4	225361,1
2020	19,3	681707,2	136254,5	92861,2	43393,3	99,0	514444,8	30908,9

За даними Державної служби України у 2020 році частка підприємств Запорізької області, які займалися інноваційною діяльністю, залишається не дуже значною – 19,3%, але на 0,2% більше за попередній рік, а загальна сума витрат на інновації знизилась на 711653 тис. грн. Пріоритетним напрямком інноваційних витрат залишається придбання машин, обладнання та програмного забезпечення - 514444,8 тис. грн. Починаючи з 2018 року, безпосереднє порівняння даних з аналогічними даними попередніх років є некоректним у зв'язку зі змінами в організації та проведенні державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства. Періодичність проведення державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства змінена з «річної» на «один раз на два роки», починаючи з 2018 року [29].

В умовах жорсткої конкурентної боротьби підприємство повинно не лише зосереджувати увагу на внутрішні справи, але і не порушувати довгострокової стратегії поведінки, яка давала б їм можливість не відставати від змін, що відбуваються в його оточенні. Зміни завжди охоплюють всі сфери сучасного життя, без них не можливо. Збільшення суперництва за ресурси, широкий доступ до

сучасних технологій, інтернаціоналізація бізнесу, швидкий розвиток науки і техніки, зміна ролі людських ресурсів, виникнення нових непередбачених можливостей для бізнесу, розвиток інформаційних мереж, що роблять можливим швидке розповсюдження і здобуття інформації, а також ряд інших причин є результатом різкого зростання стратегічного управління.

Розробка інноваційної політики сільськогосподарського підприємства прогнозує формування цілей та стратегій розвитку на перспективу (рис.1.1).

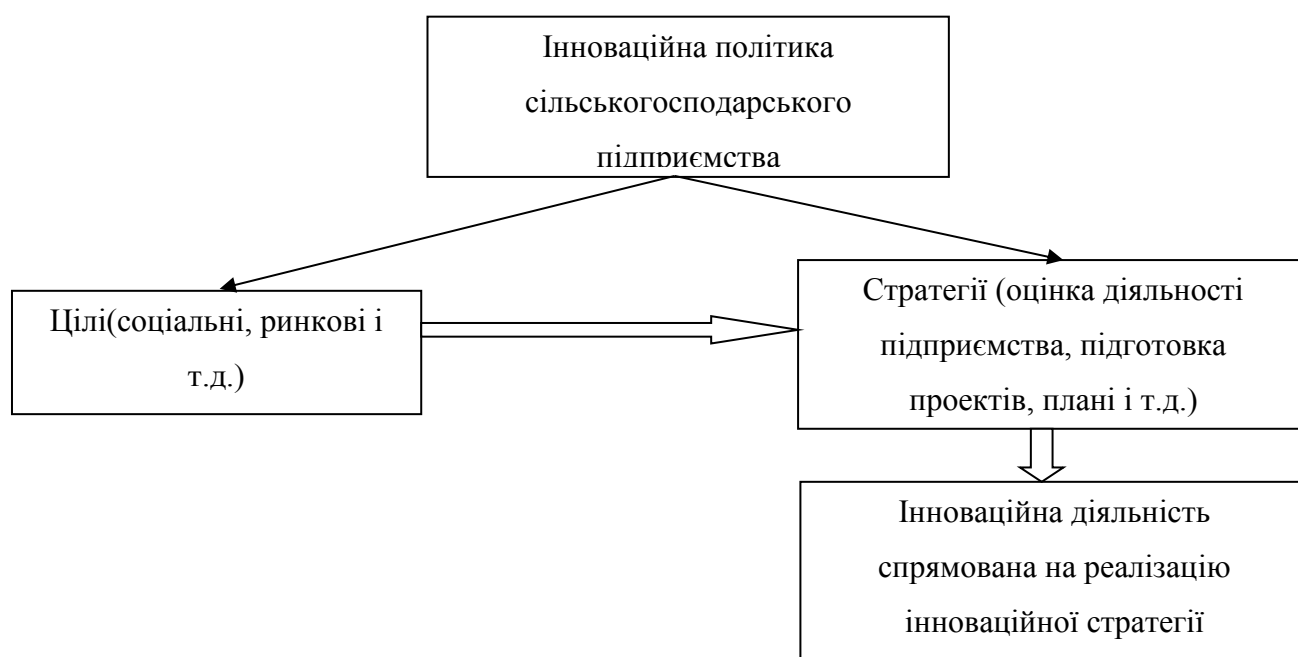

Рисунок 1.1 - Складові елементи інноваційної політики сільськогосподарського підприємства [28]

Стратегічні цілі поділяються на дві сторони очікуваного результату:

- кількісна – частка ринку, товарообіг і т.д.;
- якісна – інноваційна поведінка.

Для вибору і розроблення стратегій підприємства є формулювання та постановка стратегічних цілей.

Маючи нові ринкові відносини, відкриваються великі можливості для вільної творчої роботи суб'єкта господарювання, які нажалі не можуть використовуватися у повній мірі. Виною цього є застарілі форми виробничих відносин, методи планування и управління виробництвом. Це пов'язано з

недостатністю потрібних знань керівників, а також власників з виживання і розвитку у ризикових умовах економіки нашої країни, що на даний момент є. Інноваційний процес має безперервно відбуватися як практично, так і теоретично. Тобто не тільки з технологічної точки зору, а ще й з економічної, що вказує на потребу розробки моделі інноваційної політики.

Модель має включати п'ять основних блоків, що забезпечує основні напрями реалізації інноваційної політики (рис. 1.2)

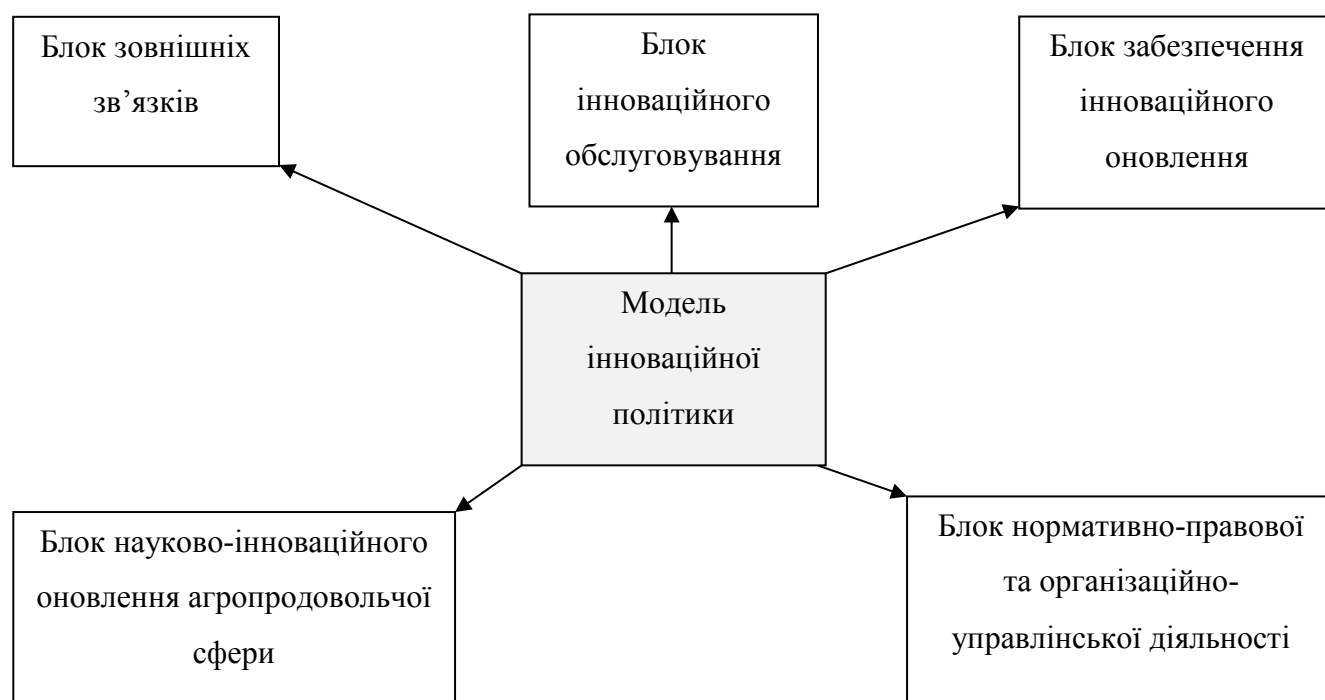

Рисунок 1.2 – Моделі інноваційної політики

На сучасний момент є потреба створити ринкове інноваційне господарство, яке спроможне забезпечити в повному обсязі потреби населення в продуктах харчування, з метою подолання фінансово-економічної та продовольчої кризи.

Тому державі та суспільству треба виконати масштабні заходи для захисту сільськогосподарського виробника від руйнівної сили неолібералізму і створення економічних, правових, соціальних, організаційних та інших умов для здійснення реформ на забезпечення інноваційного розвитку цього найважливішого для нормального життя країни і суспільства сектору економіки.

Особливостями економічної системи інноваційного типу є те що її формування здійснюється в умовах технологічної революції, яка характеризується зменшенням вартості й покращення якості продукції, збільшення асортименту продукції та її доступність для більшості споживачів; швидким покращенням технологічних характеристик систем машин і технологічних процесів; відповідністю економічних інституційних змін властивостям нових технічних систем; соціальним і політичним сприйняттям нових технологічних систем; сильним впливом інновацій на всю економічну систему.

1.3 Методика оцінювання інноваційного розвитку суб'єкта господарства

Для повного розгляду сутнісних особливостей методів оцінювання рівня інноваційного розвитку підприємств, які можна застосувати, О. Фарат і В. Залуцький пропонують набір критеріїв, які дадуть змогу точніше оцінити адекватність їх застосування підприємствами [38, с. 25]:

1. За номенклатурою охоплення показників: методи, що враховують лише фактори внутрішнього середовища; методи, що враховують лише фактори зовнішнього середовища; комбіновані.

2. За способом визначення індикаторів оцінювання: методи, що базуються на застосуванні експертних оцінок; методи, що базуються на системних розрахунках основних функціональних показників роботи підприємств; комбіновані.

3. За способом представлення результатів: графічні; матричні; числові; комбіновані.

4. За мірою можливостей подальшого стратегічного аналізу: ті, що надають єдину акумульовану оцінку, ті, що надають функціональну диференційовану систему показників, методи оцінювання індивідуальних господарських рішень.

5. За джерелами вихідної інформації: ті що базуються на даних внутрішньої звітності підприємства; ті, що базуються на даних внутрішньої звітності

підприємства та офіційної державної статистики; ті, що потребують проведення маркетингових досліджень.

Для доцільного проведення оцінювання розвитку інновацій на підприємстві, відбирають групи методів. Наприклад, Л. Малюта пропонує рівень інноваційного розвитку визначати за допомогою інтегрального показника.

Інтегральний показник рівня інноваційного розвитку підприємства - це результат оцінювання основних техніко-економічних показників діяльності підприємства, який ґрунтується на визначенні узагальнюючих показників шляхом застосування системи часткових показників та методу експертного опитування. Відповідно, Л. Малюта визначає, що інтегральний показник розраховується за трьома складниками інноваційного розвитку: технологічним, ринковим, ресурсним [30]. Розглянемо їх:

- технологічна - пояснює рівень технологічного оновлення виробничих процесів шляхом освоєнню нових виробництв та впровадження удосконалених технологічних процесів;
- ринкова - показує величину впливу господарюючого суб'єкта на економічний розвиток шляхом реалізації на ринку нової інноваційної продукції;
- ресурсна - вказує рівень наявності у підприємства інноваційних ресурсів, що допомагають в забезпеченні його подальшого інноваційного розвитку.

Перераховані складові у процесі оцінювання деталізується на ряд первинних індикаторів, які в подальшому поєднуються у відповідності з присутніми у них ознаками інноваційного розвитку, які є найбільш важливими для певних груп, з врахуванням величини впливу кожного показника на загальну оцінку рівня інноваційного розвитку підприємства. Розрахунок рівня інноваційного розвитку підприємства за даним методом проводиться за такою формулою [30]:

$$I_{\text{п}} = Y_{\text{рес}} \cdot K_1 + Y_{\text{тех}} \cdot K_2 + Y_{\text{ринк}} \cdot K_3, \quad (1.1)$$

де I_{Π} — інтегральний показник рівня інноваційного розвитку промислового підприємства;

$Y_{\text{рес}}$ — показник ресурсної підсистеми забезпечення інноваційного розвитку підприємства;

$Y_{\text{тех}}$ — показник рівня технологічного оновлення промислового підприємства;

$Y_{\text{ринк}}$ — показник рівня впровадження та комерціалізації інновацій;

K_1 , K_2 , K_3 — коефіцієнти, які характеризують вагомість підсистем (значення коефіцієнтів розраховуються методом експертних оцінок).

$$Y = \frac{X_1 * A_1 + X_2 * A_2 + \dots + X_n * A_n}{100}, \quad (1.2)$$

де $X_1 \dots X_n$ — коефіцієнти, які характеризують певний узагальнюючий показник;

$A_1 \dots A_n$ — питома вага коефіцієнта в загальному комплексі оцінок, %.

Даний метод дає змогу проаналізувати лише рівень технології, техніки, організації виробництва і праці, що характерно для промислового підприємства, не враховуючи соціальний та екологічний аспект аграрно-промислового виробництва. Також цей підхід повністю не висвітлює рівень інноваційного розвитку підприємства, що функціонує саме на засадах маркетингового управління. Для підприємств, які орієнтуються саме на ринковий вектор розвитку, потрібно додатково враховувати не узагальнену ринкову складову, а перелік показників, які б були додатково деталізованими, а саме: інформаційне забезпечення маркетингових досліджень та рекламного менеджменту підприємства; внутрішнє і зовнішнє логістичне забезпечення бізнесу; тактична узгоджень стратегічних бізнес-інтересів (розширення номенклатури товарів, збільшення ринкової частки) та ін. Інакше кажучи даний метод найбільше підходить для командно-адміністративних економічних систем, в яких кінцеві показники діяльності формуються виключно плановим державним замовленням.

В. Карюк, на відміну від Л. Малюти, пропонує більш деталізований метод оцінювання рівня інноваційного розвитку підприємства, який він описав як "комплексну систему індикаторів інноваційного розвитку підприємства" [31].

Даний метод крім, таких кумулятивних індикаторів ефективності роботи підприємства як фінансовий, кадровий та техніко-економічний потенціал включає також індикатори інфраструктурного, маркетингового, організаційно-управлінського, наукового, інформаційного та ринкового потенціалу. Відповідно оцінювання за даним методом відбувається у наступному порядку:

Для кожної групи показників розраховуються індикатори, до таких показників відносяться:

- показники кадрового потенціалу (кількість інноваційних менеджерів, зайнятість персоналу інноваційною діяльністю, ступінь посадового досвіду, рівень перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу, ступінь кваліфікованості виробничого потенціалу);
- показники матеріально-технічного потенціалу (ступінь оновлення технології, ступінь оновлення продукції, забезпеченість устаткуванням, величина інвестицій в технічне переоснащення виробництва, ступінь придатності основних фондів, співвідношення власних та закуплених розробок);
- показники фінансово-економічного потенціалу (придбання нематеріальних активів, матеріальне заохочення працівників, інвестиції в навчання та перепідготовку персоналу, інвестування інноваційної діяльності, витрати на технологічну інноваційну діяльність, витрати на дослідження та розробки);
- показники наукового потенціалу (ступінь забезпеченості науковими кадрами, раціоналізаторська активність персоналу, патентно-ліцензійна діяльність);
- показники маркетингового потенціалу (витрати маркетингової діяльності, ступінь ефективності застосовуваних маркетингових комунікацій, ступінь інноваційності маркетингового персоналу);

- показники інфраструктурного потенціалу (забезпеченість власними лабораторіями, технологічними відділами, інноваційними підрозділами, конструкторськими відділами);
- показники організаційно-управлінського потенціалу (сприйнятливість організацією інновацій, раціональність управлінської структури, ефективність управлінської діяльності);
- показники ринкового потенціалу (обсяги реалізації інноваційної продукції, ринкова концентрація інновацій, ступінь реалізації інновацій, рентабельність інноваційних витрат);
- показники інформаційного потенціалу (ступінь повноти інформаційних фондів, ступінь освоєння персонального комп'ютера персоналом; ступінь задоволеності науково-технічною інформацією).

Отже, на відміну від Л. Малюти, В. Карюк надає схожий за суттю, але знатно розширений за якісними показниками вимірювання метод оцінки рівня інноваційного розвитку підприємства. Але він також є не повним, так як базується виключно на широкій номенклатурі показників, які в свою чергу характеризують виключно внутрішнє середовище підприємства, і є тими показниками, які можуть бути контрольованими. Відповідно, для підприємств, які функціонують за принципами ринкової економіки, важливим є врахування впливу саме зовнішніх чинників на його здатність до посилення свого інноваційного потенціалу. Наприклад до таких показників можливо віднести: ступінь впливу державного податкового стимулювання щодо впровадження інновацій на підприємствах, ступінь контрольованості профільних галузей діяльності підприємств державними структурами, величина трансферного потоку інновацій від спеціалізованих організацій до господарюючих суб'єктів протягом визначеного періоду часу та ін.

Пілявоз Т.М. пропонує ще один спосіб розрахунку інтегрального показника інноваційного розвитку підприємства. Відміною від поглядів вище аналізованих авторів Л. Малюти та В. Карюк, є особлива увага соціальній складовій інноваційного розвитку підприємства. Метод, висвітлений Пілявоз Т.М.,

базується на застосуванні методу експертного опитування, застосуванні системи часткових показників та розрахунку узагальнюючих показників. За даним методом оцінювання соціально-економічного рівня інноваційного розвитку підприємства пропонується визначати з урахуванням параметрів, а саме [32]:

1. Рівня інноваційного потенціалу розвитку підприємства, який включає такі групи показників:

- виробничо-технологічні:

1.1 коефіцієнт основних виробничих фондів;

1.2 коефіцієнт фондівддачі;

1.3 коефіцієнт оновлення продукції;

1.4 коефіцієнт прогресивності технологій;

1.5 коефіцієнт матеріаломісткості;

1.6 коефіцієнти автоматизації та механізації виробництва;

- науково-технічні:

1.7 коефіцієнт науко місткості;

- фінансово-економічні показники:

1.8 коефіцієнт витрат на придбання результатів НДДКР;

1.9 коефіцієнт використання позиченого капіталу;

1.10 коефіцієнт самофінансування;

1.11 коефіцієнт рентабельності реалізованої інноваційної продукції;

1.12 коефіцієнт рентабельності інвестиційної діяльності;

- трудові показники:

1.13 коефіцієнт частки спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи;

1.14 коефіцієнт плинності кадрів.

2. Рівня маркетингового забезпечення інноваційного розвитку підприємства, який включає такі групи показників:

- система маркетингових показників:

2.1 коефіцієнт передпродажної підготовки;

- 2.2 коефіцієнт ринкової частки;
- 2.3 коефіцієнт доведення продукту до споживача;
- 2.4 коефіцієнт зміни обсягів продажу;
- 2.5 коефіцієнт використання зв'язків з громадськістю;
- 2.6 коефіцієнт рекламної діяльності.

3. Соціального рівня інноваційного розвитку підприємства, який включає такі групи показників:

- показники розвитку системи гуманізації праці:

- 3.1 коефіцієнт кваліфікаційного рівня;
- 3.2 коефіцієнт витрат на підготовку та навчання працівників;
- 3.3 коефіцієнт можливості для розвитку працівників та їхнього професійного зростання;

- 3.4 коефіцієнт участі працівників в управлінні підприємством;
- 3.5 коефіцієнт рівня соціальної напруженості в трудовому колективі.

- показники розвитку системи соціальних гарантій персоналу:

- 3.6 коефіцієнт участі підприємств у соціальній підтримці працівників;
- 3.7 коефіцієнт формування доходів працівників та рівень оплати праці.

- показники розвитку системи безпеки та охорони праці:

- 3.8 коефіцієнт рівня безпеки та охорони праці на підприємстві;
- 3.9 коефіцієнт відповідності робочих місць санітарно-гігієнічним вимогам.

- показники розвитку системи корпоративної відповідальності

- 3.10 коефіцієнт створення робочих місць;
- 3.11 коефіцієнт виконання обов'язків перед бюджетом;
- 3.12 коефіцієнт витрат на екологізацію виробництва.

Отже, якщо говорити про метод, який охарактеризовано Пілявоз Т.М., то тут необхідно враховувати вплив різноманітних зовнішніх чинників і зокрема тих, що формують соціальну інфраструктуру підприємств. Однак, з урахуванням сучасних тенденцій було б доцільно окремо враховувати показник екологічної безпеки як виробничих процесів, так і готової продукції.

Окреме врахування даного показника дозволить більш чіткіше визначити стратегічні орієнтири щодо інноваційного розвитку підприємства, а саме в розрізі їх базових соціальних обов'язків: збереження довкілля, турбота про здоров'я громадян та ін. Також на відміну від методів, охарактеризованих авторами Л. Малюти та В. Карюк Пілявоз Т.М. надає шкалу, яка залежно від величини інтегрального показника рівня інноваційного розвитку розрахованого за вищевказаною формулою, дозволяє охарактеризувати темпи його інноваційного розвитку. Дана шкала передбачає наступну градацію:

0—0,4 — підприємство характеризується низькими темпами інноваційного розвитку;

0,4—0,7 — підприємство характеризується середніми темпами інноваційного розвитку;

0,7—1,0 — підприємство характеризується високими темпами інноваційного розвитку.

Автор Родіонова І.В. пропонує схожий, але відмінний від вище аналізованих методів, висвітлених авторами, є метод оцінювання рівня інноваційного розвитку підприємства. [33, с. 96-99]. Вона вважає, що при оцінці рівня інноваційного розвитку підприємства необхідно проводити аналіз таких складових інноваційного потенціалу, як: фінансова, виробнича, інформаційна, кадрова, наукова та трансферно-технологічна.

Відповідно оцінку інноваційного потенціалу господарюючого суб'єкта рекомендується здійснювати у такій послідовності:

1. Аналіз складових інноваційного потенціалу.
2. Визначення величини ступеня використання підприємством його внутрішніх інноваційних можливостей.
3. Оцінка загального рівня інноваційної активності господарюючого суб'єкта.

Згідно з першим етапом здійснюється дослідження стану кожного структурного елементу інноваційного потенціалу з використанням методу експертних оцінок.

Відповідно для даної оцінки Радіонова І.В. пропонує використовувати наступну шкалу:

0 балів — потенціал параметра не використовується взагалі;

1 бал — використання потенціалу параметра підприємством характеризується як низьке;

2 бала — використання потенціалу параметра підприємством характеризується як середнє;

3 бала — використання потенціалу параметра підприємством характеризується як високе.

Далі завдяки даним результатам відповідно до кожної складової визначаються інноваційні можливості підприємства. Відповідно чим вищим рівнем використання внутрішніх інноваційних можливостей характеризується підприємство, тим більшими є його шанси на виявлення нових конкурентних переваг з можливістю реалізації подальшої найбільш ефективної інноваційної діяльності. Останній етап представляє собою розрахунок коефіцієнта інноваційної активності підприємства — узагальнюючого показника, що дозволяє охарактеризувати, рівень інноваційної активності підприємства. розрахунок даного показника, на думку Радіонової І.В., здійснюється за наступною формулою:

$$P_{\text{ін.акт}} = (P_i * W_i), \quad (1.3)$$

де $P_{\text{ін.акт}}$ — ступінь інноваційної активності підприємства;

P_i — експертна оцінка, щодо повноти використання i -го елементу інноваційного потенціалу підприємства, бали;

W_i — коефіцієнт вагомості i -го елемента інноваційного потенціалу підприємства.

Відповідно Радіонова І.В. пропонує наступну шкалу оцінювання даного показника, а саме:

0—2,0 — дуже низький рівень;

2,1—4,0 — низький рівень;

4,1—8,0 — середній рівень;

8,1—11,55 — високий рівень.

Схожу шкалу пропонував і Пілявоз Т.М., однак вона мала іншу градацію і враховувала лише три рівні оцінювання. Очевидно, що кожна з них є доцільною у практичному застосуванні, однак вони є неповними, так як в кожній з них доцільно було б виділити ще декілька рівнів, а саме: нижче середнього, вище середнього та дуже високий рівень. Також було б доцільно застосовувати державну галузево-профільну еталонну шкалу оцінювання рівня інноваційного розвитку підприємств. Така шкала може формуватися Державною службою статистики, Міністерством фінансів чи Міністерством економічного розвитку і торгівлі. Переваги у застосуванні такої шкали оцінювання рівня інноваційного розвитку підприємств полягатимуть у наступному:

1. Гармонізація загальнодержавних та підприємницьких еквівалентів вимірювання показників інноваційної активності підприємств у відповідних секторах економіки

2. Розширення аналітичних можливостей господарюючих суб'єктів щодо адекватності оцінки показників свого інноваційного розвитку.

3. Формування неформалізованих стимулів для посилення конкурентної боротьби господарюючих суб'єктів за більш кращі показники інноваційної активності відповідно до попередньо встановлених лідерів галузі.

Однак для цього необхідно, щоб держава розробила і впровадила обов'язкову, диверсифіковану систему методичних підходів щодо оцінювання рівня інноваційного розвитку підприємств як самостійних, так і їх об'єднань.

Реалізація даного заходу надасть можливість більш чіткіше окреслити державні стимули регулювання напрямів удосконалення діяльності господарюючих суб'єктів в межах діючих програм розвитку національного господарства України.

Наступним, відмінним від методів, висвітлених авторами названих раніше є метод оцінювання інноваційного розвитку підприємств запропонований Єременко В.В. На думку Єременко В.В., механізм оцінювання інноваційно-технологічного розвитку промислових підприємств пропонується реалізовувати у наступній послідовності, а саме [34]:

1. Визначення величини ринкової вартості господарюючого суб'єкта на основі таких відомостей: оцінки технологічного стану підприємства, аналізу його фінансово-економічного стану, попередньої оцінки його конкурентної позиції на ринку.

2. Проведення маркетингових досліджень для встановлення планових об'ємів виробництва та встановлення характеристик для нової продукції, якими воно має бути наділена для того щоб задовольнити потреби споживачів.

На основі аналізу результатів проведених маркетингових досліджень роблять висновки щодо вибору подальшого напрямку інноваційно-технологічного розвитку. До таких напрямів відноситься: використання нових технологій у виробництві, інтеграція у збутову діяльність нових збутових технологій, диверсифікація шляхом освоєння нових товарів на базі нових технологій.

3. Проведення оцінки необхідного фінансового забезпечення стосовно вибраного напрямку розвитку. До показників, які найчастіше використовуються для оцінки ефективності інноваційних проектів відноситься: чистий дисконтований дохід, внутрішня норма доходу, термін окупності капіталовкладень, індекс доходності. Саме на основі цих показників і визначається розмір необхідного фінансування для реалізації відповідного інноваційного проекту.

4. Оцінка результатів реалізації відповідного інноваційного рішення, а саме: визначення сума приросту ринкової вартості господарюючого суб'єкта внаслідок

реалізації проекту, а також здійснення результативної оцінки його конкурентної позиції.

У порівнянні з дослідженнями авторів Малюта Л., Карюк В.І., Пілявоз Т.М., Родіонова І.В., метод охарактеризований Єременко В.В є більш ризиковим. Він ґрунтується не на попередньо проведених системних розрахунках всіх характеристик промислового підприємства, а виключно на дослідженнях модифікованих потреб споживачів на ринку, які не завжди можуть забезпечити успіх підприємству, оскільки можливе виникнення неузгодженості, зокрема в можливостях збуту та виробництва продукції на визначений момент часу. Узагальнимо основні відомості по вищенаведених методах для того, щоб обґрунтувати можливості їх застосування на підприємстві у таблиці 1.6.

Проаналізовані методи оцінювання рівня інноваційного розвитку підприємства характеризуються як перевагами, так і недоліками, які зумовлюються менш повним охопленням показників функціонування підприємства. Незважаючи на наявні недоліки дані методи можна застосовувати лише для дослідження рівня інноваційного розвитку підприємства, так як вони не передбачають індивідуальне оцінювання всіх ланок переміщення матеріальних потоків на підприємстві (постачання, виробництво, збут). З врахуванням визначених переваг та недоліків в найпоширеніших групах методів оцінювання рівня інноваційного розвитку підприємства необхідно розробляти та адаптувати на підприємствах, принципово нові методи, які в ході подальших прикладних досліджень модифікуватимуться відповідно до особливостей галузі, в якій функціонує підприємство.

У ході дослідження було проаналізовано найпоширеніші групи методів оцінювання рівня інноваційного розвитку підприємства, які можливо застосувати на суб'єкті господарювання. На основі попередньо визначених характеристик підприємств запропоновано власний метод оцінювання рівня інноваційного розвитку, який характеризується диференційованим оцінюванням різних сфер

функціонування та подальшою можливістю вибору стратегічного напрямку розвитку для пошуку нових та утвердження наявних конкурентних переваг.

Таблиця 1.6 - Порівняльний аналіз методів оцінювання рівня інноваційного розвитку підприємства

Назва класифікаційних груп	Сутність методів	Переваги методів	Недоліки методів
Методи, що передбачають розрахунок інтегрального показника рівня інноваційного розвитку підприємства, яка враховує показники стану розвитку його внутрішнього середовища	Передбачають розрахунок акумулятивного поліфакторного показника	1. Дають єдину узагальнену оцінку. 2. Не потребують значних зусиль в аналізі результатів досліджень	1. Узагальнена оцінка не дає широких можливостей, щодо встановлення структурно-диференційованих стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку підприємства. 2. Використання експертних оцінок зумовлює суб'єктивність в кінцевих результатах дослідження, що може спричинити не завжди точне визначення функціональних сфер на підприємстві, які потребують інтенсивного інноваційного удосконалення.
Методи, що базуються на оцінці виключно економічної ефективності реалізації інноваційних проектів	Передбачають розрахунок аналітичних груп показників ефективності, що є диференційованими за відповідними інноваційними проектами, які реалізуються на підприємстві	1. Дають широкую оцінку можливостей щодо реалізації інноваційних рішень. 2. Дозволяють більш точно визначити стратегічні пріоритети подальшого розвитку підприємства	1. Оцінка економічної ефективності окремих проектів не дозволяє повністю охарактеризувати інноваційний стан всього підприємства за всіма його функціональними сферами система постачання, збуту, інформаційне забезпечення господарської діяльності та ін.. 2. Є більш витратними в порівнянні з іншою групою методів, зокрема через необхідність організації та проведення відповідних маркетингових досліджень для збору необхідної інформації.

Перспективами подальших досліджень виступатиме практичне освоєння запропонованого методу оцінювання рівня інноваційного розвитку підприємства з метою його практичного удосконалення.

Висновки до 1 розділу

Нині, вже досить багато присвячено наукових праць аспектам інноваційного розвитку, у яких досліджено стратегії та методи забезпечення інноваційного розвитку. Значна кількість авторів зробили свій внесок з точки зору обґрунтування загальнотеоретичних положень інноваційного менеджменту й змісту та ролі інновацій в економіці підприємств.

Проаналізувавши дане поняття, вияснили, що існує два підходи до розуміння цього терміну: предметно-технологічний та функціональний інноваційний розвиток. Також проаналізовано різноманітність визначення поняття «інноваційний розвиток підприємства» у наукових працях вчених із країн СНД.

Напрямок інноваційного розвитку підприємства – це визначений напрямок руху, що базується на використанні і реалізації інновацій, які в свою чергу забезпечують покращення кількісних та якісних характеристик діяльності підприємства, забезпечують укріплення його ринкових позицій.

В агропромисловому виробництві існують свої особливості інноваційного процесу, які на своєму шляху зустрічаються з перешкодами.

Інноваційна діяльність суб'єкта господарювання не звільнена від ризиків, які виявляються загальним впливом ряду чинників зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства.

Підприємство повинно обирати розвиваючу ринкову стратегію функціонування, яка стане головним чинником досягнення економічного лідерства, а також вагомим інструментом у конкурентній боротьбі.

Держава є найголовнішим суб'єктом інноваційного розвитку національної економіки та суб'єктів її господарювання, яка визначає вибір моделі інноваційного розвитку. Для визначення напрямків інноваційної діяльності країни в більшості використовують поняття – інноваційна політика. А в межах підприємства використовують – інноваційна стратегія, але даний термін більше виступає як складова інноваційної політики, яка у свою чергу є більш широким поняттям.

Реалізація інноваційних рішень може проводитися тільки при зваженій інноваційній політиці, яка залучає до інноваційної діяльності функціональних служб підприємства.

Інноваційна політика – це є складова політики діяльності підприємства, цілеспрямована на реалізацію та розробку інновацій, що визначає формування інноваційних цілей та напрямків інноваційного розвитку підприємства.

Інноваційна діяльність бореться з технічним відставанням, переорієнтацією виробничого потенціалу на створення конкурентоспроможних виробництв, розвиток яких залежить від рівня схильності підприємств до нововведень.

В Україні не кожне підприємство може ефективно розвиватися, можуть лише ті підприємства, які швидко реагують на умови ринку та гнучко пристосовуються, мають стійке організаційне виробництво конкурентоспроможної продукції та застосовують інновації у свою діяльність.

Витрати на наукові дослідження і розробки (далі НДР) – це загальна сума витрат, виконані власними силами організацій. До них відносять фундаментальні, прикладні наукові дослідження та науково-технічні розробки.

Якщо розглядати витрати НДР на рівні регіонів, то Запорізька, Дніпропетровська, Харківська та Київська області мають найбільші витрати на НДР. Наприклад, Запорізької обл. по витратах займає 4 місце. Витрати регіону у 2018 р. складають 1387903,5 тис. грн., а у 2019 р. 1538450,0 тис. грн.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТА

ГОСПОДАРСТВА ТОВ «ЛІДЕР»

2.1. Організаційна економічна характеристика підприємства ТОВ «Лідер»

Об'єктом дослідження є товариство з обмеженою відповідальністю «Лідер». Діяльність підприємства регулюється Господарським Кодексом України, Кодексом законів про працю України, та іншим чинним законодавством.

Згідно з даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань дата заснування ТОВ "Лідер " — 02.03.2000. Компанія створена на базі колгоспу ім. Котовського, що веде історію із середини ХХ століття. У 2009 змінився власник, інвестор від групи компаній «Прогрес». Юридична адреса 70120, Запорізька обл., Новоміколаївській р-н, село Веселий Гай, вулиця Набережна, будинок 54. Директором організації є Лішніков Сергій Михайлович. До власників відносяться Черепанова Тетяна Степанівна (засновник, бенефіціар) – її частка становить 89.12%, ТОВ "Компанія з управління активами "інвестгруп" (засновник) - 10.13% та Черепанов Сергій Андрійович (засновник) - 0.75%. Розмір статутного капіталу складає 24 846,64 грн.. На момент останнього оновлення даних 18.10.2021 статус організації.

Джерелом формування майна товариства є грошові та майнові внески учасників; доходи від реалізації продукції, послуг, і інших видів господарської діяльності; доходи від цінних паперів; кредити банків, та інше.

ТОВ «Лідер» - одне з найбільших підприємств агробізнесу Запорізької області, що входить до складу групи компаній «Прогрес».

Основними напрямками діяльності компанії є рослинництво (вирощування пшениці, ячменю, соняшнику), свинарство (виробництво м'яса в живій вазі), переробка та зберігання зерна, переробка насіння соняшнику і сої, виробництво повнораціонних кормів.

До складу ТОВ «Лідер» входять: свинотоварного ферма на 24 000 голів, струм, підприємство з переробки насіння соняшнику і сої, а також сервісний центр з обслуговування і ремонту сільськогосподарської техніки (тракторна бригада), лабораторія визначення якості зерна та ставок для розведення риби. Земельний банк компанії становить 4 600 га. Парк сільськогосподарської техніки складає близько 30 одиниць.

У 2009 р. відбулося будівництво струму в селі Антонівка. У 2014 році будівництво складських приміщень у селі Веселий гай. У 2015 році було реалізовано два інвестиційні проекти: по запуску цеху по переробці насіння соняшнику потужністю 15 000 тонн на рік і реконструкції кормоцеху з виробництва гранульованих повнораціонних кормів для тварин і птахів.

Компанія постійно працює над підвищенням ефективності виробництва, в тому числі за рахунок впровадження нових технологій в рослинництві - no till. ТОВ «Лідер» має в своєму розпорядженні власної технічної лабораторії, яка дозволяє проводити широкий спектр аналізів продукції рослинництва.

Стратегія компанії «Лідер» спрямована на підвищення ефективності виробництва і розвиток виробництва продукції з високою доданою вартістю.

Ефективність і масштаб діяльності компанії, а також потенціал розвитку сільського господарства в Україні створюють міцну основу для довгострокової і успішної діяльності в інтересах співробітників компанії і всіх жителів Запорізької області. Досягає максимально можливих для регіону показників урожайності. Своім успіхом ТОВ «Лідер» зобов'язане суворій технологічній дисципліні та ретельному дотриманню вивірених агротехнологій від підготовки ґрунту для сівби до збирання врожаю.

Всі землі компанії розташовані в Новомиkolaївському і Вільнянському районі Запорізької області - в найбільш сприятливому для сільського господарстві регіоні області з теплим кліматом і родючими чорноземними ґрунтами.

ТОВ «Лідер» у 2013 році реалізувало інвестиційний проект - будівництво нового свинотоварного комплексу. Запуск свинотоварного комплексу дозволив

компанії підвищити рентабельність сільськогосподарського спрямування. Вертикальна інтеграція та наявність власної кормової бази забезпечують стійкість тваринницького напрямку і дозволяють контролювати виробництво на всіх етапах. У планах компанії - подальша вертикальна інтеграція і диверсифікація бізнесу за рахунок запуску селекційно-генетичного центру племінного свинарства та розвитку вторинної переробки м'яса.

Підприємство має самостійний баланс, розрахунковий, валютний та інші рахунки в банках, які затверджені правлінням товариства і зареєстровані в торгово-промисловій палаті, печатку зі своєю назвою. Воно є самостійним господарським об'єктом з правами і обов'язками юридичної особи, має право займатися господарською діяльністю, виходячи з цілей і завдань, складати договори, нести відповідальність згідно своєї обов'язків.

Для розробки стратегічної програми маркетингу, аналізу наявної діяльності підприємства (економічної, фінансової, маркетингової та збутової) оцінки ефективності діяльності підприємства необхідно зробити аналіз виробничо-господарської діяльності за основними техніко-економічними показниками: динаміка доходів від реалізації продукції, рівня собівартості продукції, валового прибутку, рентабельності підприємства та чистого прибутку його діяльності. Динаміка показників виробничо-господарської діяльності підприємства ТОВ «Лідер» за 2018 -2020 рр. наведена у табл. 2.1.

Чистий дохід від реалізації продукції ТОВ «Лідер», у 2019 р. склав 141 280 тис. грн., що на 95,2% більше за попередній рік, а у 2020 р. –78 729 тис. грн., що менше ніж у 2019 р. на 55,7%. Зростання собівартості продукції обумовила зменшення рівня зростання прибутків. Собівартість продукції у 2019 р. виросла на 173%, але у 2020 р. знижується до 52%.

Дані про стан активів підприємства ТОВ «Лідер» за основними показниками (стан та динаміка змін власного та статутного капіталів, необоротних та оборотних активів) за 2018 – 2020 рр. надані в таблиці 2.2.

Таблиця 2.1 - Динаміка показників виробничо-господарської діяльності підприємства ТОВ «Лідер» за 2018 – 2020 рр.

Показники	2018	2019	2020	2019 у % до 2018	2020 у % до 2019
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	72371	141280	78729	195,2	55,7
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	44395	121189	62976	273	52
Валовий прибуток, тис. грн.	27976	20194	15753	71,8	78,4
Адміністративні витрати, тис. грн.	4515	5920	3396	131,1	56,9
Фінансові результати від звичайної діяльності до податкообкладання, тис. грн.	-	-	14970	-	-
Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток, тис. грн.	3275	-	16785	0	0
Чистий прибуток, тис. грн.	-	-	14970	-	-

Таблиця 2.2 - Динаміка активів підприємства ТОВ «Лідер» за основними техніко – економічними показниками за 2018 – 2020 рр.

Показники	2018	2019	2020	2019 у % до 2018	2020 у % до 2019
1	2	3	4	5	6
Власний капітал, тис. грн.	100694	90888	105205	90,26	115,75
Статутний капітал, тис. грн.	25	25	25	100,00	100,00
Необоротні активи, тис. грн.	68623	60333	65317	87,92	108,26
Оборотні активи, тис. грн.	118771	186801	139155	157,28	74,49

Власний капітал підприємства у 2020р. зріс на 15,75%. Статутний капітал за 3 роки зовсім не змінився.

З метою оцінки фінансового стану підприємства, проведемо оцінку даних, наведених у табл. 2.1 і 2.2. Для цього розрахуємо основні фінансові показники.

Таблиця 2.3 – Ключові фінансові показники діяльності підприємства ТОВ «Лідер», в динаміці, за 2018 – 2020 рр.

Фінансовий показник	2018	2019	2020	2019 у % до 2018	2020 у % до 2019
1. Коефіцієнт фінансової стійкості (платоспроможності або автономії)	0,54	0,37	0,51	68,52	137,84
2. Коефіцієнт структури капіталу (фінансування)	0,32	0,22	0	68,75	0
3. Коефіцієнт зносу основних засобів	0,30	0,38	0,40	126,67	105,26
4. Чистий оборотний капітал	32072	30555	39888	95,27	130,54
5. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	0,27	0,16	0,29	59,26	181,25
6. Коефіцієнт оборотності активів	0,584	0,925	0,483	158,32	52,24
7. Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	0,80	1,49	0,79	185,94	52,79
8. Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,21	0,76	0,72	62,81	94,74

Коефіцієнт фінансової стійкості (платоспроможності або автономії) в динаміці за даними табл. 2.3 у 2019 р. зменшується до 0,37 та вже в 2020 р. зростає до 0,51. Він зменшився на 31,48% у порівнянні даних 2019 р. і 2018 р., на кінець 2020 р. порівняно з 2019 р. питома вага власного капіталу в загальній сумі коштів, авансованих в його діяльність зросла на 37,84%.

Рівень залежності підприємства від привернутих засобів, згідно розрахованого коефіцієнта структури капіталу, протягом аналізованого періоду зменшується. Доля основних засобів, списаних на витрати у поточному періоді,

згідно розрахованого коефіцієнт зносу основних засобів, за роками, набуває збільшення.

Розмір чистого оборотного капіталу (тис. грн.), наявність і величина якого свідчать про здатність підприємства оплачувати свої поточні зобов'язання і розширювати подальшу діяльність, у 2020 р., порівняно із 2019 р. зріс на 30,54%. Він склав, відповідно, 32072; 30555; 39888 тис. грн.

Ступінь забезпеченості підприємства власними оборотними коштами, за показниками коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами, у порівнянні 2019 р. з 2018 р. набуває зменшення, а у 2020 р. порівняно з 2019р. збільшується на 81,25%.

Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача), що характеризує ефективність використання основних фондів і показує рівень продукції, що приходить на 1 грн. основних фондів, у порівнянні 2019 р. з 2018 р. склав усього 85,94 і у 2020 р. зменшується до 52,24%.

Оборотність активів підприємства у 2018 р. складає 0,584, у 2019 р. – 0,925 у зв'язку із зменшенням асортименту продукції і у 2020 р. – 0,483.

Щоб оцінити якість управління кадровим потенціалом підприємства, оглянемо динаміку основних показників з управління персоналом ТОВ «Лідер» за 2018 – 2020 рр., а зокрема: кількість працюючих на підприємстві працівників, та їх склад – кількість та динаміка кадрів адміністративно – управлінського апарату, виробничих кадрів; рівень середньої заробітної плати і продуктивність праці. Дані наведені у табл. 2.4.

Згідно наведених даних, кількість працівників підприємства знизилася лише на 2 особи. При цьому кількість працівників адміністративно – управлінського персоналу склала у 2018 – 2020 рр. 88, 84 і 84 чоловік, відповідно. Організаційна структура наведена на рис. 2.1. Кількість виробничого персоналу за той же період часу складала відповідно 34, 36 і 36 чоловік. У зв'язку з інфляцією та зростанням середньої заробітної платні по Україні, на підприємстві підвищилась середня заробітна плата з 10300 у 2018 р. до 11400 у 2019 р. і 12500 у 2020 р.

Таблиця 2.4 - Динаміка основних показників з управління персоналом підприємства ТОВ «Лідер» за 2019 – 2020 рр.

Показник	2018	2019	2020	2019 у % до 2018	2020 у % до 2019
Кількість працюючих, чол.	122	122	120	100,0	98,4
В т. ч. адміністративно-управлінського персоналу, чол.	88	84	84	95,5	100,0
Виробничого персоналу, чол.	34	36	36	105,9	100,0
Середня заробітна плата, грн.	10300	11400	12500	110,7	109,6

Динаміка зростання заробітної плати склала 112,8% у 2019 р. від 2018 р. і 102,2% у 2020 р. від 2019 р.

На підприємстві працює 120 працівників. Необхідно провести аналіз кадрового складу працівників, згідно з рівнем їх освіти та кваліфікації в динаміці та відсоткове співвідношення працівників із вищою, середньо спеціальною та середньою освітою на підприємстві. Порівняльна характеристика кадрового складу працівників ТОВ «Лідер» на 2018 – 2020 рр. надана у табл. 2.5.

З порівняльної характеристики кадрового складу працівників можна побачити, що відсоток працівників з вищою освітою на 31.12.18 р. складав 17,21%, на 31.12.19 р. – 27,87%, а на 31.12.20 р. вже 38,33%. Але рівень освіти працівників, що займаються маркетинговою діяльністю недостатньо високий.

Рівень працівників з середньо-спеціальною освітою залишився майже незмінним – на рівні 50-58%. Працівників із загальною середньою освітою стало менше – з 21,31% у 2019 р. до 9,17% у 2020 р. Таким чином, загальний рівень освіти підприємства за аналізуємий період підвищився за рахунок суттєвого збільшення працівників з вищою освітою і зменшення кількості працівників із загальною середньою освітою. Але в цілому рівень освіти можна вважати недостатнім. Стан економіки України та особливості збутової діяльності підприємства вимагають, щоб усі працівники продуктивних маркетингових бригад мали, по можливості, вищу освіту.

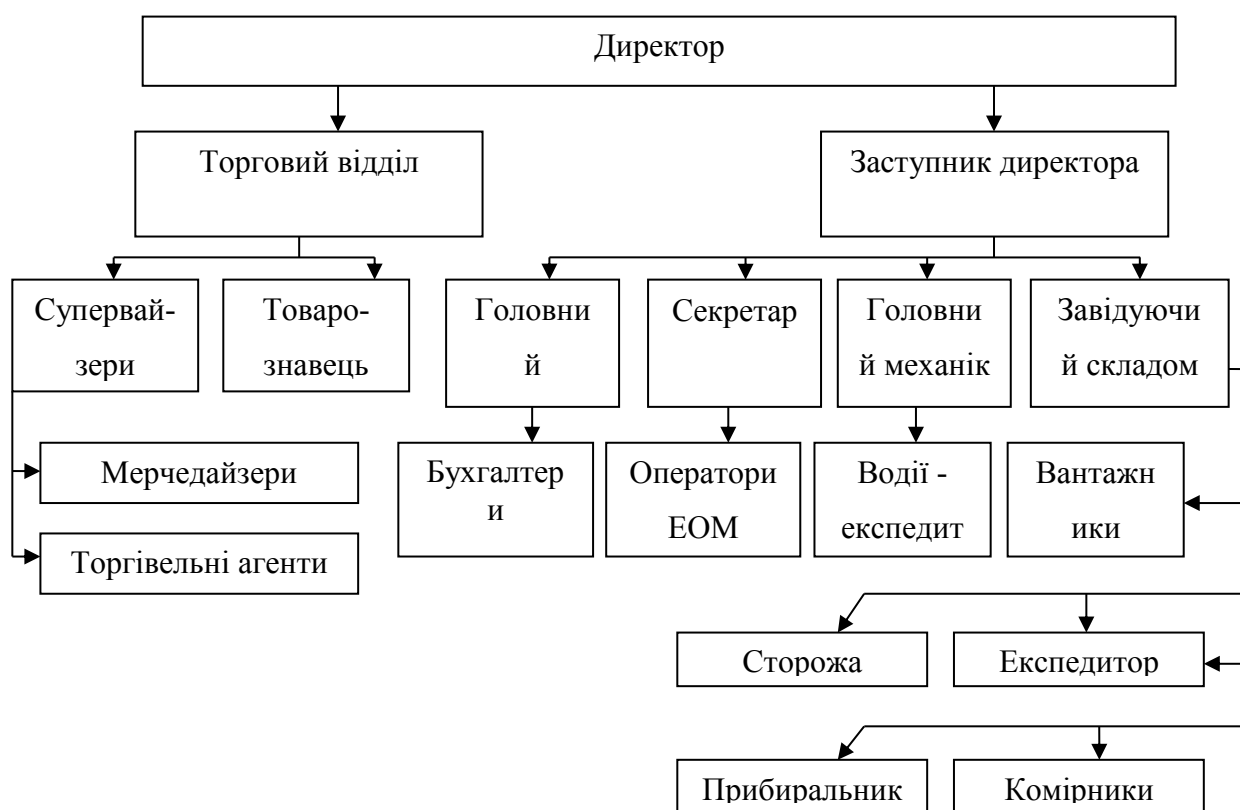

Рисунок 2.1 - Організаційна структура ТОВ «Лідер»

Також, секретар підприємства повинен мати вищу освіту, бо на нього покладено багато обов'язків, в тому числі й облік кадрів підприємства.

Майно підприємства складають основні фонди і оборотні кошти, а також інші цінності, вартість яких відображається в балансі підприємства.

Джерелами формування майна підприємства є:

- грошові і майнові внески засновників;
- доходи, одержані від господарської діяльності, реалізації продукції і послуг;
- доходи від акцій, цінних паперів, депозитних внесків і внесків в капітал інших підприємств;
- кредити банків і інших кредитних організацій;
- інші джерела, не заборонені чинним законодавством [35].

Таблиця 2.5 - Порівняльна характеристика кадрового складу працівників ТОВ «Лідер» на 2018-2020 рр.

Посада	Із них з освітою, на 31.12.18, чол.			Із них з освітою, на 31.12.19, чол.			Із них з освітою, на 31.12.20, чол.			Кількість на 31.12.20, чол.
	Вища	Середньо-спеціальна	Середня загальна	Вища	Середньо-спеціальна	Середня загальна	Вища	Середньо-спеціальна	Середня загальна	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Директор	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1
Заступник директора	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1
Бухгалтерія	4	4	4	4	4	4	7	5	-	12
Секретаріат	-	3	-	-	3	-	2	1	-	3
Оператор ЕОМ	-	10	-	-	10	-	2	8	-	10
Товарознавець	3	5	-	5	3	-	4	4	-	8
Супервайзери	6	4	-	6	4	-	6	4	-	10
Мерчедайзери	-	12	-	4	8	-	6	6	-	12
Торговельні агенти	-	12	5	3	11	3	6	10		16
Завідуючий складом	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1
Комірник	-	-	5	1	-	5	1	1	3	5
Експедитор	-	4	5	2	7	-	3	5	-	8
Сторож	-	5	5	1	5	4	1	7	2	10
Прибиральниця	-	2	5	1	-	5	1	2	4	7
Механіки	5	10	1	4	7	5	4	10	2	16
Разом:	21	71	30	34	62	26	46	63	11	120
Разом, %:	17,21	58,20	24,59	27,87	50,82	21,31	38,33	52,50	9,17	100

Підприємство здійснює облік всієї своєї діяльності, контроль за ходом виробництва продукції і послуг, веде оперативний бухгалтерський облік і статистичну звітність в порядку встановленому законодавством.

ТОВ «Лідер» займається торговою та збутовою діяльністю, воно не має спеціально створеного відділу маркетингу, немає й, відповідно, посади директора з маркетингу, що не відповідає вимогам ринку та специфіці діяльності

підприємства. Підприємство має лінійну систему організації – найбільш чітку форму організації підприємства, що ґрунтується на принципі єдності розподілу доручень. Згідно цьому принципу право віддавати розпорядження має тільки вищестояща інстанція.

Отже, вся решта відділів включена в єдину лінію інстанцій (службова лінія), оскільки від керівництва підприємством до самого нижчого ступеня ієрархії проводиться єдина лінія управління, що проходить декілька проміжних ступенів. Ця система доцільна для підприємств малих масштабів. Вона дозволяє створити ясні, наочні відносини між вищестоящими і підпорядкованими і чіткі обмеження при її застосуванні.

Застосування такої системи, на великих підприємствах, несе вагомий груз для окремих проміжних рівнів, і чим вона вище рівень, тим більше навантаження. Керівництво підприємством переобтяжене, накази виконуються і передаються насилу і поволі. Але під впливом зростання та диверсифікації підприємство змушене було перебудувати структуру підприємства на основі принципу виділенні відділів, що орієнтуються на збут певної продукції.

Цей вид організації перетворює складну, систему, що складно керується, в рухомі, легко пристосовуванні підсистеми. Інші переваги полягають в кращому розмежуванні відповідальності і в розвитку більшого відчуття відповідальності у начальників відділів, в результаті розширення підприємницької компетенції на ухвалення рішень в рамках виробничої політики, визначиваної одним керівництвом.

2.2 Аналіз інноваційної діяльності підприємства ТОВ «Лідер»

Для оцінки інноваційних можливостей підприємства ТОВ «Лідер», необхідно спочатку провести аналіз інноваційної складової підприємства, використовуючи дані звітів та показники основної господарської діяльності.

Показники інноваційної активності ТОВ «Лідер»:

1. Коефіцієнт забезпечення інтелектуальною власністю.

Даний коефіцієнт показує співвідношення між інтелектуальними та іншими позаоборотніми активами підприємства, це дає можливість оцінити кількісну складову інноваційного потенціалу підприємства, а також частину інтелектуальної власності, що на цей момент знаходиться в інноваційній діяльності підприємства.

Розрахунок проводиться за формулою:

$$K_{ic} = \frac{B_i}{A_{na}}, \quad (2.1)$$

де B_i — інтелектуальна власність, грн.;

A_{na} — інші позаоборотні активи, грн.

Для 2018 року:

$$K_{ic} = \frac{36,08}{4244,7} = 0,008$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($K_{ic}=0,010$) та 2020 років ($K_{ic}=0,017$).

2. Коефіцієнт персоналу зайнятого в НДДКР.

Даний показник показує скільки трудових ресурсів зайнято у інноваційній діяльності підприємства. Задяки даному показнику можливо встановити взаємозв'язок між наявною організаційною структурою підприємства та інноваційною активністю, визначити чи ефективно трудовий потенціал задіяний у інноваційній складовій підприємства.

$$K_{np} = \frac{\Pi_n}{\text{Ч}_n}, \quad (2.2)$$

де Π_n — число зайнятих в сфері НДДКР, осіб;

Ч_n — середня чисельність працівників підприємства, осіб.

Для 2018 року:

$$K_{\text{пр}} = \frac{23}{61} = 0,377$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($K_{\text{пр}}=0,328$) та 2020 років ($K_{\text{пр}}=0,333$).

3. Коефіцієнт власності, призначеної для НДДКР.

Характеризує частку власності в обсязі власності підприємства, яка призначена для НДДКР. Показує інноваційну активність підприємства в виробничій сфері на етапах розвитку ідеї нововведень. Також відображає потенціал підприємств у створенні та впровадженні нових ідей [39].

Розраховуємо за формулою:

$$K_{\text{нв}} = \frac{O_{\text{дп}}}{O_{\text{вп}}}, (2.3)$$

де $O_{\text{дп}}$ — вартість дослідно-приборного обладнання, грн.

$O_{\text{вп}}$ — вартість виробничого обладнання, грн.

Для 2018 року:

$$K_{\text{нв}} = \frac{105,4}{298,1} = 0,354$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($K_{\text{нв}}=0,315$) та 2020 років ($K_{\text{нв}}=0,313$).

4. Коефіцієнт освоєння нової техніки.

Даний показник значно залежить від фінансових ресурсів підприємства, показує можливість компанії до освоєння нового обладнання і новітніх виробничих технологічних ліній. Визначає рівень адаптивності інноваційної сторони підприємства до нових умов та потужностей ринку.

$$K_{\text{от}} = \frac{O\Phi_{\text{н}}}{O\Phi_{\text{ср}}}, (2.4)$$

де $O\Phi_{\text{н}}$ — вартість нових введених основних фондів, грн.

$O\Phi_{\text{ср}}$ — середньо-річна вартість основних виробничих фондів, грн.

Для 2018 року:

$$K_{\text{от}} = \frac{103,5}{820} = 0,126$$

Аналогічно розраховуємо показник для 2019 ($K_{от}=0,134$) та 2020 років ($K_{от}=0,128$).

5. Коефіцієнт впровадження нової продукції.

Вказує на успішність попередніх інноваційних проектів. Оцінює який вплив мають нові продукти чи послуги впроваджені на ринок. Та взагалі вказує можливість суб'єкта господарювання впровадження інноваційної продукції.

Розраховуємо за формулою:

$$K_{вп} = \frac{BP_{нп}}{BP_{ср}}, \quad (2.5)$$

де $BP_{нп}$ – виручка від продажу нової, удосконаленої або виготовленої за новою технологією продукції, грн.;

$BP_{заг}$ – загальна виручка від продажу всієї продукції, грн.

Для 2018 року:

$$K_{вп} = \frac{451,32}{8059,33} = 0,056$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($K_{вп}=0,079$) та 2020 років ($K_{вп}=0,066$).

6. Коефіцієнт інноваційного зростання.

Показник, що є досить важливим в умовах підтримання стійкого інноваційного розвитку, оскільки містить у собі інформацію про готовність підприємства до подальшої інноваційної активності, здатність її фінансувати майбутні інноваційні проекти для забезпечення стійкого розвитку [43].

Розраховуємо за формулою:

$$K_{із} = \frac{I_{дп}}{I_{заг}}, \quad (2.6)$$

де $I_{дп}$ – вартість науково-дослідницьких та навчальних інвестиційних проектів, грн.;

$I_{заг}$ – загальна вартість інших інвестиційних витрат, грн.

Для 2018 року:

$$K_{iz} = \frac{73,5}{139,1} = 0,541$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($K_{iz}=0,430$) та 2020 років ($K_{iz}=0,559$).

7. Коефіцієнт екологізації інноваційних проектів.

Цей показник вказує в першу чергу на рівень екологічної свідомості суб'єкта господарювання, а також свідомості перед суспільством, в момент впровадження нововведень.

Розраховуємо за формулою:

$$K_{ек} = \frac{\Pi_{ек}}{\Pi_{заг}}, \quad (2.7)$$

де $\Pi_{ек}$ - витрати на екологічні складові інноваційних проектів, з

$\Pi_{заг}$ - загальні витрати на інноваційні проектно-конструкторські роботи

Отже для 2016 року:

$$K_{ек} = \frac{22,5}{81,8} = 0,275$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($K_{iz}=0,177$) та 2020 років ($K_{iz}=0,195$).

Відобразимо отримані результати інноваційної активності в вигляді таблиці (табл. 2.6).

Провівши аналіз інноваційної складової підприємства, можна зробити висновки, що ТОВ «Лідер» знаходиться на лідерських позиціях інноваційного зростання, власністю призначеною для НДДКР, а також за показником персоналу зайнятого в НДДКР. Дані показники говорять про високий потенціал інноваційного розвитку підприємства та вказують на спроможність підприємства виконувати інноваційні проекти. Решта показників має низькі значення, це вказує на проблеми організації та адмініструванні проектів.

Таблиця 2.6 - Показники інноваційної активності ТОВ «Лідер»

Показник	Роки			Абсол. Приріст (+/-)		Темпи росту		Темпи приросту	
	2018	2019	2020	2019/2018	2020/2019	2019/2018	2020/2019	2019/2018	2020/2019
K_{ic}	0,008	0,010	0,017	0,002	0,007	125	170	25	70
$K_{пр}$	0,377	0,328	0,333	-0,049	0,005	87,003	101,524	-12,997	1,524
$K_{нв}$	0,354	0,315	0,313	-0,039	-0,002	88,983	99,365	-11,017	-0,635
$K_{от}$	0,126	0,134	0,128	0,008	-0,006	106,349	95,522	6,349	-4,478
$K_{вп}$	0,056	0,079	0,066	0,023	-0,013	141,071	83,544	41,071	-16,456
$K_{із}$	0,541	0,430	0,559	-0,111	0,129	79,482	130	-20,518	30
$K_{ек}$	0,275	0,177	0,195	-0,098	0,018	64,364	110,169	-35,636	10,169

Коефіцієнт впровадження нової продукції має найменше значення, причиною цього є значна кількість довгострокових або неуспішних проектів, які ще не є впровадженими у виробництво [41].

Однак показник інноваційного зростання має позитивну тенденцію до приросту на 30% у 2020 році. Дане зростання дає можливість розвивати базу для зростання з концентрацією на соціальному, економічному та екологічному векторі.

Показник екологізації не проявляє високих значень, найбільше значення визначається в 2018 році.

Показник забезпечення інноваційною власністю має найбільш стійкий розвиток, це можна спостерігати в динаміці 2018-2020 роках, в зазначений період постійно зростає. Такий показник як впровадження нової продукції, можна віднести до найгірших. Це вказує на те, що підприємству потрібно перевести частину сил, які спрямовані на збільшення інноваційної бази, на впровадження та розвиток продукції. Такий вплив безумовно призведе до мультиплікативного ефекту, який забезпечить постійне зростання показників, що являється обов'язковою умовою стійкого розвитку [39].

В коефіцієнті впровадження нової продукції, можна спостерігати високу питому вагу інноваційного обладнання, а також велику кількість проектів розробок у конструкторському бюро при неефективному використанні основних виробничих фондів, які не ведуть до стійкого інноваційного зростання та його впливу на економічний результат діяльності.

Розглянемо показники інноваційної діяльності ТОВ «Лідер»:

Для аналізу інноваційної діяльності підприємства застосуємо інтегральний показник рівня інноваційної діяльності, до якого входить рівень проведення наукового дослідження робіт, рівень технологічної підготовки та проектно-конструкторської підготовки виробництва, та рівень організаційноуправлінської діяльності в інноваційних проектах [39].

Рівень проведення наукового дослідження робіт:

Оцінивши складову діяльності підприємства можна виявити вплив науково-дослідницької роботи на підприємстві на загальну інноваційну діяльність. Щоб розрахувати застосуємо формулу:

$$J_{н.д} = \sqrt[n]{\prod_1^i q_{н.і}}, \quad (2.7)$$

де $J_{н.д}$ – інтегральний показник, що характеризує стан науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт, рівень технологічної та організаційноуправлінської підготовки;

$q_{ні}$ – часткові показники, що характеризують рівень інноваційної активності за окремими видами інноваційної діяльності;

n – кількість часткових показників.

Щоб розрахувати потрібно знайти наступні складові $q_{н.і}$:

1. Питома вага витрат на дослідження і розробки в загальному обсязі витрат на інноваційну діяльність. Розраховуємо за формулою:

$$q_{н.і.1} = \frac{z_{ip}}{z}, \quad (2.8)$$

де z_{ip} — витрати на дослідження розробки;

z — витрати на технологічні інновації

Для 2018 року:

$$q_{н.і.1} = \frac{47,4}{73,6} = 0,576$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{ні1}=0,698$) та 2020 років ($q_{ні1}=0,735$).

2. Питома вага поточних витрат на дослідження і розробки в загальному обсязі. Розраховуємо за формулою:

$$q_{н.і.2} = \frac{z_{ipпст}}{z_{ip}}, \quad (2.9)$$

де $z_{ipпст}$ — поточні витрати на дослідження і розробки;

z_{ip} — витрати на дослідження і розробки.

Для 2018 року:

$$q_{н.і.2} = \frac{18,5}{47,4} = 0,390$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{ні2}=0,364$) та 2020 років ($q_{ні2}=0,375$).

3. Питома вага капітальних витрат на дослідження і розробки в загальному обсязі. Розраховуємо за формулою:

$$q_{н.і.3} = \frac{z_{ipкап}}{z_{ip}}, \quad (2.9)$$

де $z_{ipкап}$ — капітальні витрати на дослідження і розробки;

z_{ip} — витрати на дослідження і розробки

Для 2018 року:

$$q_{\text{н.і.3}} = \frac{17,9}{47,4} = 0,378$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{\text{н.і.3}}=0,357$) та 2020 років ($q_{\text{н.і.3}}=0,400$).

4. Інтенсивність проведення науково-дослідницької діяльності розраховується за формулою:

$$q_{\text{н.і.4}} = \frac{z_{\text{ip}}}{Q_{\text{ip}}}, \quad (2.10)$$

де z_{ip} — витрати на дослідження і розробки;

Q_{ip} — виручка від реалізації інноваційної продукції.

Для 2018 року:

$$q_{\text{н.і.4}} = \frac{47,4}{451,32} = 0,105$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{\text{н.і.4}}=0,115$) та 2020 років ($q_{\text{н.і.4}}=0,090$). Розрахуємо з використанням значення інтегрального рівня за останні 3 роки: $J_{\text{н.д.2018}} = 0,315$; $J_{\text{н.д.2019}} = 0,327$; $J_{\text{н.д.2020}} = 0,321$;

Рівень технологічної діяльності підприємства:

4. Питома вага витрат на технологічну діяльність в обсязі витрат на виробництво інновацій. Розраховуємо за формулою:

$$q_{\text{1T}} = \frac{z_{\text{m}}}{z_{\text{в.і}}}, \quad (2.11)$$

де z_{m} — витрати на технологічну діяльність;

$z_{\text{в.і}}$ — витрати на виробництво інновацій.

Для 2018 року:

$$q_{\text{1T}} = \frac{47,4}{119,9} = 0,395$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{1T} = 0,397$) та 2020 років ($q_{1T} = 0,511$).

6. Питома вага поточних витрат на технологічну діяльність в загальному обсязі витрат. Розраховуємо за формулою:

$$q_{2T} = \frac{z_{m\text{tex}}}{z_m}, \quad (2.12)$$

де $z_{m\text{tex}}$ — поточні витрати на технологічну діяльність;

z_m — витрати на технологічну діяльність.

Для 2018 року:

$$q_{2T} = \frac{24,8}{47,4} = 0,523$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{2T} = 0,425$) та 2020 років ($q_{2T} = 0,453$).

7. Питома вага капітальних витрат на технологічну діяльність в загальному обсязі витрат. Розраховуємо за формулою:

$$q_{3T} = \frac{z_{m\text{кат}}}{z_m}, \quad (2.13)$$

де $z_{m\text{кат}}$ — капітальні витрати на технологічну діяльність;

z_m — витрати на технологічну діяльність.

Для 2018 року:

$$q_{3T} = \frac{13,8}{47,4} = 0,291$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{3T} = 0,264$) та 2020 років ($q_{3T} = 0,298$).

8. Інтенсивність проведення технологічної діяльності розраховується за формулою:

$$q_{4T} = \frac{z_m}{Q_{ip}}, \quad (2.14)$$

де Z_m — витрати на технологічну діяльність;

Q_{ip} — виручка від реалізації інноваційної продукції.

Для 2018 року:

$$q_{4T} = \frac{47,4}{451,32} = 0,105$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{4T} = 0,103$) та 2020 років ($q_{4T} = 0,098$). Розраховуємо інтегральний показник для рівня технологічної діяльності ТОВ «Лідер» за останні 3 роки: $J_{т.д.2018} = 0,295$; $J_{т.д.2019} = 0,274$; $J_{т.д.2020} = 0,299$;

Рівень проектно-конструкторської діяльності підприємства:

9. Питома вага витрат на конструкторську діяльність в обсязі витрат на виробництво інновацій. Розраховуємо за формулою:

$$q_{k1} = \frac{z_k}{z_{bi}}, \quad (2.15)$$

де z_k — витрати на конструкторську діяльність;

z_{bi} — витрати на виробництво інновацій.

Для 2018 року:

$$q_{k1} = \frac{85,2}{119,9} = 0,711$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{k1} = 0,637$) та 2020 років ($q_{k1} = 0,840$).

10. Питома вага поточних витрат на конструкторську діяльність в обсязі витрат на конструкторську діяльність. Розраховуємо за формулою:

$$q_{k2} = \frac{z_{kпот}}{z_k}, \quad (2.16)$$

де $z_{kпот}$ — поточні витрати на конструкторську діяльність;

Z_k — витрати на конструкторську діяльність.

Для 2018 року:

$$q_{k2} = \frac{45,4}{85,2} = 0,533$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{k2} = 0,589$) та 2020 років ($q_{k2} = 0,565$).

11. Питома вага капітальних витрат на конструкторську діяльність в обсязі витрат на конструкторську діяльність. Розраховуємо за формулою:

$$q_{k3} = \frac{z_{kкат}}{z_k}, \quad (2.17)$$

де $z_{kкат}$ — капітальні витрати на конструкторську діяльність;

Z_k — витрати на конструкторську діяльність.

Для 2018 року:

$$q_{k3} = \frac{29}{85,2} = 0,340$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{k3} = 0,343$) та 2020 років ($q_{k3} = 0,345$).

12. Інтенсивність проведення конструкторської діяльності.. Розраховуємо за формулою:

$$q_{k4} = \frac{z_{ip}}{Q_{ip}}, \quad (2.18)$$

де Z_{ip} — витрати на конструкторську діяльність;

Q_{ip} — виручка від реалізації інноваційної продукції.

Для 2018 року:

$$q_{k4} = \frac{85,2}{451,32} = 0,189$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{к4} = 0,171$) та 2020 років ($q_{к4} = 0,166$).

Розрахуємо інтегральний показник рівня проектно-конструкторської діяльності за період останніх трьох років: $J_{к.д.2018} = 0,426$; $J_{к.д.2019} = 0,413$; $J_{к.д.2020} = 0,436$.

Рівень організаційно-управлінської діяльності підприємства:

13. Питома вага витрат на організаційно-управлінську діяльність в обсязі витрат на виробництво інновацій.

Розраховуємо за формулою:

$$q_{oy1} = \frac{z_{oy}}{z}, \quad (2.19)$$

де Z_{oy} — витрати на організаційно-управлінську діяльність;

Z — витрати на виробництво інновацій.

Для 2018 року:

$$q_{oy1} = \frac{35,8}{119,9} = 0,299$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{oy1} = 0,215$) та 2020 років ($q_{oy1} = 0,320$).

14. Питома вага поточних витрат на організаційно-управлінську діяльність в обсязі витрат на організаційно-управлінську діяльність. Розраховуємо за формулою:

$$q_{oy2} = \frac{z_{оупот}}{z_{oy}}, \quad (2.20)$$

де $z_{оупот}$ — поточні витрати на організаційно-управлінську діяльність;

z_{oy} — витрати на організаційно-управлінську діяльність.

Для 2018 року:

$$q_{oy2} = \frac{16,8}{35,8} = 0,433$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{oy2} = 0,421$) та 2020 років ($q_{oy2} = 0,369$).

15. Питома вага капітальних витрат на організаційно-управлінську діяльність в обсязі витрат на організаційно-управлінську діяльність. Розраховуємо за формулою:

$$q_{oy3} = \frac{z_{ouk\alpha t}}{z_{oy}}, \quad (2.21)$$

де $z_{ouk\alpha t}$ — капітальні витрати на організаційно-управлінську діяльність;

z_{oy} — витрати на організаційно-управлінську діяльність.

Для 2018 року:

$$q_{oy3} = \frac{13,1}{35,8} = 0,366$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{oy3} = 0,425$) та 2020 років ($q_{oy3} = 0,357$).

16. Інтенсивність проведення організаційно-управлінської діяльності. Розраховуємо за формулою:

$$q_{oy4} = \frac{z_{oy}}{Q_{ip}} \quad (2.22)$$

де z_{oy} — витрати на організаційно-управлінську діяльність;

Q_{ip} — виручка від реалізації інноваційної продукції.

Для 2018 року:

$$q_{oy4} = \frac{35,8}{451,32} = 0,079$$

Так само розраховуємо показник для 2019 ($q_{oy4} = 0,059$) та 2020 років ($q_{oy4} = 0,064$).

Для складання повної картини інноваційної діяльності розраховуємо останній показник інтегрального рівня організаційно-управлінської активності у динаміці: $J_{o.d.2018} = 0,275$; $J_{o.d.2019} = 0,244$; $J_{o.d.2020} = 0,238$.

Результати інноваційної діяльності наведені на графіку (рис.2.2) [27]

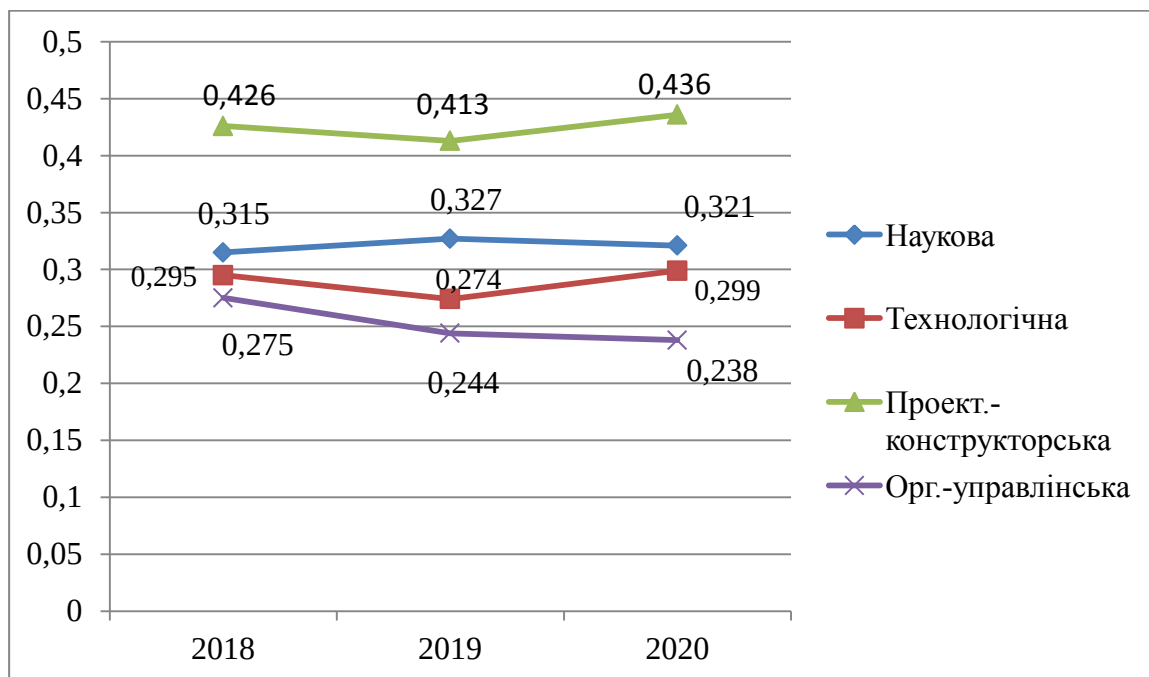

Рисунок - 2.2. Інтегральні показники рівня інноваційної діяльності ТОВ «Лідер»

Досліджуючи у різних напрямках інноваційну діяльність підприємства ТОВ «Лідер», можливо спостерігати, що проектно-конструкторська діяльність має найвищі показники, що говорить про значну перевагу діяльності у інноваційних проектах організації. Вклад науково-дослідницької та технологічної діяльності, майже не зрушується з місця. З цього можна зробити висновок, що ТОВ «Лідер» перебуває в процесі впровадження нововведень, тобто акцентується не на дослідницьких роботах, а на проектно-конструкторські.

Але все одно, рівень інноваційної діяльності суб'єкта господарювання знаходиться у більшій мірі на не високому рівні. Лише інтегральний показник конструкторської діяльності демонструє середній рівень. Рівень організаційно-управлінської діяльності у інноваційному процесі має найгірші показники, це

пов'язано з тим, що інновації, які застосовуються суб'єктом господарювання залежать від виробничих та технічних процесів.

Отже, ТОВ «Лідер» не достатньо як зовнішнього каталізатора в вигляді інвесторських коштів, так і внутрішньої реорганізації бізнес процесів для досягнення високого рівня інноваційної діяльності та конкурентних позицій [42].

2.3 Аналіз управління інноваційним розвитком підприємства та оцінка інноваційних можливостей ТОВ «Лідер»

Щоб розробити стратегію вдосконалення інноваційним розвитком підприємства ТОВ «Лідер», потрібно провести оцінку його інноваційних можливостей. Дана оцінка дає можливість оцінити, які можливості має ТОВ «Лідер» стосовно реалізації конкретних програм управління інноваційним розвитком на етапі формування та на етапі її реалізації. С початку потрібно виявити зовнішні фактори, які впливають на інноваційні можливості суб'єкта господарювання. Дані фактори є найбільш невизначені та найменш контрольовані. Для прояву таких факторів, можна застосувати методику PEST-аналізу. Цей метод часто використовується для оцінки ключових ринкових тенденцій галузі, а результати PEST аналізу можна використовувати для визначення списку загроз і можливостей при складанні SWOT аналізу компанії [43]. Даний метод є долею управління ризиками та розробки стратегії, допоможе виявити фактори макросередовища, що впливають на інноваційні можливості підприємства.

Щоб провести PEST-аналізу для початку потрібно визначити фактори, які впливають на ефективність роботи ТОВ «Лідер». Дані фактори необхідно поділити на чотири групи, а також оцінити їх вплив. Сума значень показника повинна дорівнювати одиниці. В таблиці 2.7 наведена оцінка значимості факторів впливу на підприємство.

Таблиця 2.7 – Оцінка значимості факторів впливу на підприємства ТОВ «Лідер»

Політичні		Економічні	
Фактор		Фактор	
Зміна законодавства	0,2	Динаміка курсу гривні	0,2
Державний вплив на АПК	0,4	Ціни на енергоресурси	0,2
Податкова політика	0,3	Рівень цін на сировину і матеріали	0,35
Політична стабільність держави	0,1	Фінансове становище партнерів по бізнесу	0,25
Соціальні		Технологічні	
Фактор		Фактор	
Ставлення до праці	0,3	Швидкість зношування техніки	0,3
Демографічні зміни	0,1	Рівень технологічного розвитку в галузі	0,3
Ставлення до товарів даного підприємства	0,4	Витрати на дослідження і розробки	0,2
Рівень освіти населення	0,2	Розвиток інформаційних технологій	0,2

Оцінивши значимості факторів впливу зовнішнього середовища на ТОВ «Лідер», можна побачити, що найбільш важливими є такі фактори як: державний вплив на галузі легкої промисловості, рівень доходів потенційних клієнтів, ставлення населення до товарів даного підприємства, рівень технологічного розвитку в галузі та швидкість зношування техніки.

Якщо фактори впливу зовнішнього середовища на підприємстві визначені, робимо PEST-аналіз, в який входить оцінка впливу на підприємство та зважена оцінка факторів (таблиця 2.8). Таким чином, провівши PEST-аналіз, можливо виділити фактори макросередовища, що виконують найбільший вплив на підприємство ТОВ «Лідер». Найбільший вплив має з політичних факторів має державний вплив на АПК, його напрямок збільшує або зменшує можливості розвитку підприємства.

Найважливішим економічним фактором є рівень ціни на сировину і матеріали. Він відповідає за вплив на ціноутворення продукції, а також загалом на потенціал підприємства. Соціальним фактором впливу є ставлення населення до товарів даного підприємства. Цей фактор впливає на попит суб'єкта господарювання ТОВ «Лідер».

Таблиця 2.8 – PEST-аналіз середовища підприємства ТОВ «Лідер»

Зовнішні стратегічні фактори	Вага впливу фактору	Оцінка впливу	Зважена оцінка
Політичні			
Зміна законодавства	0,2	3	0,6
Державний вплив на АПК	0,4	5	2
Податкова політика	0,3	4	1,2
Політична стабільність держави	0,1	3	0,3
Економічні			
Динаміка курсу гривні	0,2	4	0,8
Ціни на енергоресурси	0,2	4	0,8
Рівень цін на сировину і матеріали	0,35	5	1,75
Фінансове становище партнерів по бізнесу	0,35	5	0,75
Соціальні			
Ставлення до праці	0,3	3	0,9
Демографічні зміни	0,1	2	0,2
Ставлення до товарів та послуг даного підприємства	0,4	5	2
Рівень освіти населення	0,2	2	0,4
Технологічні			
Швидкість зношування техніки	0,3	5	1,5
Рівень технологічного розвитку в галузі	0,3	5	1,5
Витрати на дослідження і розробки	0,2	3	0,6
Розвиток інформаційних технологій	0,2	3	0,6

З технологічних факторів найбільше впливають на діяльність підприємства, можна віднести швидкість зношування техніки та рівень технологічного розвитку в галузі. Дані фактори впливають на рівень розвитку та конкурентоспроможності підприємства. Швидкість зношування техніки впливає на витрати підприємства, продуктивність праці та якість продукції.

Щоб провести аналіз внутрішнього середовища підприємства ТОВ «Лідер» використовуємо метод SNW-аналізу, він дасть змогу виявити сильні та слабкі сторони організації. Сильними сторонами підприємства є:

1) наявність необхідних кадрів - підприємство має потрібною кількістю персоналу;

2) загальна система контролю - здійснюється контроль за ефективністю та якістю виконання робіт;

3) кваліфікація і здібності керівників - керівники підприємства є кваліфікованими тому управління організацією є ефективним;

4) складання графіка роботи - для підвищення продуктивності праці на підприємстві встановлюється щомісячно графік роботи;

5) вартість сировини та її доступність - налагоджені зв'язки з постачальниками;

6) прибутковість підприємства - підприємство впродовж останніх років є прибутковим;

Велику увагу потрібно звернути на слабкі сторони підприємства. У підприємства їх не багато, що є позитивною тенденцією для компанії.

До них входять такі позиції як:

1) плинність кадрів - через відсутність стимулів для мотивації персоналу спостерігається висока плинність кадрів;

2) стимули для мотивації персоналу - на підприємстві немає мотиваційних стимулів для підвищення продуктивності праці;

3) впровадження інновації, дослідження та розробки - підприємство фактично не створює інновацій та інноваційні продукти;

На основі внутрішнього та зовнішнього аналізу підприємства ТОВ «Лідер» проведемо оцінку можливостей та загроз організації за допомогою SWOT-аналізу. Завдяки якому буде оцінено інноваційні можливості підприємства. Результати SWOT-аналізу розміщені в таблиці 2.9.

Провівши SWOT-аналіз підприємства, можливо виявити стратегії, які може використовувати підприємство ТОВ «Лідер», у своїй діяльності. Щоб робота підприємства була ефективною потрібно в повній мірі використовувати свої можливості завдяки сильним сторонам та покращенню слабких сторін. Саме завдяки своїм високим конкурентним перевагам ТОВ «Лідер» необхідно виходити на нові ринки збуту. Для цього, також необхідно покращити

маркетингову систему підприємства. Але для ефективного вдосконалення системи виробництва та появи нових технологій, необхідно створити на підприємстві проектний відділ, завдяки якому можливо буде впровадити нові технології. Хоча ТОВ «Лідер» в останні роки своєї праці ввів технологію No-Till.

Таблиця 2.9 – SWOT-аналіз підприємства ТОВ «Лідер»

Фактори зовнішнього середовища Фактори внутрішнього середовища	Можливості (О): 1.Вдосконалення системи виробництва; 2.Поява нових технологій; 3. Вихід на нові ринки збуту; 4.Можливість розширення виробництва.	Загрози (Т): 1. Поява нових конкурентів; 2. Нестабільна ситуація в країні; 3. Нестабільний курс національної валюти у співвідношенні до іноземної.
Сильні сторони (S):	Сильні сторони/можливості	Сильні сторони/ загрози
1.Стабільний ріст обсягів виробництва; 2.Постійна клієнтська база; 3.Наявні налагоджені партнерські відносини; 4. Застосування технології No-Till	1.Стабільний ріст обсягів виробництва та низькі ціни товару можуть забезпечити вихід на нові ринки збуту та розширення виробництва 2.Наявні налагоджені партнерські відносини дозволяють вийти на нові ринки збуту	1.Низькі ціни на товар дозволяють виборювати першість на ринку серед конкурентів 2. Наявність постійної клієнтської бази забезпечує ефективну діяльність підприємства в нестабільних економічних умовах країни
Слабкі сторони (W):	Слабкі сторони/можливості	Слабкі сторони/ загрози
1.Низький рівень маркетингової політики; 2. Висока плинність кадрів;	1.Через слабо розвинену маркетингову діяльність суб'єкту господарювання важко вийти на нові ринки збуту; 2. Висока плинність кадрів може сприяти погіршенню продуктивності праці на підприємстві та відсутності можливості розширення виробництва;	1. Низький рівень маркетингової діяльності може призвести до втрати потенційних клієнтів та послаблення конкурентоспроможності підприємства. 2. Висока плинність кадрів може призвести до переходу робітників в конкурентні фірми.

Дана технологія – сучасна система обробки ґрунту, яка передбачає відмову від оранки землі за допомогою традиційної техніки. Для розширення виробництва необхідне збільшення персоналу, але через велику плинність кадрів, така можливість є малоймовірною. Тому необхідно підвищити стимули для мотивації

та покращити умови праці для зменшення плинності кадрів. Також, для ефективної роботи підприємству ТОВ «Лідер» потрібно враховувати усі загрози зовнішнього середовища, а саме:

1) Для збереження першості на ринку серед великої кількості конкурентів підприємству потрібно зберегти свої сильні сторони такі як: низькі ціни, наявність постійної клієнтської бази та покращити маркетингову політику.

2) Для забезпечення ефективної діяльності організації в нестабільних економічних умовах світу, потрібно втримати наявну клієнтську базу та розширювати нові ринки збуту.

Проаналізуємо виконання функцій й інноваційного менеджменту, для визначення виконавців інноваційних впроваджень підприємства ТОВ «Лідер», що наведено в таблиці 2.10.

Отже, на основі проведеного дослідження, можна проаналізувати інноваційні можливості та сформувані інноваційну систему розвитку для підприємства ТОВ «Лідер». Аналіз показав, що підприємство володіє достатньо сильним внутрішнім інноваційним потенціалом, що в поєднанні з факторами зовнішнього середовища успішно реалізує всі інноваційні стратегії.

Для підвищення ефективності управління інноваційним розвитком підприємства необхідно створити проектний відділ, який буде займатися розробкою та реалізацією інновацій організації. Завдяки цьому відділу може відбутися впровадження нових технологій та вдосконалення системи виробництва. На даний момент на підприємстві застосовується технологія No-Till. Перевагами даної технології є зниження витрат на оплату праці, амортизацію техніки, паливно-мастильних матеріалів та добрив. Але й має недоліки, наприклад вимагає не тільки високої кваліфікації агрономів, а й використання спеціальної дорогої сільськогосподарської техніки.

Інноваційних змін, також, потребує маркетингова система підприємства. Необхідно створити маркетинговий відділ, який оновить маркетингову систему та

її стратегію, адже через відсутність рекламної кампанії може призвести до втрати потенційних клієнтів та переходу їх до конкурентів.

Таблиця 2.10 – Виконання функцій інноваційного менеджменту підприємства ТОВ «Лідер»

Функції	Зміст	Виконавці функцій
Планування	1) Планування інноваційної діяльності; 2) встановлення цілей інноваційної діяльності; 3) розподіл завдань між учасниками інноваційних впроваджень; 4) виявлення необхідних ресурсів для реалізації інноваційних впроваджень; 5) економічні розрахунки для аналізу доцільності запланованих інновацій	Директор, заступники директора, бухгалтерія
Організація	1) організація праці персоналу в процесі реалізації інновацій 2) Розподіл функцій та створення структури управління інноваційними проектами; 3) організація процесу реалізації та розробки нових технологій та продукції;	Заступники директора, Виробничий відділ
Мотивація	1) Розробка мотиваційної системи працівників у інноваційній діяльності; 2) управління процесом мотивації персоналу.	Заступники директора, бухгалтерія
Контроль	1) Збір інформації про стан та результати інноваційної діяльності; 2) аналіз технічного рівня нововведень. 3) аналіз результатів інноваційної діяльності;	Бухгалтерія

Також, підприємство має потребу покращення системи мотивації та стимулювання робітників, для зменшення плинності. Це можна реалізувати через створення матеріальних винагород в разі перевиконання плану, створення сприятливого клімату в колективі та відповідних умов праці. Ще однією інноваційною можливістю підприємства є розширення ринків збуту та збільшення виробничих потужностей.

Отже, провівши аналіз інноваційних можливостей підприємства ТОВ «Лідер», можна зробити висновок, що на підприємстві існує ряд питань, які необхідно вирішити, але саме через сильні сторони підприємства (прибутковість, наявність клієнтської бази, цінову політику товару та збільшення обсягів виробництва та інші) ці проблеми можливо усунути.

Висновки до 2 розділу

Об'єктом дослідження є ТОВ «Лідер». Дане підприємство - одне з найбільших підприємств агробізнесу Запорізької області, що входить до складу групи компаній «Прогрес».

Основними напрямками діяльності компанії є рослинництво (виращування пшениці, ячменю, соняшнику), свинарство (виробництво м'яса в живій вазі), переробка та зберігання зерна, переробка насіння соняшнику і сої, виробництво повнораціональних кормів.

Стратегія компанії «Лідер» спрямована на підвищення ефективності виробництва і розвиток виробництва продукції з високою доданою вартістю.

Проаналізувавши динаміку активів підприємства вияснили, що власний капітал підприємства у 2020р. зріс на 15,75%, а статутний капітал за 3 роки зовсім не змінився. З метою оцінки фінансового стану підприємства, проведено оцінку даних та для цього розраховано основні фінансові показники.

Оцінені показники в управлінні персоналом підприємства ТОВ «Лідер». Згідно наведених даних, кількість працівників підприємства знизилася лише на 2 особи. При цьому кількість працівників адміністративно – управлінського персоналу склала у 2018 – 2020 рр. 88, 84 і 84 чоловік, відповідно.

Проаналізовано інноваційна складова підприємства, для оцінки інноваційних можливостей підприємства ТОВ «Лідер». Даний аналіз говорить про високий потенціал інноваційного розвитку підприємства та вказують на спроможність підприємства виконувати інноваційні проекти.

Також проаналізована інноваційна діяльність підприємства через інтегральний показник рівня інноваційної діяльності.

Досліджуючи у різних напрямках інноваційну діяльність підприємства ТОВ «Лідер», можливо спостерігати, що проектно-конструкторська діяльність має найвищі показники, що говорить про значну перевагу діяльності у інноваційних проектах організації. Але все одно, рівень інноваційної діяльності суб'єкта господарювання не досягає у більшій мірі високого рівня.

Отже, ТОВ «Лідер» не достатньо як зовнішнього каталізатора в вигляді інвесторських коштів, так і внутрішньої реорганізації бізнес процесів для досягнення вищого рівня інноваційної діяльності.

Для стратегії вдосконалення інноваційним розвитком підприємства ТОВ «Лідер», проведена оцінка його інноваційних можливостей. Вияснили, що на підприємстві існує ряд питань, які необхідно вирішити, але саме через сильні сторони підприємства (прибутковість, наявність клієнтської бази, цінову політику товару та збільшення обсягів виробництва та інші) ці проблеми можливо усунути.

Зазначено, що для підвищення ефективності управління інноваційним розвитком підприємства необхідно створити проектний відділ, який буде займатися розробкою та реалізацією інновацій організації.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА ТОВ «ЛІДЕР»

3.1 Державна підтримка інноваційного розвитку підприємства ТОВ «Лідер»

Низький рівень фінансування інноваційної діяльності, а також страхування та страхового захисту інтелектуальної власності є проблемою інноваційного сектору економіки. Якщо б держава достатньо фінансувала інноваційну діяльність сільськогосподарських підприємств, то відігравала б велику роль у розвитку національної економіки. Українські агрохолдинги шляхом успішного впровадження деяких міжнародних практик, придбання та застосування найсучасніших технологій та залучення прямих іноземних інвестицій модернізували свою велику та диверсифіковану виробничу базу.

Державна підтримка була проведена у 2017 році, коли Кабінет міністрів постановою від 01.03.2017 р. №130 затвердив Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва. Цей порядок визначає механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою "Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників" за напрямом "Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва" [44].

Міністерство аграрної політики було головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем бюджетної програм. Одержувачами бюджетних коштів були юридичні особи та фізичні особи — підприємці, основною діяльністю яких є постачання сільськогосподарських товарів, вироблених ними на власних або орендованих основних засобах, за умови, що питома вага вартості таких с/г товарів становить не менше 75% вартості всіх

товарів, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно [45].

Бюджетні кошти були спрямовані на забезпечення сільськогосподарських товаровиробників вітчизняною технікою та обладнанням для агропромислового комплексу шляхом здійснення часткової компенсації вартості техніки та обладнання, придбаних у виробників та/або їх дилерів [45].

Запорізька та Миколаївська області були одні з самих активних та найбільше скористалися перевагами програми: 27 підприємств закупили 38 одиниць техніки на суму 19,1 млн грн. ТОВ «Лідер» теж входило до цього числа.

Для покращення інноваційного сектору виробничої діяльності підприємства ТОВ «Лідер», повинна бути розроблена стратегія розвитку, яка буде направлена на збільшення його продуктивності, конкурентоспроможності, а також створення робочих місць. Від виявлення проблем та створення нових ідей для впровадження нових рішень і розповсюдження нових технологій в сектор виробництва залежить прибуткова діяльність компанії. Це часто вимагає значних інвестицій у дослідження та розробку інноваційних проектів.

Для збільшення свого потенціалу розвитку НДДКР та інновацій підприємства має застосувати такі реформи:

- покращення інвестиційного клімату шляхом модернізації ринкового середовища для спонукання інвестицій в наукові дослідження та розробки;
- реформування системи фінансування інноваційної діяльності підприємства для збільшення прикладних досліджень та задоволення потреб суб'єкта господарювання;
- не припиняти покращувати якість людського капіталу та покращувати наявність спеціалізованих навичок, які повинні йти на інноваційний та технологічний розвиток, для досягнення більшої ефективності від інноваційних проектів.

У 2018 році Україну не можна було віднести до інвестиційно-привабливої, оскільки частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок іноземних інвесторів становила лише 0,1 %, а державний бюджет дорівнює лише 0,77%, це досить низька частка в порівнянні з іноземними високорозвиненими країнами. Тому невідкладним питання є розробка моделі державного фінансування інноваційного розвитку економіки країни.

Останньою метою підприємства повинна бути глобальна розробка інноваційних технологій. ТОВ «Лідер» повинно бути спрямоване на вдосконалення навичок управління та підвищення конкурентоспроможності інноваційних розробок. Дану мету підприємства можна реалізувати через інноваційний бізнес-інкубатор — спеціалізований бізнес-інкубатор, в якому створенні умови для розроблення і застосування суб'єктами малого та середнього підприємництва інноваційних технологій [46].

Інноваційний бізнес-інкубатор – це організаційна структура, метою якої є створення сприятливих умов для ефективної діяльності новоутворених малих інноваційних фірм, що реалізують нові наукові ідеї-новації [47].

Інноваційні бізнес - інкубатори допоможуть збільшувати інноваційний потенціал на підприємстві. Інноваційний бізнес-інкубатор — спеціалізований бізнес-інкубатор, в якому створенні умови для розроблення і застосування суб'єктами малого та середнього підприємництва інноваційних технологій [48].

Інноваційний центр (англ. innovation center) — типова назва бізнес-інкубатора, часто використовується в сполученні з терміном «технологічний центр». Використання цього терміну вказує на орієнтацію на нові, інноваційні, але не обов'язково технологічні компанії [49].

При застосуванні даного інноваційного бізнес інкубатору та його процес має супроводжуватися такими принципами:

Рисунок 3.1 - Принципи створення державних інноваційних інкубаторів

Бізнес – інкубатори повинні вирішити проблему інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства в сільському господарстві. Інкубатор - це складний багатофункціональний комплекс, що забезпечує сприятливі умови для ефективної діяльності новоутворених малих та великих інноваційних фірм, які реалізують цікаві наукові ідеї [50].

Таким фірмам у центрах-інкубаторах надаються численні інноваційні послуги, до яких, зокрема, належать:

- прокат наукового і технологічного устаткування на певний період;
- консультації з економічних та юридичних питань;
- фінансові послуги;

- експертиза інноваційних проектів (науково-технічна, екологічна, комерційна);
- інформаційне та рекламне забезпечення.

Практика свідчить, що в конкурентному середовищі значно більше інноваційних підприємств виживають у межах інкубаторів, ніж поза ними [50].

Технічне забезпечення ТОВ «Лідер» знаходиться на низькому рівні, та доречно буде проведення розробки плану кооперації, співробітництва між з іншими сільськогосподарськими підприємствами та регіональної конвергенції.

План кооперації має такі головні завдання:

- підтримання передачі технологій або комерціалізації досліджень;
- співпраця між міжнародною та місцевою індустрією;
- співпраця між даним підприємством та іноземними інвесторами;

Рівень підтримки аграрного виробництва ТОВ «Лідер» та інших схожих за галузью підприємств, передусім, описує частка бюджетного фінансування в загальнодержавних видатках. Наприклад, в 2009 року частка видатків на аграрну галузь складала 2,6%, та вона мала темп до зниження – до 1,78% у 2014 році, 1,28% у 2016 році, 0,37% у 2017 році у планах на 2018 рік сягнула 0,35 % - це був рекордно низький рівень.

Водночас, на пряму бюджетну підтримку сільського господарства направили не більше половини аграрного бюджету.

Вектор нинішньої аграрної політики держави формує обсяг та структуру видатків, закладених у Державному бюджеті на 2018 рік. Проведений аналіз у 2018 році аграрного бюджету, науковцями Інституту аграрної економіки, показав, що на фінансування Міністерства аграрної політики і продовольства в 2018 році закладено 2,38 млрд грн., а це майже на 60% менше закладених у бюджеті 2016 року 6,61 млрд грн, і складає лише 18% від середнього значення бюджетів за 2012-2014 рік.

На шляху здійснення інноваційного розвитку ТОВ «Лідер», загальною перешкодою є низький рівень захищеності інтелектуальної власності, тому що порушення або втрата інтелектуальної власності, приведе до втрати репутації підприємства, втрати довіри до виробленої ними продукції, а також значна втрата фінансових ресурсів. На даний час підприємство використовує технологію No-Till. Дана технологія на сучасний стан дуже популярна серед аграрних підприємств. Та на неї на має потреби закупувати право власності. Родоначальником цієї технології є російський І. Е. Овсинський, який з 1871 року започаткував практичні досвіди з вирощування сільськогосподарських культур без глибокої вспашки [65].

Для того щоб сформулювати загальне визначення поняття страхування об'єктів права інтелектуальної власності необхідно розглянути, які є підходи до пояснення кожного визначення даного поняття.

Семенова В.Г. вважає, що інтелектуальна власність відображає відносини правового (юридичного) та економічного характеру щодо створення, використання та комерціалізації результатів творчої діяльності [51].

Потоцький М.Ю. вважає, що інтелектуальна власність в господарській діяльності є нематеріальним активом, який може бути внеском до статутного капіталу підприємства[52].

Законодавче визначення права інтелектуальної власності дано у ст. 418 ЦК України, де зазначено, що воно являє собою право особи на результат 175 інтелектуальної, творчої діяльності або на інший ОПІВ, який визначений відповідно до чинного законодавства. Змістом права інтелектуальної власності є особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності [53].

Отже, інтелектуальна власність представляє себе як систему економічних відносин між членами суспільства щодо присвоєння нематеріальних активів і результатів інтелектуального виробництва.

Таблиця 3.1 - Підходи до визначення поняття інтелектуальна власність

Автор	Визначення
Смерницький Д.В.	Інтелектуальна власність — це формалізований результат творчої інтелектуальної діяльності, що надає його автору або особі, яку визначено чинним законодавством, право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється і захищається відповідно до законодавчо встановлених норм і правил. Врегульовані законом суспільні відносини стосовно володіння, користування і розпорядження результатами інтелектуальної творчої діяльності становлять інститут права інтелектуальної власності [54].
Рибалкін В.О.	Трактує інтелектуальну власність як відносини належності, володіння, розпорядження та використання продуктів інтелектуальної діяльності[55].
Чухно А.А.	Інтелектуальна власність є особливою формою власності, оскільки вона створюється творчою, інтелектуальною працею і є ідеальним творінням, що ґрунтується на матеріальних носіях [56].
Каніщенко Л.О.	Інтелектуальна власність – це система економічних відносин стосовно володіння, користування та розпорядження ідеальними об'єктами, які виражені в об'єктивованих загальнолюдських надбаннях та новаціях, втілених у науково-технічній, літературній та мистецькій творчості, індивідуалізуючих її суб'єктів [67].

Інтелектуальна власність у всьому світі стала об'єктом посиленого захисту, бо в основі майже всіх суспільних перетворень лежить творчий потенціал цього суспільства, його інтелектуальний капітал. У державах створюються спеціальні системи і механізми державного захисту об'єктів інтелектуальної власності. Одним із важливих інструментів такого захисту є законодавче врегулювання прав інтелектуальної власності [58].

Страхування є одним із найважливіших елементів системи економічних взаємовідносин, суть якої полягає у наданні страховою компанією за встановлену договором страхову плату (страхову премію) фінансового захисту суб'єктам господарювання і громадянам при настанні страхового випадку в результаті виникнення застрахованого ризику або переліку ризиків [59].

Страхування - це спосіб захисту майнових інтересів громадян в умовах ринкової економіки. Кожна людина має знати, як вона може обмежити свій ризик і скільки їй це коштуватиме [60].

Ст.1 Закон України Про страхування від 7 березня 1996 року №85/96-ВР визначає страхування як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій

(страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [61].

Відобразимо схемою економічні взаємовідносини, які мають зв'язок зі створенням, використанням і охороною об'єктів права інтелектуальної власності та можливими ризиками, які формуються при використанні об'єктів права інтелектуальної власності на рис. 3.2. Автори об'єктів права інтелектуальної власності, патентовласники та правонаступники передають об'єкти права інтелектуальної власності інноваційному підприємству. Тоді підприємство може або застрахувати винахід на ринку страхових послуг, сплативши страхові внески, або ж одразу відправити інноваційну продукцію на ринок товарів та послуг, але може зустрітись не тільки з легальними конкурентами, а й з виробниками контрафактної продукції.

В господарській діяльності підприємство може випадково і не навмисно порушити права інтелектуальної власності третіх осіб, щиро вважаючи себе за результатами проведення патентних досліджень вправі використовувати будь-які винаходи або інші об'єкти інтелектуальної власності, що може поставити під загрозу власне існування самої компанії [62].

Так, наприклад, у 2002 році американський суд зобов'язав корпорацію Sony виплатити 90,7 млн. дол. США фірмі-розробнику ігрового обладнання Immersion. Японська компанія нелегально використовувала у своїх ігрових приставках PlayStation запатентовані Immersion технології. Сума, яку повинна виплатити Sony, втричі перевищувала середньорічну виручку Immersion [63].

В нинішній час патентні війни займають світові масштаби та оперують мільярдами дол. США. Так, у березні 2013 року Федеральний суд у Сан-Хосе, Каліфорнія, США, присудив корпорації Samsung до виплати 1,05 млрд. дол. США за незаконне використання її патентів на програмне забезпечення і дизайн смартфонів [64].

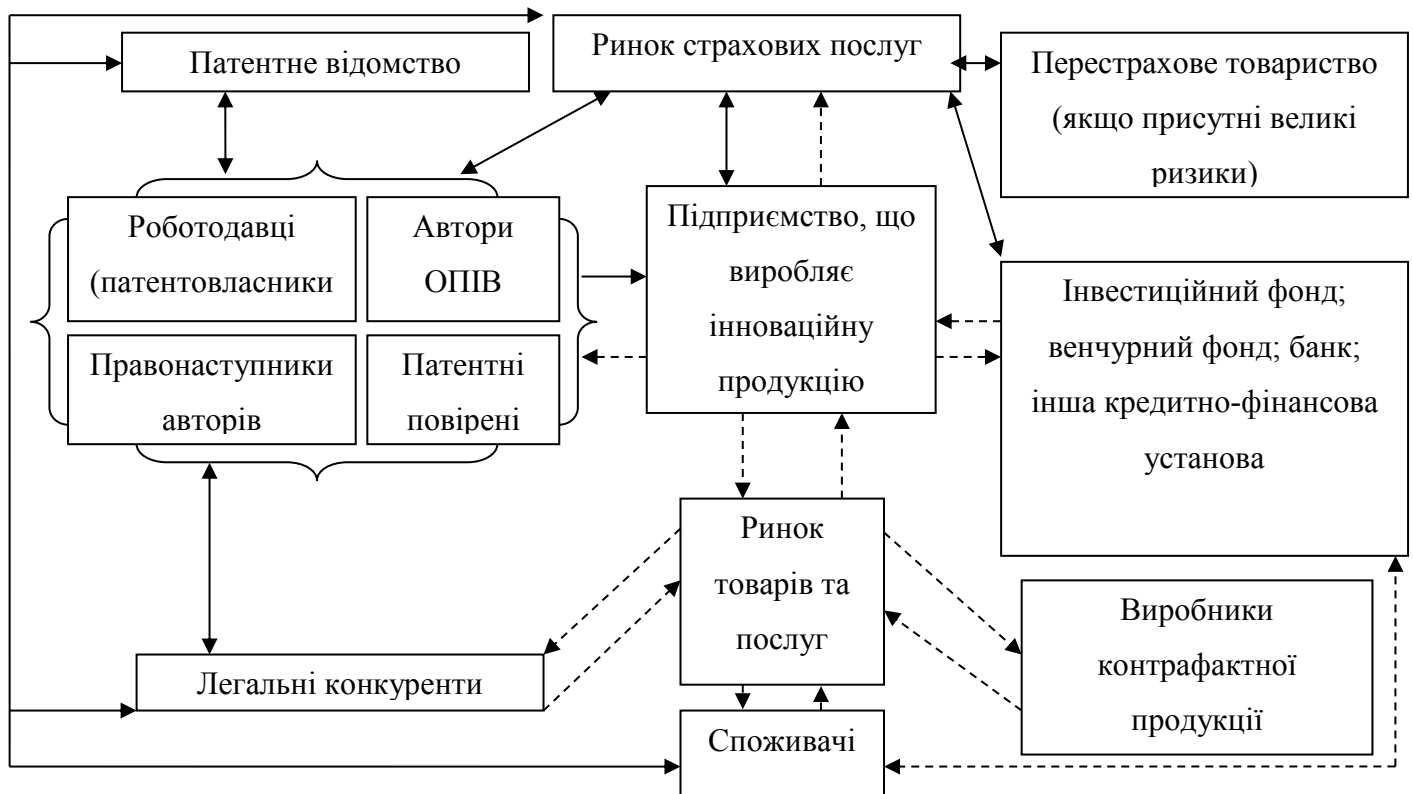

Рисунок 3.2. - Система економічних взаємовідносин щодо створення, використання й охорони об'єктів права інтелектуальної власності та супроводжуваними ризиками, що обумовлені використанням ОПІВ [62].

Окрім виплати компенсаційної суми, ще й сама патентна тяганина несе за собою значні витрати і припускає певний ступінь ризику, як для патентовласника, якого можуть позбавити патентних прав, так і для відповідача, бізнес якого може переслідуватись, в разі якщо його відповідальність буде доведена [62].

На сьогодні в ринкових умовах, щоб захистити інтелектуальну власність використовують методи економічного захисту, найчастіше це є її страхування, яке потребує детального аналізу та вивчення сильних та слабких сторін.

3.2 Формування системи ризик-менеджменту інноваційного розвитку підприємства ТОВ «Лідер»

ТОВ «Лідер» кожний день має справу з значною кількістю ризиків. Всі сільськогосподарські підприємства змушені приймати рішення, не знаючи яка буде погода на цілий рік, чи збільшаться ціни на сільськогосподарську продукцію,

та управлінськи питання приймаються довіряючи недостовірної інформації. Що може призвести до втрати врожаю, прибутку та ін. Кожного разу підприємство вирощує сільськогосподарські культури з ймовірністю їх знищення несприятливими погодними умовами. Кожного разу, коли здійснюють купівлю та продаж наприклад свинини, є ризик втратити фінансові ресурси, якщо ринкові ціни на свинину зростають чи падають.

Не завжди підприємством посадка насіння може гарантувати прибуток в кінці урожайного сезону. Посуха, вогонь чи мороз завжди можуть знищити посівні площі, і це не можливо передбачити. Також негативно можуть посприяти дикі тварини, комахи та інші шкідники, а бур'яни можуть затримувати ріст сільськогосподарських культур. Кожний з перелічених факторів та інших непередбачуваних фактори утворюють значний ризик для підприємства.

Ризик-менеджмент – це сукупність принципів, методів і форм управління організацією та її поведінкою в зовнішньому середовищі в умовах невизначеності та конфліктності. У рамках ризик-менеджменту вирішуються три основні завдання: профілактика виникнення ризиків; мінімізація збитку, спричиненого ризиками; максимізація додаткового прибутку, який отримує підприємство внаслідок управління ризиками. Основна мета ризик-менеджменту – це зменшення або ліквідація можливих втрат від ризику, тому визначення принципів та функцій управління ризиком мають суттєве значення для застосування ризик-менеджменту на підприємстві [66].

Основними завданнями ризик-менеджменту як науки є:

- пояснення природи управлінської діяльності в галузі ризикології;
- встановлення причиннонаслідкових зв'язків в управлінських процесах;
- виявлення умов, за яких спільна праця виявляється найбільш ефективною [67].

Переваги ризик-менеджменту полягають в тому, що:

- є основою для підвищення ефективності стратегічного планування;

- дає змогу уникати цінових несподіванок; поліпшує ефективність діяльності компанії;
- дає змогу оптимально використовувати ресурси; сприяє більшій відкритості діяльності керівництва і поліпшує комунікації;
- забезпечує вище керівництво стислим оглядом головних ризиків, а також відомостями про ресурси, які виділені для впливу на високі ризики;
- дає менеджерам ефективну і послідовну методологію вивчення ризиків;
- покращує ведення обліку компанії;
- орієнтує топ-менеджмент на використання факторів ризик-можливостей для підвищення вартості банку [68].

Ризик-менеджмент передбачає дотримання таких основних принципів: зваженість, участь, безперервність, обережність. Принцип зваженості означає, що серед різноманітних альтернативних варіантів компанії потрібно обрати такий, що забезпечував би оптимальне співвідношення між ризиком та дохідністю відповідно загальній стратегії компанії. Принцип участі полягає в обов'язковому залученні до процесу управління ризиками керівників департаментів, підрозділів, спеціалістів, а також фінансових служб. Принцип безперервності полягає в тому, що управління ризиками здійснюється поетапно і не повинно перериватися, оскільки постійно змінюється стан компанії та його клієнтів і ділових партнерів, відбуваються цінові зміни на фінансових та товарних ринках. Тому необхідно постійно відстежувати рівень можливих ризиків та їхній вплив на очікувані результати діяльності компанії. Принцип обережності зумовлений тією обставиною, що оцінка ризиків здійснюється в умовах невизначеності і динамічності фінансових ринків, а також прийняттям під час оцінки ризиків певних припущень, пов'язаних із вірогідним характером ризику. Кожна виконана компанією операція несе в собі ризик і має супроводжуватись здійсненням операції, що хеджує, страхує або обмежує ризик цієї операції [69].

Актуальність управлінських рішень на ТОВ «Лідер» утворюється від зростаючого числа факторів, обставин та величезний потенціал безперервних змін. Зміни можуть бути спричині декількома процесами:

- швидкий розвиток науки про генетику;
- стрімкий розвиток технічних наук, поява нових можливості для удосконалення сільськогосподарської техніки;
- створення специфічних проблем збільшення можливостей знань у всіх секторах виробництва, яке пов'язане з управлінням сільськогосподарським підприємством та аграрним професіоналізмом.

Інструменти, які мають можливість зменшення ризику виробництва на підприємстві розглянемо на рисунку 3.3.

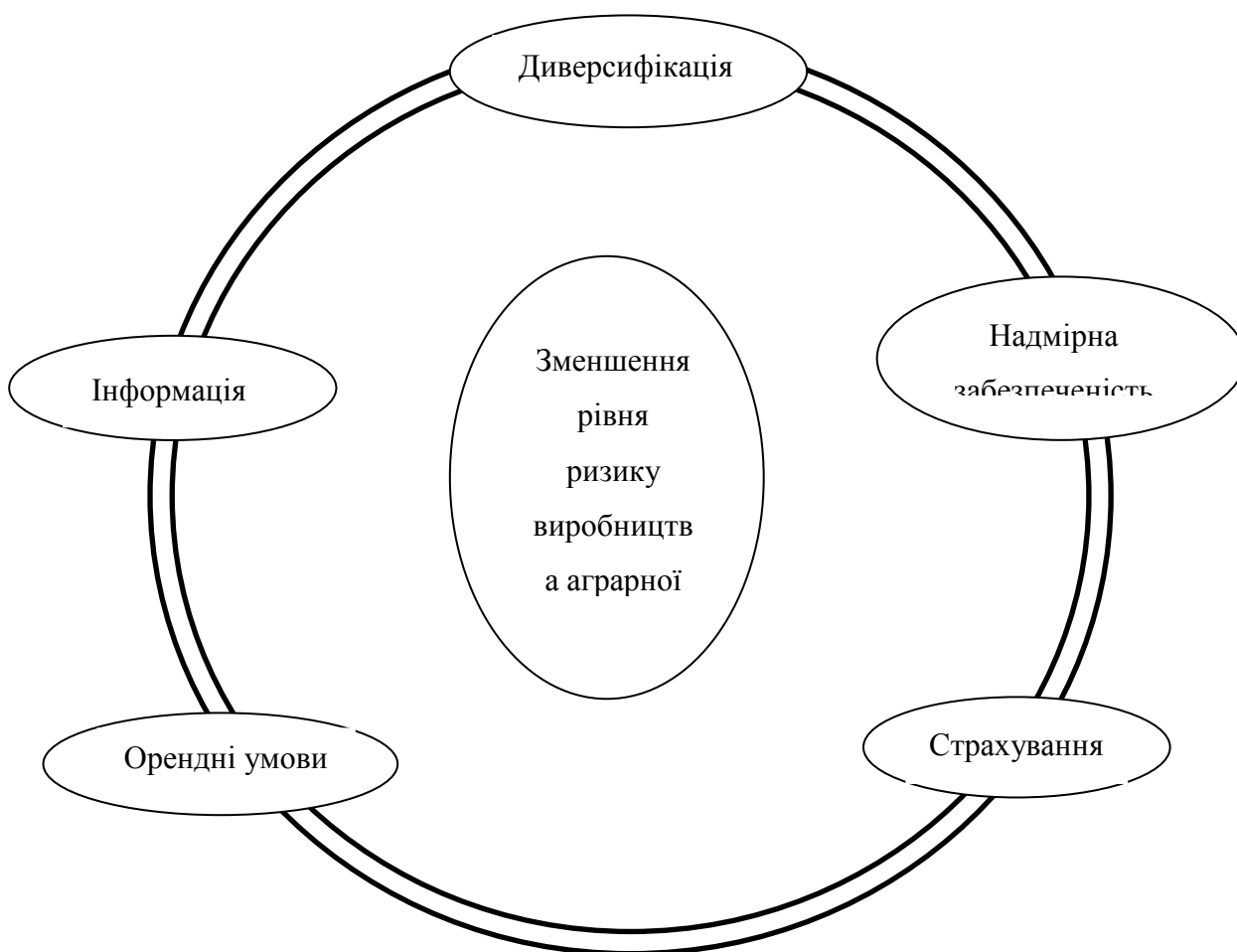

Рис. 3.3. - Інструменти зменшення рівня ризиків виробництва на сільськогосподарських підприємствах.

Знизити виробничий ризик для ТОВ «Лідер» може допомогти диверсифікація продуктів. Якщо вирощувати не один вид культури та худоби, підприємство може зменшити ризик.

Також може зменшити виробничий ризик зростання надлишкової виробничої забезпеченості. Наприклад, якщо через погодні умови потрібно відкладкласти посів, підприємство з достатньою забезпеченістю техніки або робочої сили зможе вчасно засіяти землю.

Так само і з тваринницькою продукцією, якщо на підприємстві в достатній кількості є забезпечення продуктів харчування для тварин, це може знизити ризик втрати, якщо зіштовхнеться з посухою, вогнем або якоюсь іншою подією.

Для зменшення виробничого ризику також допоможе використання орендних угод. Тобто, підприємство поділяє виробничий ризик з землевласником. Наприклад, складається договір, про те, що частку зерна, яку землевласник має отримати в разі врожайності як орендна плата. Та якщо врожайність не вродила, тобто замала, або значно знизилася від запланованої і землевласник отримає меншу кількість, тому що ризик ділиться між фермером та землевласником.

Якщо мати гарну та найновішу інформацію, можна зменшити ризик, який пов'язаний з сільськогосподарським виробництвом.

Підприємство, яке проінформоване і слідує за новою та перевіреною виробничою практикою, зможе зменшити його виробничий ризик. Якщо суб'єкт господарювання вчасно реагує на виникнення проблеми, наприклад наявність запідозрення хвороб рослин, то негайно застосовує хворобостійкі пестициди та захищає свій урожай від знищення.

Для ТОВ «Лідер» розумним є розроблення плану управління ризиками при застосуванні інновацій та ефективному використанню потенціалу підприємства.

Розглянемо детальну схему прийняття управлінських рішень щодо застосування інноваційних проектів (ІП) на сільськогосподарських підприємствах (рис 3.4).

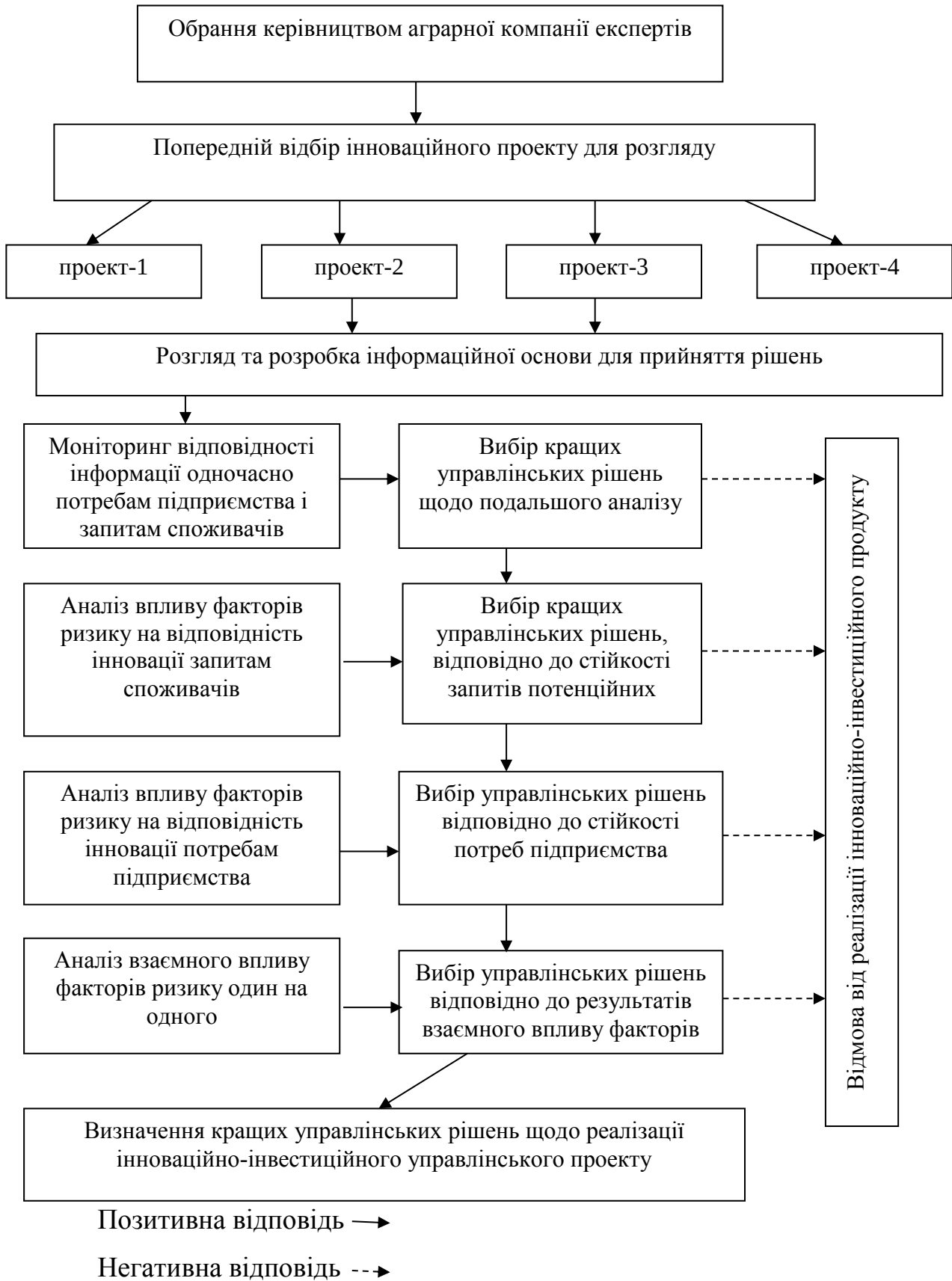

Рисунок 3.4 - Схема прийняття управлінських рішень щодо впровадження інноваційно проекту розвитку аграрної компанії

Процес прийняття управлінських рішень щодо впровадження інноваційного проекту на ТОВ «Лідер» цими етапами не обмежується. Він містить також:

- техніко-економічне обґрунтування інноваційних проектів;
- визначення джерел фінансування;
- узгодження ресурсного та сировинного забезпечення (кадрового, інформаційного тощо);
- оцінку інвестиційної привабливості інноваційного проекту і ін.

Керівництво ТОВ «Лідер» повинно дотримуватися принципу централізації управління інноваційним процесом, який прискорить процес вирішення організаційних питань компанії, покращить якість контролю над процесом запровадження інноваційного проекту та збільше ефективність інноваційної діяльності суб'єкту господарювання.

Інновації, мають достатньо широкий спектр ризиків. Підприємства завжди витрачають велику частку коштів на управління даними ризиками. Та назважаючи на це невизначеність навколо інновацій продовжує шкодити багатьом непідготовленим аграрним новаторам, які вперше вступають на інноваційний ринок. Тому менеджери, які займаються у процесі інноваційного управління, а точніше сприяють мінімізації інноваційного ризику, роблять це без довгострокового прогнозування або неякісного прогнозування, яке не відповідає сучасним конкурентним ринковим умовам. Тому в наслідок, чимало невдач при впровадженні інноваційних проектів не завжди залежать від самих інновацій, а від процесу управління, який застосовується для виявлення способу впровадження інноваційних проектів. Тому, пропоную застосовувати два основні правила в процесі управління інноваційним ризиком на підприємстві ТОВ «Лідер»: виявити, що інноваційний проект має право на існування і потребує подальшої розробки з одночасною оцінкою ризику його впровадження; кожна інноваційна модель має свої обмеження. Існує два популярні типи обмежень для інноваційних проектів (неправильний інноваційний проект або недосконалість інноваційного проекту); очікування непередбачуваних ситуацій.

Таким чином, роблячи висновки з вище викладеного, актуальним питанням є забезпечення інноваційно захисту підприємства ТОВ «Лідер», адже професійне поєднання інноваційної діяльності агропідприємства з ефективним використанням залучених фінансових ресурсів, гарантує високу конкурентоздатність продукції підприємства на сучасному ринку товарів та послуг.

Давідов М.В. вважає, що інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств – це складна динамічна система, що ґрунтується на комплексі фінансовоекономічних важелів і стимулів, яка поєднує технологічні процеси та форми організації виробництва на основі найновіших досягнень науки і техніки із формами їх багатостороннього фінансування [70].

Своєчасне виявлення можливих загроз інноваційно-інвестиційного розвитку сприяє зростанню економічної безпеки підприємства. Безпека інноваційно-інвестиційної діяльності полягає у виявленні та протидії внутрішніх та зовнішніх загроз ефективній діяльності підприємства з метою забезпечення росту рентабельності бізнесу та реалізації завдань статутної діяльності підприємства [71]. В таблиці 3.2 наведені систематизовано основні групи зовнішніх та внутрішніх загроз інноваційно процесу.

Статистичні дослідження дозволяють виявити основні загрози інноваційно-інвестиційної діяльності в сільському секторі економіки України, зокрема [71]: нестача власних коштів (80,1 % обстежених підприємств); великі витрати на нововведення (55,5 %); недостатня фінансова підтримка держави (53,7 %); високий економічний ризик (41 %); тривалий строк окупності нововведень (38,7%); відсутність коштів у замовників (33,3 %).

Наведені результати говорять, що на сучасний час сільськогосподарським підприємствам необхідний ефективно розроблений план застосування інноваційно захисту.

Таблиця 3.2 - Внутрішні та зовнішні загрози інноваційно розвитку [72]

Загрози інноваційного процесу	Загрози зовнішні	Загрози внутрішні (на рівні держави)	Загрози внутрішні (на рівні підприємства)
1. Кадрові	Витік кадрів за кордон	Низький рівень фахової підготовки спеціалістів в галузі інновацій	Низький рівень кадрового потенціалу підприємства
2. Фінансові	Фінансова криза	Нестабільність вітчизняної валюти, фінансова криза	Нестабільний фінансовий стан підприємства
3. Інформаційні	Втрата позицій у зв'язку із діяльністю міжнародної економічної розвідки	Відсутність інформаційної підтримки, низький рівень моніторингу	Низький рівень інформаційної безпеки бізнесу
4. Економічні	Зміна політико-економічної орієнтації країни-інвестора	Нестабільність законодавства щодо інвестиційно-інноваційного процесу	Низький рівень техніко-технологічного потенціалу
5. Політичні	Нестабільність політичних зв'язків (зовнішня агресія, відсутність підтримка світової спільноти тощо)	Форс-мажорні обставини (війна, стихійні лиха, техногенні аварії тощо)	Відсутність чіткої інноваційної політики

Інноваційний захист є дуже важливою та невід'ємною частиною стабільного економічного розвитку підприємства. Під інноваційним захистом підприємства розуміють заплановану та комплексну діяльність суб'єкта господарювання щодо захисту кожного з інноваційних елементів бізнесу певного підприємства, обумовлену науково технічним прогресом та спрямовану на діючі технологічні процеси, характер управління інноваційною продукцією, що випускається підприємством з метою випуску конкурентоспроможної продукції й технологій на рівні міжнародних стандартів. Інвестиційний захист на підприємстві займає чимале значення, тому що на сьогоднішній день не найкращі умови для стабільного інвестування в підприємства України.

Підприємство вимушено пристосовуватися до недосконалості та постійної змінності законодавчої бази, нестачі кваліфікованих кадрів, зношеності основних засобів, дефіциту обігових коштів, жорсткої грошової і податкової політики держави тощо. Як наслідок, це знижує можливості підприємства до фінансування

та реалізації інвестиційних проектів, підвищує інвестиційні ризики і, як наслідок, знижує рівень їх інвестиційної безпеки [73].

Наведемо основні етапи впровадження інноваційно захисту підприємства ТОВ «Лідер»:

1. Шляхом поділу на інноваційні зони визначаються структурні елементи
2. Для стабільного інноваційного захисту потрібно ефективно застосування інноваційно захисту в кожному із сегментів господарювання підприємства;
3. Прирівняння інноваційних загроз суб'єкта господарювання, враховуючи внутрішні та зовнішні фактори. Проведення оцінки інноваційного потенціалу підприємства;
4. За потребою коригування інноваційно проекту;
5. Передбачення загроз на інноваційний захист деяких інноваційних зон господарювання та проведення оцінки загального інноваційного захисту підприємства;
6. Висновок стосовно стану інноваційно захисту підприємства.

Своєчасне передбачення інноваційних загроз на підприємстві є найважливішою умовою стабільного інноваційного розвитку підприємства, бо інвестори мають бути впевнені в отриманні майбутніх дивідендних виплат після впровадження інвестиційного проекту, що стане гарантією довгострокового інвестування в інноваційний потенціал підприємства.

3.3. Створення і реалізація інноваційних фондів та екологоорієнтованих проектів інвестиційного розвитку ТОВ «Лідер»

В багатьох країнах світу застосовують інноваційні фонди в аграрному секторі економіки для підтримки інноваційних проектів сільськогосподарських підприємств. Дані кошти утворюють платформу для інноваційної діяльності, надаючи фінансову допомогу, чим і мотивують до ефективної господарської діяльності. Також достатньо відомими засобами для фінансування екологічно

орієнтованих інноваційних фондів є гранти. Даний засіб можливо застосувати на ТОВ «Лідер».

Гранти використовуються для спонукання різних заходів, наприклад наукові дослідження, вони збільшують якість нових сільськогосподарських технологій, послуг. Тому, гранти повинні гармонізувати з іншими інструментами державної політики, а їхній потенціал повинен бути більше їх вартістості. Таким чином, процес інноваційно-інвестиційного розвитку: підтримує та реалізує господарську діяльність спрямовану на збільшення якості навколишнього середовища; заохочує зменшення екологічних небезпечних відходів і викидів, а також переробку відходів отриманих підприємствами в результаті господарської діяльності, а отже сприяє мінімізації шкідливого впливу на навколишнє середовище; сприяє виробництву, а також фінансовому забезпеченню екологічно чистої продукції; сприяє стійкому регіональному розвитку країни.

Через конкурси на основі наукових конференцій, семінарів та інше дослідницькі гранти еколого орієнтовних фондів можуть забезпечувати фінансування досліджень. Також гранти можуть посилити зусилля науковців на нових сферах інноваційного розвитку; підвищити доцільність і якість сільськогосподарських досліджень, підвищення кваліфікації робітників сільськогосподарської галузі та їх навчання; допомогти розвинути більш ефективну систему досліджень.

На державних грантах не всі заявники можуть отримати кошти, а також є обмеження максимальної суми гранту на одну заявку, та обмеження в розмірах компаній, які можуть подавати заявки. При розробці грантової системи визначається, які цілі та стратегії вона буде підтримувати. Більша частка фінансування повинна бути направлена на найважливіші завдання. Важливо також чітко вказати, які зацікавлені сторони можуть подавати заявку на отримання гранту на інноваційну діяльність.

Грантова система повинна надавати значно більший пріоритет інвестиціям у ноу-хау, сприяючи витратам на технічну допомогу, розвиток потенціалу, послуги

та навчання. До критерії відбору отримувачів гранту повинно входити інноваційні схеми, які підкреслять актуальність інновації, її якість, мають бути вказані економічні висновки стосовно інноваційного проекту, розробку планів щодо поширення результатів. Найважливішим критерієм відбору потенційних отримувачів грантів це докази подальшої підтримки досліджень при закінченні грантового фінансування.

В процесі реалізації грантової системи потрібне постійне проведення моніторингу та оцінки ефективності інновацій на аграрних підприємствах. Це є основними засобами для спостереження за результатами інноваційного фінансування.

Якщо правильно поставлені цілі інноваційного фонду основним чинником їх стабільної та ефективної діяльності в довгостроковій перспективі. До основних цілей діяльності інноваційного фонду входять: посилити національну сільськогосподарську дослідницьку систему завдяки більш інтенсивному залученню різних зацікавлених сторін; підтримувати дослідницьке партнерство та співпрацю між національними та міжнародними, приватними та державними установами; підтримувати максимізації співробітництва між різними установами та науковими організаціями у веденні та управлінні сільськогосподарськими дослідженнями; покращити якість досліджень та інновацій шляхом вибору інноваційних проектів на основі суворого технічного огляду наукових досліджень, а також реальних очікуваних результатів, які б були відповідними різним агроекологічним зонам країни; підтримувати застосування існуючих технологій та інноваційних ідей у дослідницькій системі.

Через державні органи влади, можна здійснювати ефективне управління в інноваційній системі, вони забезпечать стабільне фінансування інноваційного фонду та в довгостроковій перспективі будуть підтримувати його.

Розглянемо рівні державного управління інноваційними фондами екологічної спрямованості.

Таблиця 3.3 - Узагальнена структура управління інноваційним фондом

Державний орган	Обов'язки
Головне управління	Є відповідальним за основну програмну політику. Спостерігає за операціями, утворює пріоритети програми, нагороджує грантами та представляє програму фінансовим агентствам. Забезпечує зв'язок між критеріями вибору, які призначені для оцінки інноваційного проекту, а також системні цілі, до яких сприяє інноваційний фонд.
Технічний консультативний комітет	Консультує про вибір рецензентів та моніторингу технічної якості дослідницьких інноваційних проектів, надає технічну підтримку для планування програм та встановлення пріоритетів. Він може бути підкомітетом головного управління або може об'єднатись з групою технічної оцінки, описаною нижче.
Секретаріат	Є головним в управлінні програми та проведенні щоденних операцій. Надає підтримку управлінської та технічної допомоги інноваційного фонду та полегшує зв'язок щодо програмних операцій.
Група технічної оцінки	Є головним в оцінці та в послідовному розбиранні отриманих запитів інноваційних проектів. Надає рекомендації щодо їх фінансування.
Апеляційний орган	Головний у вирішенні будь-яких проблем, які можуть виникнути за рішеннями рецензентів або комітету з затвердження інноваційних проектів.

Не менш важливим є питання розвитку та правила фінансування на рівні підприємства, вирішення якого буде сприяти ефективному розвитку сільського господарства. Щоб вирішити дане питання, при проектуванні інноваційного фонду слід ідентифікувати стратегічне бачення підприємства розвитку інноваційних фондів. Більш детально розглянемо складові механізму розвитку інноваційних фондів на рівні підприємства.

Стратегія розвитку інноваційного фонду ТОВ «Лідер» має мати напрямок на об'єднання науково-дослідницького потенціалу. Планування розвитку інноваційних фондів має виконуватися методом складання короткострокових та довгострокових програм розвитку діяльності інноваційних фондів підприємства, бо планування є важливою частиною програми розвитку інноваційних фондів України в цілому, що складається із сукупності напрямків, правил та процесів, що

направленні на досягнення поставлених стратегічних цілей розвитку інноваційних фондів підприємства інноваційних і соціально-економічних цілей.

Загальними умовами фінансування розвитку інновацій є те, що динаміка інвестицій має забезпечувати реалізацію інноваційної програми, вкладатися в часові рамки і відповідати фінансовим обмеженням, а також відповідна зміна структури джерел фінансування має забезпечити зниження витрат фінансових ресурсів і ризиків зазначеної програми [74].

Враховуючи інституційне та нормативно-правове забезпечення фінансування інновацій, можна визначити такі особливості: відсутність гарантій на повернення вкладених коштів; ефект від впровадження інновацій проявляється вибірково; вплив часового лагу: в довгостроковому періоді ефект від інновацій є більш вагомим; формування фінансових ресурсів з різних джерел дає змогу працювати в декількох напрямках інноваційної діяльності одночасно; впровадження інновацій пов'язано з концентрацією значних фінансових потоків [74].

Тому слід звернути увагу на фінансову підтримку впровадження інноваційних фондів підприємства. Дана підтримка має обмежений характер, тому саме фінансовий механізм займає значиме місце серед складових механізму розвитку підприємницьких інноваційних фондів.

На цьому етапі потрібно визначити класифікацію фінансування розвитку інноваційного фонду підприємства (рис. 3.5).

Таким чином, з проведеного дослідження механізму фінансування розвитку інноваційного фонду підприємства можна запевняти, що в умовах економічної нестабільності в країні вагомим значення набуває посилений пошук різних джерел фінансування розвитку інноваційного фонду, тобто саме фінансова складова механізму розвитку інноваційного фонду з використання названих вище організаційних заходів щодо їх накопичення з метою повного фінансування інноваційного фонду підприємства.

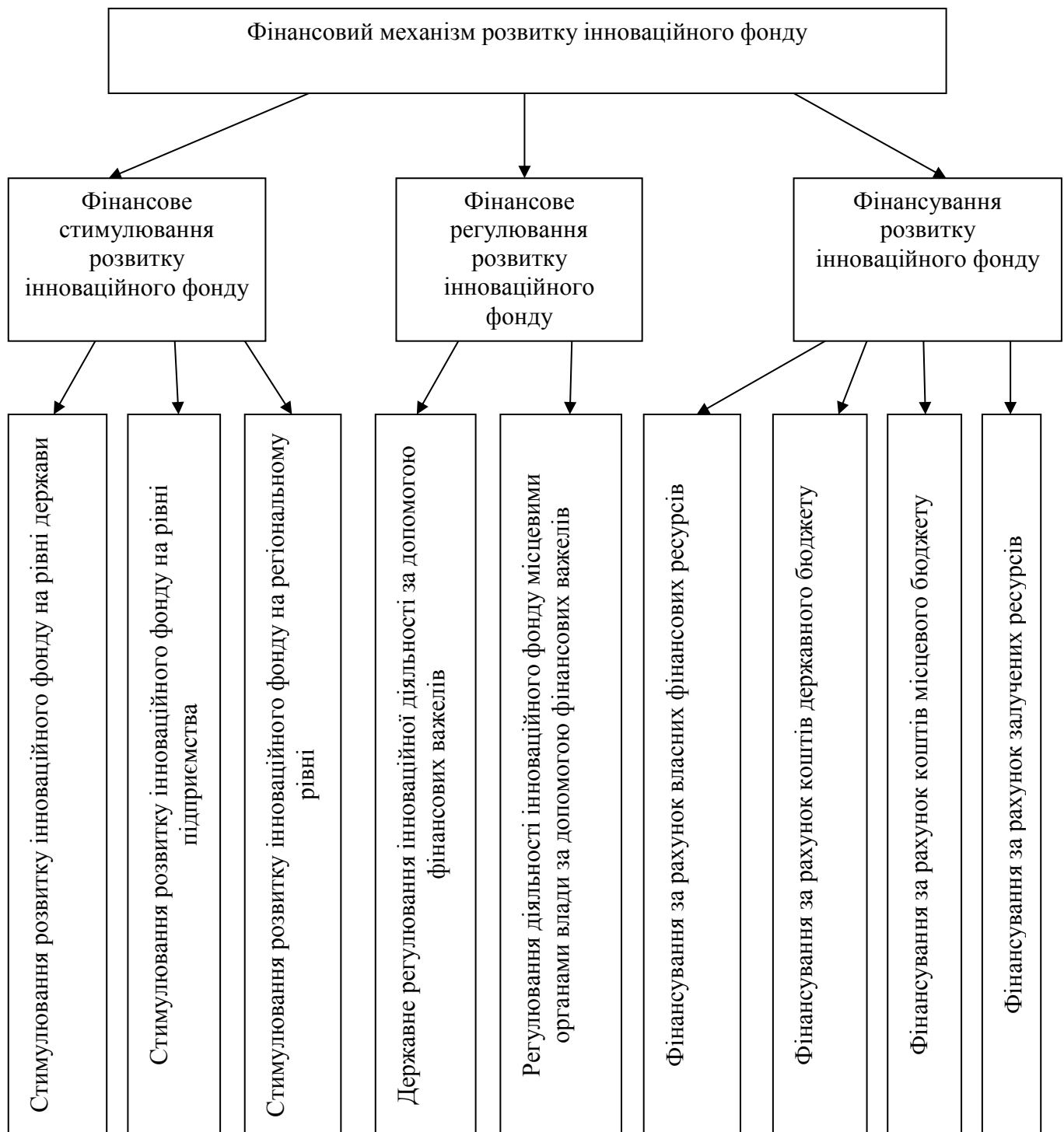

Рисунок 3.4 - Структура фінансового механізму розвитку інноваційного фонду на підприємстві

Через службу підтримки інноваційні фонди мають надавати додаткову підтримку заявникам. Служба підтримки покращила б освітченість в поданні заявок, розробці інноваційних проектів, проведенні дискусій серед потенційних

партнерів стосовно розробки спільного інноваційного проекту, підтримці партнерських відносин та реалізації інноваційних проектів.

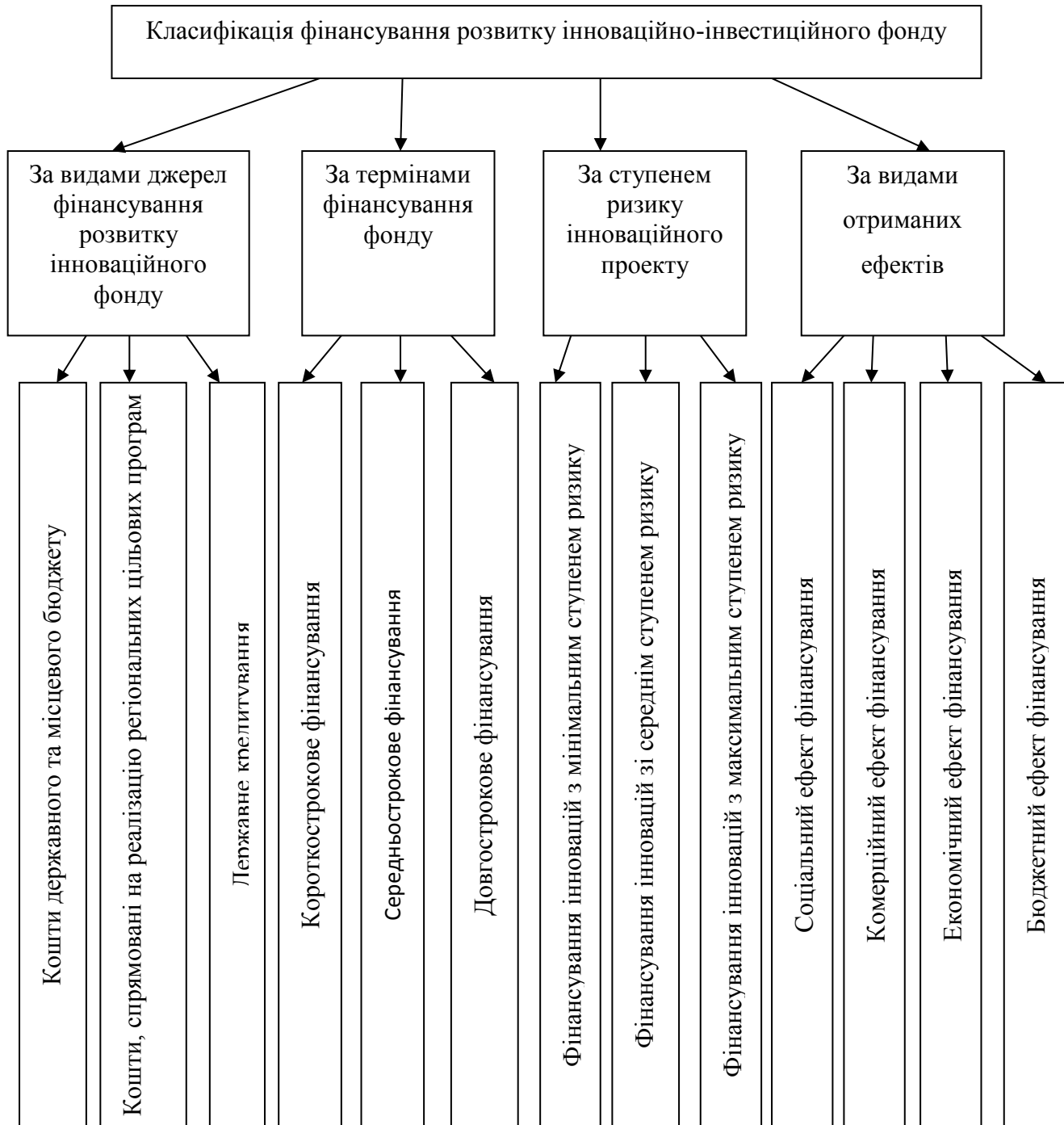

Рисунок 3.5 - Класифікація фінансування розвитку інноваційно фонду підприємства

Існують основні особливості служби підтримки, яка б фінансувалася інноваційним фондом. Служба підтримки повинна допомагати потенційним

заявникам інноваційних проектів розібратися з вимогами інноваційного фонду, а також показати ефективні продумані замітки та шляхи отримання фінансування успішних інноваційних проектів. Це допоможе потенційним грантоотримувачам вдосконалити навички в створенні інноваційних проектів та ефективно піднести їх секретаріату інноваційного фонду.

Отже, основні функції служби підтримки інноваційно фонду екологічної спрямованості:

- створення електронних навчальних засобів для написання інноваційних проектів;
- створення інтернет-системи в якій буде можливо подати заявки на отримання гранту та можливо відстежити їх статус, та щоб була можливість експертам коментувати інноваційні проекти;
- створення бази даних з інформацією та досвідом в отриманні гранту сільськогосподарських підприємств;

Система фінансового менеджменту повинна чітко визначати всі надходження та витрати інноваційного проекту підприємства ТОВ «Лідер». У фінансових звітах повинна бути точна, поточна та повна інформація про доходи та витрати, дотації, підтверджені відповідною документацією, щоб пояснити всі витрати, що виникають у зв'язку з наданням гранту. Тобто, мається на увазі, що ТОВ «Лідер» та інші грантоотримувачі повинні готувати свої фінансові звіти.

Також значну роль відіграє проведення аудиту наданих грантів. Проведення фінансових аудитів є значимим для того, щоб одержувач застосовував грантові кошти лише для тих цілей, для яких був потрібен та надан грант. Грантоотримувачі мають бути в курсі того, що негативний результат аудиту призведе до скасування фінансування проекту або в загалі самого проекту.

Для України є досить актуальне виготовлення природної екологічно безпечної продукції через прагнення мешканців країни звести нанівець вплив. На сучасний стан саме аграрні підприємства є головними виробниками екологічно безпечної продукції. Біогазові установки в Україні досить є популярними, тому

що вони утворюють значну ефективну переробку органічних відходів, дозволяють отримати додатковий дохід та найголовніше біогазові установки є екологічно безпечними.

Біогаз є одним із джерел такого типу, який найближчим часом разом із вітровою та сонячною енергією буде важливим джерелом відновлюваної енергії. Біогазові електростанції мають величезний потенціал, що може позитивно вплинути на соціально-економічний розвиток та покращення навколишнього середовища [75].

Висновки до 3 розділу

Нині одна з головних умов розвитку та існування сільськогосподарських підприємств є державна фінансова підтримка інноваційного розвитку агроформувань. Для вирішення питання фінансування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств запропоновано розробити план інноваційного розвитку з реалістичними підставами.

Запропоновано глобальна розробка інноваційної технології. Направлення ТОВ «Лідер» на вдосконалення інноваційних розробок, шляхом застосування бізнес-інкубатора. Завдяки йому на підприємство може збільшити свій потенціал. Інноваційний бізнес-інкубатор — спеціалізований бізнес-інкубатор, в якому створенні умови для розроблення і застосування суб'єктами малого та середнього підприємництва інноваційних технологій [48]. Також перераховані бізнес-інкубатора принципи.

Зазначено, що технічне забезпечення ТОВ «Лідер» знаходиться на низькому рівні, тому запропоновано провести розробку плану кооперації, співробітництва між з іншими сільськогосподарськими підприємствами та регіональної конвергенції.

Перераховані ризики підприємства та з'ясовні завдання ризик-менеджменту. Основною метою ризик-менеджменту є зменшення втрат від ризику. Також перераховані його принципи.

З'ясовано, що існують інструменти, які мають можливість зменшити ризики виробництва на підприємстві.

Для ТОВ «Лідер» потрібно розробити деталізований план або схему управління ризиками, при застосуванні інновацій та ефективному використанню потенціалу підприємства.

Названі внутрішні та зовнішні загрози розвитку інноваційного процесу. Всього їх п'ять: політичні, економічні, кадрові, фінансові та інформаційні.

Досліджено, що основні загрози інноваційно-інвестиційної діяльності в сільському секторі економіки є нестача власних коштів (80,1 % обстежених підприємств), значні витрати на нововведення (55,5 %), недостатня фінансова підтримка держави (53,7 %), високий економічний ризик (41 %); тривалий строк окупності нововведень (38,7%) та відсутність коштів у замовників (33,3 %). Дані дослідження, вказують, що підприємствам необхідний ефективно розроблений план застосування інноваційно захисту. Тому, наведено основні етапи впровадження інноваційного захисту підприємства ТОВ «Лідер».

Запропоновано застосувати для ТОВ «Лідер» для фінансування екологічно орієнтованих інноваційних фондів засіб грант. Гранти використовуються для спонукання різних заходів, наприклад наукові дослідження, вони збільшують якість нових сільськогосподарських технологій, послуг. Через конкурси на основі наукових конференцій, семінарів та інше дослідницькі гранти еколого орієнтованих фондів можуть забезпечувати фінансування досліджень.

Також названі рівні державного управління інноваційними фондами екологічної спрямованості, адже через державні органи влади, можна здійснювати ефективне управління в інноваційній системі, вони забезпечать стабільне фінансування інноваційного фонду та в довгостроковій перспективі будуть підтримувати його.

Поставлено питання про розвиток та правила фінансування на рівні підприємства, вирішення якого сприяє ефективному розвитку сільського господарства. Щоб вирішити дане питання, при проектуванні інноваційного фонду слід ідентифікувати стратегічне бачення підприємства розвитку інноваційних фондів. Стратегія розвитку інноваційного фонду ТОВ «Лідер» має мати напрямок на об'єднання науково-дослідницького потенціалу.

Досліджено, що в умовах економічної нестабільності в країні саме фінансовий механізм займає значиме місце серед складових механізму розвитку підприємницьких інноваційних фондів та на цьому етапі потрібно визначити класифікацію фінансування розвитку інноваційного фонду підприємства.

Зазначено, що служба підтримки покращила б освітченість в поданні заявок, розробці інноваційних проектів, проведенні дискусій серед потенційних партнерів стосовно розробки спільного інноваційного проекту, підтримці партнерських відносин та реалізації інноваційних проектів. Дана служба має свої основні функції.

Розглянуто ефективність біогазових установок. Дані установки в Україні досить є популярними, тому що вони утворюють значну ефективну переробку органічних відходів.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА

БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

4.1 Аналіз потенційних небезпек в офісі

Розглянемо робоче місце економіста, який займається формуванням інноваційного розвитку на підприємстві ТОВ «Лідер». Його робоче місце знаходиться у офісі в кабінеті. Основними потенційними небезпеками при проведенні робіт в офісі (в кабінеті) є такі:

- небезпека ураження електричним струмом, внаслідок недотримання правил електробезпеки або виходу з ладу електроприладів;
- порушення роботи кістково-м'язового апарату внаслідок тривалих статичних навантажень при роботі з ПК;
- нервово-психічні перевантаження внаслідок постійного контакту з клієнтами, колегами по роботі, керівництвом при вирішенні робочих питань, які можуть носити конфліктний характер і призвести до емоційного дискомфорту, внутрішнього роздратування, емоційної нестабільності та захворювань нервової системи;
- незадовільні ергономічні характеристики робочого місця внаслідок нерационального планування робочого місця, що може призвести до механічних травм, уражень електричним струмом та порушень кістково-м'язового апарату;
- негативний вплив недостатнього освітлення робочої зони на зір та продуктивність роботи працюючого, внаслідок несправності освітлювальних приладів або неправильного проектування освітлювальної системи;
- негативний вплив незадовільних параметрів повітряного середовища робочої зони на здоров'я працюючого, внаслідок неправильного проектування системи вентиляції або несправності її несправності;

- негативний вплив підвищеного рівня шуму на психоемоційний стан працюючого, який пов'язаний з використанням застарілої периферійної техніки, кондиціонерів, копіювальної техніки, освітлювальних приладів;
- небезпека загоряння у зв'язку із несправністю електричного обладнання, недотримання, або порушення правил протипожежної безпеки обслуговуючим персоналом, що може призвести до пожежі.
- неправильні дії персоналу у надзвичайних ситуаціях [76].

4.2 Заходи по забезпечення техніки безпеки

Приміщення офісу, в яких знаходяться співробітники економічної галузі, відносяться до приміщень без підвищеної небезпеки ураження електричним струмом.

Обладнання, що використовується в цих приміщеннях є споживачем електроенергії, що живиться від змінного струму 220В від мережі з заземленою нейтраллю, та відноситься до електроустановок до 1000В закритого виконання. [76].

Згідно «Правилам улаштування електроустановок» (далі «ПУЕ») виконані такі групи заходів з електробезпеки:

1) Конструктивні заходи забезпечують захист від випадкового дотику до струмопровідних частин за допомогою їх ізоляції та захисних оболонок. Згідно з ДСТУ 2267-93 «Вироби електротехнічні. Терміни та визначення»: у приладах II класу захисту використовується подвійна ізоляція - електрична ізоляція, що складається з робочої і додаткової ізоляції. Так як згідно з НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила устройства электроустановок. Электрооборудование специальных установок» офісні приміщення у більшості своїй відносяться до класу пожежебезпечної зони П-Па (приміщення, в яких містяться тверді горючі речовини), тому передбачений ступінь захисту ізоляції обладнання IP44;

2) Схемно-конструктивні заходи. Призначені для забезпечення захисту від ураження електричним струмом при дотику до металевих оболонок, які можуть опинитися під напругою в результаті аварій. Згідно з ГОСТ 12.1.030-81 (2001) «ССБТ. Электробезопасность. Защитное заземление, зануление» у приміщеннях галузі управління персоналом влаштовується занулення;

3) Організаційні заходи. Експлуатація електроустановок і електроустаткування проводиться відповідно до НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» (далі «ПБЕЕ») та НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів» (далі «ПБЕЕС») [76].

Для запобігання статистичного навантаження при користуванні ПК рекомендовано використовувати перерви в роботі 10 хв. через кожні дві години. Синдром зап'ястного каналу, або тунельний синдром зап'ястя, який може бути наслідком хронічної травми, трапляється у людей внаслідок тривалої роботи з мишею: постійні напруга і здавлювання приводить до мікротравм, здавлювання нерва прилеглими оточуючими тканинами, через що виникає набряк [76].

При роботі з мишкою і клавіатурою також слід дотримуватися певних правил. Коли ви набираєте текст, рука повинна бути зігнута в лікті під прямим кутом (90°), а при роботі з мишкою стежте, щоб кисть була прямою і лежала на столі якнайдалі від краю. До речі, час роботи з комп'ютером слід обмежити до дійсно необхідного. Щоб попередити тунельний синдром потрібно робити спеціальні вправи для кистей – чим частіше, тим краще. Ці вправи допоможуть поліпшити кровообігу в м'язах і розтягнути їх. Комплекс вправ потрібно повторювати приблизно кожні 45 хвилин, тривалість однієї вправи – 1-2 хв. Нервові напруження впливає на серцево-судинну систему, збільшуючи артеріальний тиск і частоту пульсу, а також на терморегуляцію організму та емоційні стани працівника. Особливу роль у запобіганні втомі працівників відіграють професійний відбір, організація робочого місця, правильне робоче положення, ритм роботи, раціоналізація трудового процесу, використання

емоційних стимулів, впровадження раціональних режимів праці і відпочинку тощо. Боротьба зі втомою, в першу чергу, зводиться до покращення санітарно-гігієнічних умов виробничого середовища (ліквідація забруднення повітря, шуму, вібрації, нормалізація мікроклімату, раціональне освітлення тощо) [76].

4.3 Заходи з виробничої санітарії та гігієни праці

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці. Це гарантує нам Конституція України (ч. 4 ст. 43). Більш детальні вимоги щодо охорони праці, зокрема охорони праці офісних працівників, містять Кодекс законів про працю, Закон України «Про охорону праці», а також інші підзаконні нормативно-правові акти. У відповідності до вимог ст. 153 Кодексу законів про працю України та ст. 6 Закону України «Про охорону праці» на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган [77].

Під праці на співробітників впливають різноманітні шкідливі фактори виробничого середовища. Дані фактори за своїм характером впливу бувають:

1) Фізичні – до них належать параметри повітря в приміщенні (температура, вологість, швидкість руху повітря), вібрація, шум, нетоксичний пил, пара, різні види випромінювань, освітленість тощо;

2) Хімічні - до цих факторів відносяться токсичні пил, пара і газ. Біологічними факторами вважають вплив мікроорганізмів, бактерій.

3) Психофізіологічні фактори - відносяться фізичні та нервово-психічні перевантаження, які пов'язані з тяжкою, монотонною працею. Кожен з цих факторів впливає на організм людини, викликає у ньому функціональні зміни, професійні захворювання або отруєння [78].

Гігієна праці — це наука, що вивчає вплив виробничого процесу та навколишнього середовища на організм працюючих з метою розробки санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів, які спрямовані на створення найбільш сприятливих умов праці, забезпечення здоров'я та високого рівня працездатності людини [78].

Виробнича санітарія — це система організаційних та технічних заходів, які спрямовані на усунення потенційно небезпечних факторів і запобігання професійних захворювань та отруєнь [78].

До організаційних заходів належать:

- дотримання вимог охорони праці жінок та осіб віком до 18 років; проведення попередніх та періодичних медичних оглядів осіб, які працюють у шкідливих умовах;
- забезпечення працюючих у шкідливих умовах лікувально-профілактичним обслуговуванням тощо [78].

Технічні заходи передбачають:

- систематичне підтримання чистоти у приміщеннях і на робочих місцях;
- розробку та конструювання обладнання, що вилучає виділення пилу, газів та пари, інших шкідливих речовин у виробничих приміщеннях;
- забезпечення санітарно-гігієнічних вимог до повітря виробничого середовища;
- улаштування систем вентиляції та кондиціонування робочих місць зі шкідливими умовами праці; забезпечення захисту працюючих від шуму, ультра- та інфразвуку, вібрації, різних видів випромінювання [78].

Санітарно-побутові приміщення входять до комплексу допоміжних приміщень підприємств. До загальних і спеціальних побутових улаштувань належать гардеробні, умивальники, кімнати особистої гігієни жінки, пункти харчування, місця для паління, приміщення для обігріву працюючих. Кількість місць при збереженні одягу в гардеробних повинна відповідати: при збереженні одягу на вішалках — кількості працюючих у двох суміжних, найбільш численних змінах; при збереженні одягу в шафах — списочній кількості працюючих. Гардеробні повинні бути обладнані лавами 0,3 м. завширшки [78].

Крани в умивальниках встановлюють із розрахунку один кран на 7-20 чол. Для чоловіків та жінок умивальники влаштовують у різних приміщеннях. Кожен

індивідуальний умивальник повинен бути обладнаний змішувачем з підключенням гарячої та холодної води. Забороняється використання побутових приміщень на за призначенням. Усі побутові приміщення на видному місці повинні мати укомплектовані аптечки. Дезинфекцію побутових приміщень необхідно робити не рідше 1 раз на місяць [78].

Приміщення для особистої гігієни жінок передбачається на підприємстві, якщо кількість жінок, що працюють у найбільш багаточисельній зміні – не менше 15. Для забезпечення працюючих питною водою обладнують фонтанчики або закриті бачки з фонтануючими насадками. Один фонтанчик обладнується на 100 чол. Питна вода повинна мати температуру 8-20 °С. Відстань від робочих місць до питної води не повинна перевищувати 75 м. На підприємствах з кількістю працюючих більше 300 чол. повинні функціонувати медичні пункти. Вони розміщуються на перших поверхах допоміжних або виробничих будов. Відстань від робочих місць до медичного пункту не повинна перевищувати 1000 м [78].

Розрахуємо повітрообмін за умови виділення надлишкової теплоти для літнього періоду. Температура зовнішнього повітря відповідно до СНиП 2.04.05-91*У «Отопление, вентиляция и кондиционирование воздуха. Нормы проектирования» для м.Запоріжжя в літку складає: +27°С.

$$L_v = \frac{Q \cdot 3600}{C \cdot \rho \cdot (t_{\text{вид}} - t_{\text{пр}})}, \text{ м}^3/\text{год}; \quad (4.1)$$

$$t_{\text{вид}} = t_{\text{норм}} + \Delta t \cdot (N_{\text{ц}} - 2), \text{ } ^\circ\text{C}; \quad (4.2)$$

$$t_{\text{вид}} = 23 + 1,5 \cdot (6 - 2) = 29$$

$$L_v = \frac{7 \cdot 3600}{1000 \cdot 1,2 \cdot (29 - 27)} = 10,5 \text{ м}^3/\text{год}$$

Отже, за даним розрахунком можемо зробити висновок, що результат більший від норми на 3,5-5,5 м³/год.

4.4 Заходи з пожежної безпеки

Пожежна безпека – це стан об'єкта, за якого виключається можливість пожежі. Протипожежний режим— це комплекс встановлених норм і правил поведінки людей, виконання робіт і експлуатації об'єкта, спрямованих на забезпечення пожежної безпеки [78].

Пожежна безпека на суб'єктах господарювання забезпечується організаційними, технічними заходами і протипожежним захистом.

До організаційних заходів належать:

- розробка правил, інструкцій, інструктажів з протипожежної безпеки;
- організація інструктування і навчання працівників;
- здійснення контролю за дотриманням встановленого протипожежного режиму всіма працівниками;
- організація добровільних пожежних дружин та пожежотехнічних комісій;
- щоденна перевірка протипожежного стану приміщень після закінчення роботи;
- розробка і затвердження плану евакуації й порядку оповіщення людей на випадок виникнення пожежі;
- дотримання належного протипожежного нагляду за об'єктами;
- організація перевірки належного стану пожежної техніки та інвентарю [78].

До технічних заходів належать:

- дотримання пожежних норм, вимог та правил при влаштуванні будівель, споруд, складів;
- підтримання у справному стані систем опалення, вентиляції, електрообладнання;
- улаштування автоматичної пожежної сигналізації, систем автоматичного гасіння пожеж та пожежного водопостачання;

- заборона використання обладнання, пристроїв, приміщень та інструментів, що не відповідають вимогам протипожежної безпеки;

- правильна організація праці на робочих місцях з використанням пожежонебезпечних інструментів, приладів, технологічних установок [78].

До первинних засобів пожежогасіння належать: вогнегасники, кошма (покривало з негорючого теплоізоляційного полотна), ящики з піском, бочки з водою, пожежні відра, багри, ломы, сокири тощо. Найбільш зручними для використання в умовах офісу є вогнегасники. Попри обладнання будівель будь-якими типами установок пожежогасіння, пожежної сигналізації або внутрішніми пожежними кранами, офісні приміщення також мають бути забезпечені первинними засобами пожежогасіння [83].

Відповідальними за своєчасне та повне оснащення об'єктів засобами пожежогасіння, забезпечення їх технічного обслуговування, навчання працівників правил користування ними є власники або орендарі об'єктів [83].

Успішне гасіння пожежі залежить від правильного вибору типу та виду вогнегасника. Вибір типу та необхідна кількість вогнегасників здійснюється відповідно до Правил експлуатації та типових норми належності вогнегасників, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 15 січня 2018 р. № 25 (далі — Правила) [83].

Згідно з Правилами, будинки адміністративного призначення на кожному поверсі повинні мати не менше двох переносних (порошкових, водопінних або водяних) вогнегасників з масою заряду вогнегасної речовини 5 кг і більше [83].

Крім того, на 20 м² площі підлоги в офісних приміщеннях з оргтехнікою, слід передбачати по одному газовому вогнегаснику з величиною заряду вогнегасної речовини 3 кг і більше. Приміщення, у яких розміщено оргтехніку, слід оснащувати переносними газовими вогнегасниками з розрахунку один вогнегасник ВВК-1,4 чи ВВК-2, але не менше ніж один вогнегасник зазначених типів на приміщення [83].

4.5 Заходи з цивільного захисту

Оповіщення та інформування – основний та невід’ємний елемент усієї системи заходів у сфері захисту населення територій від НС техногенного та природного характеру. Спостереження і лабораторний контроль здійснюються з метою своєчасного захисту населення територій від НС техногенного та природного характеру, запобігання і реагування на них відповідними центральними та місцевими органами виконавчої влади. Укриття в захисних спорудах застосовуються для своєчасного захисту населення від НС техногенного та природного характеру. Укриттю в захисних спорудах, у разі необхідності, підлягає населення відповідно до його належності до груп (працююча зміна, населення, яке проживає в небезпечних зонах). Здійснення заходів з евакуації населення. В умовах недостатнього забезпечення захисними спорудами в населених пунктах, де розташовані об’єкти підвищеної небезпеки, а також в особливий період основним способом захисту населення є його евакуація і розміщення у зонах, безпечних для проживання [79].

Оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій організовується з урахуванням структури державного управління в Україні, максимально прогнозованого характеру і рівня надзвичайних ситуацій. Оповіщення може здійснюватися як централізовано, так і децентралізовано [82].

За рівнями системи оповіщення поділяються на загальнодержавну автоматизовану систему централізованого оповіщення, територіальні автоматизовані системи централізованого оповіщення, місцеві автоматизовані системи централізованого оповіщення, а також спеціальні, локальні та об’єктові системи оповіщення. Методичне керівництво щодо створення та функціонування систем оповіщення всіх рівнів здійснюється ДСНС [82].

Загальнодержавна автоматизована система централізованого оповіщення функціонує на загальнодержавному рівні для оповіщення в автоматизованому режимі центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів управління

ДСНС та забезпечує доведення сигналів про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій загальнодержавного рівня та інформації з питань цивільного захисту [82].

Оповіщення та інформування центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів управління ДСНС про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій здійснюється ДСНС через відповідну оперативно-чергову службу з використанням загальнодержавної автоматизованої системи централізованого оповіщення та системи автоматизованого виклику[82].

Територіальні автоматизовані системи централізованого оповіщення функціонують в Автономній Республіці Крим, областях, мм. Києві та Севастополі для забезпечення прийому сигналів та інформації від загальнодержавної автоматизованої системи централізованого оповіщення, оповіщення осіб керівного складу місцевих органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, органів управління та сил цивільного захисту і населення через місцеві автоматизовані системи централізованого оповіщення та інші системи оповіщення у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій [82].

Доведення сигналів, повідомлень про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій до населення, а також інформування здійснюється:

- через АТ “НСТУ”, державні і публічні телерадіокомпанії, комунальні, громадські та інші телерадіоорганізації незалежно від форми власності з використанням їх телемереж та мереж ефірного радіомовлення (із супроводженням інформації жестовою мовою та/або субтитруванням, якщо вона є голосовою, і аудіокоментуванням, якщо вона є візуальною);

{Абзац другий пункту 18 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 214 від 17.03.2021}

- через операторів телекомунікацій із залученням телекомунікаційних мереж загального користування (телефонний зв’язок, текстові повідомлення);
- через Інтернет-ресурси (сайти, соціальні мережі) [82].

Для передачі сигналів та повідомлень оповіщення використовуються сигнально-гучномовні пристрої, у тому числі встановлені на транспортних засобах, що залучаються для оповіщення, електронні інформаційні табло, електросирени та інші технічні засоби [82].

Під час оповіщення населення необхідно передбачати обов'язкове доведення сигналів і повідомлень до осіб з фізичними, психічними, інтелектуальними та сенсорними порушеннями, керівників підприємств, установ і організацій УТОСу та УТОГу, інших підприємств, установ і організацій, що надають послуги особам з інвалідністю та маломобільним групам населення, визначених місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, або за місцем роботи зазначених осіб (у доступній для них формі), керівників інтернатних закладів, закладів охорони здоров'я, які мають ліжковий фонд, пенітенціарних установ [82].

Для привернення уваги перед доведенням інформації до населення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайної ситуації передається попереджувальний сигнал "Увага всім", а саме: уривчасте звучання електросирен, часті гудки транспорту, зокрема у запису мережами радіомовлення та через вуличні гучномовні пристрої. Тривалість звучання попереджувального сигналу становить три - п'ять хвилин. Після попереджувального сигналу здійснюється трансляція телерадіомережами відповідних повідомлень про загрозу виникнення або виникнення надзвичайної ситуації із супроводженням інформації жестовою мовою та/або субтитруванням, якщо вона є голосовою, і аудіокоментуванням, якщо вона є візуальною [82].

З метою ефективної реалізації завдань ЦЗ, зменшення матеріальних витрат та недопущення шкоди об'єктам, матеріальним і культурним цінностям та довкіллю в разі виникнення НС центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підпорядковані їм сили і засоби, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, добровільні рятувальні формування здійснюють наступні заходи у сфері цивільного захисту[79].

Оповіщення та інформування – основний та невід’ємний елемент усієї системи заходів у сфері захисту населення територій від НС техногенного та природного характеру. Спостереження і лабораторний контроль здійснюються з метою своєчасного захисту населення територій від НС техногенного та природного характеру, запобігання і реагування на них відповідними центральними та місцевими органами виконавчої влади. Укриття в захисних спорудах застосовуються для своєчасного захисту населення від НС техногенного та природного характеру. Укриттю в захисних спорудах, у разі необхідності, підлягає населення відповідно до його належності до груп (працююча зміна, населення, яке проживає в небезпечних зонах). Здійснення заходів з евакуації населення. В умовах недостатнього забезпечення захисними спорудами в населених пунктах, де розташовані об’єкти підвищеної небезпеки, а також в особливий період основним способом захисту населення є його евакуація і розміщення у зонах, безпечних для проживання [79].

Медичний захист населення та забезпечення епідемічного благополуччя в районах надзвичайних ситуацій здійснюються з метою запобігання або зменшення ступеня ураження населення, своєчасного надання допомоги постраждалим та їх лікування, забезпечення епідемічного благополуччя в районах НС [79].

Такий захист як психологічний виконується з метою своєчасного надання ефективної психологічної допомоги, а також уникання або зменшення ступеня негативного психологічного впливу на населення.

Біологічний захист включає своєчасне виявлення факторів біологічного зараження, залежно від їх виду і ступеня ураження, проведення комплексу адміністративно-господарчих, режимно-обмежувальних і спеціальних протиепідемічних та медичних заходів. Екологічний захист передбачає проведення природо-охоронних заходів [79].

Радіаційний і хімічний захист включає виявлення вогнищ радіаційного та хімічного забруднення та проведення його оцінки, організацію і здійснення

дозиметричного і хімічного контролю, розроблення та запровадження типових режимів радіаційного захисту, забезпечення засобами радіаційного та хімічного захисту, організацію та проведення спеціальної та санітарної обробки [80].

Захист населення від несприятливих побутових або нестандартних ситуацій включає: здійснення заходів із виявлення і проведення оцінки таких ситуацій; організацію і надання допомоги населенню; розроблення типових рекомендацій щодо дій в умовах виникнення несприятливих побутових або нестандартних ситуацій; проведення спеціальних аварійно-рятувальних робіт. Зміст цих заходів відображено у ст. 7-17 Закону України “Про правові засади цивільного захисту” [81].

Висновки до 4 розділу

Розглянуто робоче місце економіста, який займається формуванням інноваційного розвитку на підприємстві ТОВ «Лідер». Його робоче місце знаходиться у офісі в кабінеті. Основними потенційними небезпеками при проведенні робіт в офісі (в кабінеті) є такі: небезпека ураження електричним струмом, порушення роботи кістково-м'язового, нервово-психічні перевантаження, незадовільні ергономічні характеристики робочого місця, негативний вплив недостатнього освітлення робочої зони на зір та продуктивність роботи працюючого, негативний вплив незадовільних параметрів повітряного середовища робочої зони на здоров'я працюючого, негативний вплив підвищеного рівня шуму на психоемоційний стан працюючого, небезпека загоряння у зв'язку із несправністю електричного обладнання, недотримання, або порушення правил протипожежної безпеки обслуговуючим персоналом, неправильні дії персоналу у надзвичайних ситуаціях.

Приміщення офісу, в яких знаходяться співробітники економічної галузі, відносяться до приміщень без підвищеної небезпеки ураження електричним струмом.

Обладнання, що використовується в цих приміщеннях є споживачем електроенергії, що живиться від змінного струму 220В від мережі з заземленою нейтраллю, та відноситься до електроустановок до 1000В закритого виконання.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці. Це гарантує нам Конституція України (ч. 4 ст. 43). Більш детальні вимоги щодо охорони праці, зокрема охорони праці офісних працівників, містять Кодекс законів про працю, Закон України «Про охорону праці», а також інші підзаконні нормативно-правові акти. У відповідності до вимог ст. 153 Кодексу законів про працю України та ст. 6 Закону України «Про охорону праці» на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган.

Пожежна безпека – це стан об'єкта, за якого виключається можливість пожежі. Протипожежний режим— це комплекс встановлених норм і правил поведінки людей, виконання робіт і експлуатації об'єкта, спрямованих на забезпечення пожежної безпеки [78].

Пожежна безпека на суб'єктах господарювання забезпечується організаційними, технічними заходами і протипожежним захистом.

Оповіщення та інформування – основний та невід'ємний елемент усієї системи заходів у сфері захисту населення територій від НС техногенного та природного характеру. Спостереження і лабораторний контроль здійснюються з метою своєчасного захисту населення територій від НС техногенного та природного характеру, запобігання і реагування на них відповідними центральними та місцевими органами виконавчої влади. Укриття в захисних спорудах застосовуються для своєчасного захисту населення від НС техногенного та природного характеру. Укриттю в захисних спорудах, у разі необхідності, підлягає населення відповідно до його належності до груп (працююча зміна, населення, яке проживає в небезпечних зонах). Здійснення заходів з евакуації населення. В умовах недостатнього забезпечення захисними спорудами в

населених пунктах, де розташовані об'єкти підвищеної небезпеки, а також в особливий період основним способом захисту населення є його евакуація і розміщення у зонах, безпечних для проживання.

ВИСНОВКИ

Нині, вже досить багато присвячено наукових праць аспектам інноваційного розвитку, у яких досліджено стратегії та методи забезпечення інноваційного розвитку. Значна кількість авторів зробили свій внесок з точки зору обґрунтування загальнотеоретичних положень інноваційного менеджменту й змісту та ролі інновацій в економіці підприємств.

Проаналізувавши дане поняття, вияснили, що існує два підхода до розуміння цього терміну: предметно-технологічний та функціональний інноваційний розвиток. Також проаналізовано різноманітність визначення поняття «інноваційний розвиток підприємства» у наукових працях вчених із країн СНД.

Напрямок інноваційного розвитку підприємства – це визначений напрямок руху, що базується на використанні і реалізації інновацій, які в свою чергу забезпечують покращення кількісних та якісних характеристик діяльності підприємства, забезпечують укріплення його ринкових позицій.

В агропромисловому виробництві існують свої особливості інноваційного процесу, які на своєму шляху зустрічаються з перешкодами.

Інноваційна діяльність суб'єкта господарювання не звільнена від ризиків, які виявляються загальним впливом ряду чинників зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства.

Інноваційна політика – це є складова політики діяльності підприємства, цілеспрямована на реалізацію та розробку інновацій, що визначає формування інноваційних цілей та напрямків інноваційного розвитку підприємства.

Об'єктом дослідження є ТОВ «Лідер». Дане підприємство - одне з найбільших підприємств агробізнесу Запорізької області, що входить до складу групи компаній «Прогрес». Основними напрямками діяльності компанії є рослинництво (вирощування пшениці, ячменю, соняшнику), свинарство

(виробництво м'яса в живій вазі), переробка та зберігання зерна, переробка насіння соняшнику і сої, виробництво повнораціонних кормів.

Стратегія компанії «Лідер» спрямована на підвищення ефективності виробництва і розвиток виробництва продукції з високою доданою вартістю.

Проаналізувавши динаміку активів підприємства вияснили, що власний капітал підприємства у 2020р. зріс на 15,75%, а статутний капітал за 3 роки зовсім не змінився. З метою оцінки фінансового стану підприємства, проведено оцінку даних та для цього розраховано основні фінансові показники.

Оцінені показники в управлінні персоналом підприємства ТОВ «Лідер». Згідно наведених даних, кількість працівників підприємства знизилася лише на 2 особи. При цьому кількість працівників адміністративно – управлінського персоналу склала у 2018 – 2020 рр. 88, 84 і 84 чоловік, відповідно.

Проаналізовано інноваційна складова підприємства, для оцінки інноваційних можливостей підприємства ТОВ «Лідер». Даний аналіз говорить про високий потенціал інноваційного розвитку підприємства та вказують на спроможність підприємства виконувати інноваційні проекти.

Отже, ТОВ «Лідер» не достатньо як зовнішнього каталізатора в вигляді інвесторських коштів, так і внутрішньої реорганізації бізнес процесів для досягнення вищого рівня інноваційної діяльності.

Для стратегії вдосконалення інноваційним розвитком підприємства ТОВ «Лідер», проведена оцінка його інноваційних можливостей. Вияснили, що на підприємстві існує ряд питань, які необхідно вирішити, але саме через сильні сторони підприємства (прибутковість, наявність клієнтської бази, цінову політику товару та збільшення обсягів виробництва та інші) ці проблеми можливо усунути.

Зазначено, що для підвищення ефективності управління інноваційним розвитком підприємства необхідно створити проектний відділ, який буде займатися розробкою та реалізацією інновацій організації.

Нині одна з головних умов розвитку та існування сільськогосподарських підприємств є державна фінансова підтримка інноваційного розвитку

агроформувань. Для вирішення питання фінансування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств запропоновано розробити план інноваційного розвитку з реалістичними підставами.

Запропоновано глобальна розробка інноваційної технології. Направлення ТОВ «Лідер» на вдосконалення інноваційних розробок, шляхом застосування бізнес-інкубатора. Завдяки йому на підприємство може збільшити свій потенціал. Інноваційний бізнес-інкубатор — спеціалізований бізнес-інкубатор, в якому створенні умови для розроблення і застосування суб'єктами малого та середнього підприємництва інноваційних технологій. Також перераховані бізнес-інкубатора принципи.

Досліджено, що в умовах економічної нестабільності в країні саме фінансовий механізм займає значиме місце серед складових механізму розвитку підприємницьких інноваційних фондів та на цьому етапі потрібно визначити класифікацію фінансування розвитку інноваційного фонду підприємства.

Розглянуто ефективність біогазових установок. Дані установки в Україні досить є популярними, тому що вони утворюють значну ефективну переробку органічних відходів.

Розглянуто робоче місце економіста, який займається формуванням інноваційного розвитку на підприємстві ТОВ «Лідер». Його робоче місце знаходиться у офісі в кабінеті. Розглянуто основні потенційні небезпеки при проведенні робіт в офісі (в кабінеті)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку (Дослідження підприємницького прибутку, капіталу, кредиту, відсотка та циклу кон'юнктури) / Й. Шумпетер; пер.с англ. - М.: Прогрес, 1982. - 455 с.
2. Друкер П.Ф. Бізнес та інновації / П.Ф. Друкер; пров. з англ. та ред. К.С. Головінського. - М.; СПб.; К.: Вільямс, 2007. - 432 с.
3. Санто Б. Інновація як економічний розвиток / Б. Санто; пров. з угор.; заг. ред. та вступ. ст. Б.В. Сазонова. - М.: Прогрес, 1990. - 295 с.
4. Твіс Б. Управління науково-технічними нововведеннями / Б. Твіс; скор. пров. з англ.; наук. ред. К.Ф. Бульбашки. - М.: Економіка, 1989. - 271 с.
5. Маркетинг. Менеджмент. Інновації : монографія / за заг. ред. д.е.н., проф.
 1. С.М. Ілляшенка. – Суми : ТОВ «ТД «Папірус», 2010. – 624 с.
6. Шипуліна Ю.С. Розвиток теоретико-методологічних засад переходу підприємств на інноваційний шлях розвитку / Ю.С. Шипуліна, С.М. Ілляшенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – Т. I, № 4. – С. 103-112.
7. Мільнер Б. Інноваційний розвиток та мережеве управління / Б. Мільнер // Проблеми теорії та практики управління. - 2011. - № 9. - С. 25-33.
8. Гриньова В.М. Організаційні проблеми інноваційної діяльності на підприємствах: монографія / В.М. Гриньова, В.В. Власенко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2005. – 200 с.
9. Федулова І.В. Синергетична еволюційна модель інноваційного розвитку підприємства / І.В. Федулова // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. – 2010. – № 36. – С. 114-118.
10. Левицька І.В. Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості / І.В. Левицька // Бізнес Інформ. – 2012. – № 11. – С. 147-150

11. Погорелов Ю.С. Оцінювання та моделювання розвитку підприємства : монографія / Ю.С. Погорелов. – Луганськ : Глобус, 2010. – 512 с.
12. Основы инновационного менеджмента: теория и практика / под ред. П.Н. Завлина. – М. : ОАО «НПО «Издательство «Экономика», 2000. – 475 с
13. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент : учеб. пос. / И.Т. Балабанов. – СПб. : Питер, 2001. – 304 с.
14. Захарченко В.І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : навч. посіб. / В.І. Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулов.– К. : Центр навчальної літератури, 2012. – 448 с.
15. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. д-ра екон. наук, проф. Л.І. Федулової. – К. : Основа, 2005. – 552 с.
16. Мороз О.С. Формування системи показників для оцінювання інноваційного розвитку підприємства / О.С. Мороз // Економіка Крима. – 2012. – № 3(40). – С. 263-266.
17. Пілявоз Т.М. Інноваційний розвиток підприємства як важливий аспект розвитку економіки / Т.М. Пілявоз // Інноваційна економіка: Всеукр. наук.-вироб. журнал. – 2012. – № 4. – С. 185-190.
18. Адаменко О.А. Концептуальні засади інноваційного розвитку підприємств / О.А. Адаменко // Наукові праці Національного у-ту харчових технологій. – 2010. – № 35. – С. 5-10.
19. Заглумина Н.А. Формирование инструментария оценки уровня инновационного развития предприятия : автореф. дисс. на соискание ученой степени к.э.н. : 08.00.05 / Н.А. Заглумина. – Н. Новгород, 2011. – 26 с.
20. Борисова И.С. Основы инновационного развития предприятий / И.С. Борисова // Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского. – 2011. – № 24. – С. 225-229.
21. Підкамінний І.М. Системні фактори впливу на інноваційний розвиток підприємства [Електронний ресурс] / І.М. Підкамінний, В.С. Ціпуринда //

Ефективна економіка. – 2011. – №3. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=480>.

22. Поляков С.Г. Модель інноваційного розвитку підприємства / С.Г. Поляков, И.М. Степнов // Інновації. – 2003. – № 2-3 (59-60). – С. 36-38

23. Біловодська О.А. Системний аналіз і удосконалення теоретико-методологічних підходів до вибору напрямків інноваційного розвитку підприємств // Проблеми науки. – 2004. – №4 . – С. 7-15.

24. Проблеми управління інноваційним розвитком у транзитивній економіці: Монографія / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2005. – 582 с.

25. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент: [підручник] / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД – Університетська книга, 2010. – 334 с.

26. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент: Питер:2000. 66с.

27. Кузьменко О.М. Формирование и мониторинг инновационной политики предприятия//Торгівля і ринок України: Донецьк: Дон ДУЕТ, 2004.

28. Статистичний збірник "Наукова та інноваційна діяльність України".
Режим доступу:
http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm

29. Головне управління статистики у Запорізькій області. Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/statystychna-informatsiia#2.2.4.1>.

30. Малюта Л. Оцінювання рівня інноваційного розвитку промислового підприємства [Електронний ресурс] /Л. Малюта//Соціально-економічні проблеми і держава. — 2011. — Вип. 1 (4). — Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11mly-rpp.pdf>

31. Карюк В.І. Методичний підхід до оцінювання інноваційного потенціалу промислових підприємств / В.І. Карюк // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 5. — С. 176—182.

32. Пілявоз Т.М. Методологічні підходи щодо оцінювання інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс] / Т.М. Пілявоз. — Режим доступу: [http:// www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1085](http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1085)
33. Родіонова І.В. Методи оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств / І.В. Родіонова // Економіка розвитку. — 2013. — № 4. — С. 96—99.
34. Єременко В.В. Щодо оцінки інноваційно-технологічного розвитку промислового підприємства / В.В. Єременко // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції "Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України" (25—26 травня 2009 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.confcontact.com/2009/reform/4_erenenko.php
35. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 року – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
36. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: ВТД "Університетська книга"; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. – 324 с.
37. Ильяшенко С.Н. Инновационное развитие субъектов хозяйственной деятельности // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – Суми: Вид-во СумДУ, 2000. – Випуск 1. – С.110-116.
38. Фарат О.В., Залуцький В.П. Методи оцінювання розвитку інноваційних кластерів промислових підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 6. С. 22–27.
39. Панова Е.А. (2015). Методика оценки устойчивости инновационного развития промышленного предприятия с использованием интегрального показателя. Креативная экономика, 9(12), 1527–1540. doi: 10.18334/ce.9.12.2133
40. Філіпішина Л.М. «Інтегральна оцінка стійкості розвитку промислових підприємств» - Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, збірник «Глобальні та національні проблеми економіки» Випуск

19, 2017 [Електроний ресурс]. – Режим доступу:
<http://globalnational.in.ua/archive/19-2017/56.pdf>

41. В.М. Орлова, «Стратегія інноваційного розвитку підприємства» -
 Економічний нобелівський вісник №1. 2015 рік

42. Інноваційний менеджмент: практикум [Текст]//Региональный
 финансовоэкономический инс-т., Курск, 2011. –142 с

43. Довідник для підприємців [Електроний ресурс]. – Режим доступу:
<https://business.diia.gov.ua/handbook/marketing/so-take-pest-ana>

44. [Електроний ресурс] – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-п#Textliz>

45. [Електроний ресурс] – Режим доступу:
<https://minagro.gov.ua/ua/pidtrimka/kompensaciya-sg-tehniki>

46. Вікіпедія [Електроний ресурс] – Режим доступу:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Інноваційний_бізнес-інкубатор

47. [Електроний ресурс] – Режим доступу:
<http://moodle.ipo.kpi.ua/moodle/mod/resource/view.php?id=32439>

48. Немченко А.Б., Немченко Т.Б., Бізнес-інкубатори в сфері сучасної
 державної підтримки розвитку регіональної інноваційної інфраструктури. Наукові
 праці КНТУ. Економічні науки. 2010. Вип. 17. [Електроний ресурс] – Режим
 доступу: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/06.pdf

49. Степаненко В.В. Бізнес-інкубування та інноваційні центри -
 перспективні форми підтримки та розвитку малого підприємництва в Україні.
 Сталий розвиток економіки. 2015. №1(26). С.148-153.

50. Інноваційний менеджмент [Електроний ресурс] – Режим доступу:
http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/06.pdf
<https://library.if.ua/book/4/514.html>

51. Семенова В.Г. Дослідження сутності інтелектуальної власності в
 сучасних економічних умовах. Економіка і управління підприємством.
 Технологічний аудит і резерви виробництва. 2015. №6/5(26). С.74-77.

52. Потоцький М.Ю. Право інтелектуальної власності як майно суб'єктів господарювання. Часопис академії адвокатури України. 2013. №19. Т.2. С.1-7. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:VFDnpyRRRW0J:epub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/download/44/41+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>
53. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 461
54. Смерницький Д.В. Інститут інтелектуальної власності: теоретико-правова характеристика. Криміналістичний вісник. 2014. №1(21). С.53-63.
55. Рибалкін В.О., Лазня І.В. Теорія власності. Видавництво Логос. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. 2000. С.261. [Електроний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_018
56. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. Логос. 2003. С. 316.
57. Каніщенко Л.О., Хрустальова В.В. Основні риси інтелектуальної власності у сучасній економіці. Економічні проблеми невиробничої сфери: зб. наук. праць. Київ. Київський державний торговельно-економічний університет. 1998. С.59.
58. Ульянов Р.В. К вопросу об интеллектуальной собственности как экономической категории / Р.В. Ульянов. — Волгоград: Перемена, 2001. — С. 7.
59. Жилінська О. Страхування інтелектуальної власності: світові тенденції та перспективи для України. Економіка. 2014. №3 (156). С.19-25. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/strahuvannya-intelektualnoyi-vlasnosti-svitovitendentsiyi-ta-perspektivi-dlya-ukrayini>
60. Соболев Р.Г. Суть страховой деятельности в условиях трансформации рынка финансовых услуг. Теория та практика державного управління. №2 (37). С.240-245. [Електроний ресурс] – Режим доступу:

file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F/Downloads/Tpdu_2012_2_37.pdf

61. Про страхування ЗУ від 7 березня 1996 року №85/96 ВРУ. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85>

62. Жилінська О. Страхування інтелектуальної власності: світові тенденції та перспективи для України. Економіка. 2014. №3 (156). С.19-25. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/strahuvannya-intelektualnoyi-vlasnosti-svitovitendentsiyi-ta-perspektivi-dlya-ukrayini>

63. Sony ordered to pay \$90,7 million in patent case. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://txstage.ny.atl.publicus.com/article/20050329/NEWS>.

64. Patent Wars: Samsung lost a lawsuit against Apple. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business>.

65. Вікіпедія. Система нелевої обробки. [Електроний ресурс] – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Система_нулевой_обработки_почвы

66. Мостенська Т. Л. Ризик-менеджмент як інструмент управління господарським ризиком підприємства. Економічні науки. Вісник Запорізького національного університету. 2010. №3 (7). С.72-79.

67. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://uchika.in.ua/udoskonalennya-rizik-menedjmentu-v-sistemi-upravlinnya-banku.html?page=2>

68. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5641>

69. Кльоба Л.Г., Кльоба В.Л. Ризик-менеджмент комерційного банку. Науковий вісник НЛТУ України. 2008. Вип. 18.9. С. 213-223.

70. Давідов М. В. Організаційно-фінансове забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 9. С. 92-97

71. Немченко В.В. Ризики інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства. Економіка харчової промисловості. 2015. Т.7. Вип.4. С.73-79
72. Зеленьак В.В., Немченко В.В. Контроль в системі інноваційноінвестиційної діяльності державна політика та сприяння укріпленню позицій фінансово-економічної безпеки. Обліково-аналітичне забезпечення в умовах управління фінансово-економічною безпекою підприємства: монографія під ред. проф. Немченка В.В. Видавництво Фенікс. Одеса. 2015. С. 261-270.
73. Міщук Є.В., Адамовська В.С. Аналіз загроз інвестиційній безпеці підприємства та інвесторів. Економіка та держава. 2015. №1. С.30-32.
74. Ляховець О., Прядко І. Фінансування інновацій як фактор регіонального розвитку. Економічний аналіз. 2013. Вип.12. Ч.1. С.199-203.
75. Alayi R., Shamel A., Kasaeian A., Harasii H., Topchlar M. A. The role of biogas to sustainable development (aspects environmental, security and economic).
76. Охорона праці та безпека у надзвичайних ситуаціях [Електроний ресурс] – Режим доступу: https://zp.edu.ua/sites/default/files/konf/rozdil_dp_specialisty.pdf
77. Стаття АО «Глобал Адвокат» Олени Кравченко на тему «Охорона праці в офісі. Вимоги до робочого місця офісного працівника» в «Юридичній газеті», № 12 від 18.03.2014 та № 13 від 25.03.2014.
78. Основи гігієни праці та виробничої санітарії. Медичні огляди
79. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://bcpl.pto.org.ua/index.php/dopomoga/itemlist/category/437-tema-5-osnovi-gigieni-pratsi-ta-virobnichoji-sanitariji-medichni-oglyadi>
80. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://zelenopidska-gromada.gov.ua/civilnij-zahist-1528781709/>
81. Стаття 35. Радіаційний і хімічний захист населення і територій [Електроний ресурс] – Режим доступу: https://protocol.ua/ru/kodeks_tsivilnogo_zahistu_uk_vid_02_10_2012_5403_vi_statnya_35/

82. Про правові засади цивільного захисту [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1859-15#Text>

83. Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2017-п#n8>

84. Оснащення офісних приміщень первинними засобами пожежогасіння [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://oppb.com.ua/articles/osnashchennya-ofisnyh-primishchen-pervynnymy-zasobamy-pozhezhogasinnya>

85. Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2017-п#n8>